

รายงาน

ของ

คณะกรรมการการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
สภาปฏิรูปแห่งชาติ

เรื่อง การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและร่างพระราชบัญญัติ
จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.

สำนักกรรมการ ๓
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาปฏิรูปแห่งชาติ

ด่วนที่สุด

(สำเนา)

ที่ (สปช) ๓๖๖๙/๒๕๕๘

สภาปฏิรูปแห่งชาติ

ถนนอุทองใน เขตดุสิต กทม. ๑๐๓๐๐

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘

เรื่อง รายงานการพิจารณาของคณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กราบเรียน ประธานสภาปฏิรูปแห่งชาติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย รายงานของคณะกรรมการดังกล่าวข้างต้น จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ที่ประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติ ครั้งที่ ๗/๒๕๕๗ วันอังคารที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ ได้มีมติตั้งคณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ซึ่งกรรมการคณะนี้ประกอบด้วย

๑. นายปราโมทย์ ไม้กลัด	ประธานกรรมการ
๒. ศาสตราจารย์เกียรติคุณตรีใจ บุรณสมภพ	รองประธานกรรมการ
๓. นายสุวัช สิงห์พันธุ์	รองประธานกรรมการ
๔. นางอรพินท์ วงศ์ชุมพิศ	รองประธานกรรมการ
๕. นายวิวัฒน์ ศัลยกำธร	รองประธานกรรมการ
๖. นายเกษมสันต์ จิณณวาโส	รองประธานกรรมการ
๗. นายกิตติศักดิ์ คณาสวัสดิ์	รองประธานกรรมการ
๘. นายธรรม์ ชำรงนาวาสวัสดิ์	โฆษกกรรมการ
๙. นายอุทัย สอนหลักทรัพย์	กรรมการ
๑๐. นายธวัช สุวฒิกุล	กรรมการ
๑๑. นายณรงค์ศักดิ์ อังคะสุวพลา	กรรมการ
๑๒. นายสุขุมพร ลิ่มไทย	กรรมการ
๑๓. นายดำรงค์ พิเดช	กรรมการ
๑๔. พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร	กรรมการ
๑๕. นายประเสริฐ ศัลย์วิวรรธน์	กรรมการ
๑๖. นายเดชฤทธิ์ ปัญจะมูล	กรรมการ
๑๗. นายประทวน สุทธิอำนาจเดช	กรรมการ
๑๘. นายชาติ เอียดสกุล	กรรมการ
๑๙. นายเกรียงไกร ภูมิเหล่าแจ้ง	กรรมการ
๒๐. นายจรัส สุทธิกุลบุตร	กรรมการ
๒๑. นายบัญญัติ เศรษฐศิริโรตม์	กรรมการ
๒๒. รองศาสตราจารย์สุชาติ นวกวงษ์	เลขานุการคณะกรรมการ
๒๓. นางซิมมพร กองสอน	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ
๒๔. นายหาญณรงค์ เยาวเลิศ	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ

บัดนี้ คณะกรรมาธิการได้ดำเนินการพิจารณาศึกษาแนวทางการปฏิรูปการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม และร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ. เสร็จแล้ว โดยได้นำหลักการเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องปฏิรูปเรื่องดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาเพื่อให้การปฏิรูปเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชน ภายในกรอบระยะเวลาที่เหมาะสม ดังนี้

(๑) เหตุผลและความจำเป็นที่ต้องปฏิรูป มีดังนี้

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งทุกคนควรมีสิทธิในการดำรงชีวิตภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดผลกระทบสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนทั้งด้านสุขภาพ อนามัย และอื่นๆ จากการกระทำผิดกฎหมายของเอกชน ผู้ประกอบการ การละเลยการปฏิบัติหน้าที่ การปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งล่าช้า เกินสมควรของหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้ ระบบและกระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่ยังไม่อาจแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จึงควรปฏิรูประบบและกระบวนการพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย โดยแนวทางการปฏิรูป มีดังนี้

๑) การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมในรูปแบบศาลชำนาญพิเศษ ให้มีโครงสร้างและระบบพิจารณาคดีในลักษณะ One Stop Service

๒) การจัดทำกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ

(๒) สิ่งที่ประชาชนจะได้รับหรือความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นจากการปฏิรูป

๑) ประชาชนผู้ยากไร้และด้อยโอกาสสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวกและรวดเร็ว

๒) ลดภาระของประชาชนในการพิสูจน์และแสวงหาข้อเท็จจริง

๓) ให้ผู้ก่อปัญหามลภาวะ ต้องเป็นผู้จ่ายตามหลัก Polluter Pays Principle : PPP อย่างแท้จริง

๔) ผู้เสียหายหรือประชาชนที่ได้รับผลกระทบได้รับการเยียวยาชดเชยอย่างเป็นธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟูกลับสภาพเดิม

(๓) กรอบระยะเวลาที่ชัดเจนในการปฏิรูปในแต่ละประเด็น หรือขั้นตอนการดำเนินการ

เสนอร่างรายงานฉบับสมบูรณ์และร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาต่อไป โดยร่างพระราชบัญญัติสามารถดำเนินการให้ออกมามีผลใช้บังคับได้ในระยะเวลา ๑ - ๒ ปี

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดนำเสนอที่ประชุมสภาปฏิรูปแห่งชาติพิจารณาและเสนอแนะแนวทาง
ในการปฏิรูปการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดี
สิ่งแวดล้อม พ.ศ. เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(ลงชื่อ) ปราโมทย์ ไม้กลัด

(นายปราโมทย์ ไม้กลัด)

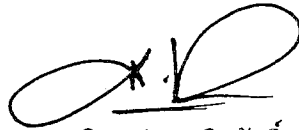
ประธานกรรมาธิการปฏิรูป
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำนักกรรมาธิการ ๓

โทร. ๐ ๒๒๔๔ ๒๕๖๕ ๐ ๒๒๔๔ ๒๕๗๔

โทรสาร ๐ ๒๒๔๔ ๒๕๗๔

สำเนาถูกต้อง

(นายสาธิต ประเสริฐศักดิ์)

ผู้อำนวยการสำนักกรรมาธิการ ๓

.....ร่าง
.....สภารัตน์ /พิมพ์
.....งาน

สารบัญ

รายงานคณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ
เรื่อง การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม

และวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.

๑. หลักการและเหตุผล	๑
๒. ประเด็นปฏิรูป	๑
๓. วิธีการพิจารณาศึกษาวิเคราะห์	๑
๔. สรุปผลการศึกษวิเคราะห์	๓
๕. ข้อเสนอปฏิรูปและแนวทางการดำเนินการ	๑๒
๖. ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้จากข้อ ๕	๑๒
๗. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามผลลัพธ์ในข้อ ๖	๑๒

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก รายงานผลการศึกษา เรื่อง การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม	๑๕
บทที่ ๑ ปัญหา ตัวอย่างคดี และสถิติคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๑๖
บทที่ ๒ ระบบศาลและวิธีการพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย	๒๘
บทที่ ๓ หลักความคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ระบบศาลและวิธีการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ	๔๓
บทที่ ๔ ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิด ระบบศาลและวิธีการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย	๖๒
บทที่ ๕ ข้อเสนอแนะในการปฏิรูป การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม	๗๑

บรรณานุกรม

ภาคผนวก ข สรุปความคิดเห็นผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม	๘๗
---	----

ภาคผนวก ค

- บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.	๙๑
- บันทึกวิเคราะห์สรุปสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.	๙๒
- ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมพ.ศ.	๙๖

รายงาน

คณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ เรื่อง การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม และวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.

๑. หลักการและเหตุผล

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งทุกคนควรมีสิทธิในการดำรงชีวิตภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่ปัญหา ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนทั้งด้านสุขภาพ อนามัย และอื่นๆ จากการกระทำผิดกฎหมายของเอกชน ผู้ประกอบการ การละเลยการปฏิบัติหน้าที่ การปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งล่าช้า เกินสมควรของหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้ ระบบและกระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่ยังไม่อาจแก้ไข ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จึงควรปรับปรุงแก้ไขโครงสร้างและระบบของศาลชั้นสิ่งแวดล้อมให้สามารถอำนวย ความยุติธรรมแก่ประชาชนผู้เสียหายหรือได้รับผลกระทบให้ดียิ่งขึ้น

๒. ประเด็นปฏิรูป

ปฏิรูประบบและกระบวนการพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

๓. วิธีการพิจารณาศึกษาวิเคราะห์

ดำเนินการศึกษาโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ และคณะอนุกรรมการ ซึ่งได้มีการแต่งตั้งขึ้น ประกอบด้วย

๓.๑ คณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

๑. นายปราโมทย์ ไม้กลัด	ประธานกรรมการ
๒. ศาสตราจารย์เกียรติคุณตรีใจ บูรณสมภพ	รองประธานกรรมการ
๓. นางอรพินท์ วงศ์ชุมพิศ	รองประธานกรรมการ
๔. นายกิตติศักดิ์ คณาสวัสดิ์	รองประธานกรรมการ
๕. นายวิวัฒน์ ศัลยกำธร	รองประธานกรรมการ
๖. นายสุวัช สิงห์พันธุ์	รองประธานกรรมการ
๗. นายเกษมสันต์ จิณณาโส	รองประธานกรรมการ
๘. นายธรรม์ อารังนาวาสวัสดิ์	โฆษกกรรมการ
๙. รองศาสตราจารย์สุชาติ นวกวงษ์	เลขานุการคณะกรรมการ
๑๐. นายหาญณรงค์ เยาวเลิศ	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ
๑๑. นางทิฆัมพร กองสอน	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ
๑๒. นายเกรียงไกร ภูมิเหล่าแจ้ง	กรรมการ
๑๓. นายจรัส สุทธิกุลบุตร	กรรมการ
๑๔. นายชาติ เอียดสกุล	กรรมการ

๑๕. นายณรงค์ศักดิ์ อังคะสุวพลา	กรรมการ
๑๖. นายดำรงค์ พิเดช	กรรมการ
๑๗. นายเดชฤทธิ์ ปัญจะมูล	กรรมการ
๑๘. นายธวัช สุวฒิกุล	กรรมการ
๑๙. พลเอก ธวัชชัย สมุทรสาคร	กรรมการ
๒๐. นายบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์	กรรมการ
๒๑. นายประทวน สุทธิอำนวยเดช	กรรมการ
๒๒. นายประเสริฐ ศัลย์วิวรรณ	กรรมการ
๒๓. นายสุขุมพร ลิมไทย	กรรมการ
๒๔. นายอุทัย สอนหลักทรัพย์	กรรมการ
๓.๒ คณะอนุกรรมการปฏิรูปการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย	
๑. รองศาสตราจารย์สุชาติ นวกวงษ์	ประธานอนุกรรมการ
๒. นางสาวจิระนันท์ เหมพุดเสริฐ	เลขานุการคณะอนุกรรมการ
๓. นายสืบศักดิ์ สังสรรค์อนันต์	อนุกรรมการ
๔. นางหรรษา พันธุ์พิมานมาศ	อนุกรรมการ
๕. นายไกรชาติ ตันตระการอาภา	อนุกรรมการ
๖. นายณรงค์ศักดิ์ อังคะสุวพลา	อนุกรรมการ
๗. นายประทวน สุทธิอำนวยเดช	อนุกรรมการ
๘. นายประเสริฐ ศัลย์วิวัฒน์	อนุกรรมการ
๙. นายสยาม อรุณศรีมรกต	อนุกรรมการ
๑๐. นายสุขุมพร ลิมไทย	อนุกรรมการ
๑๑. นายสุพจน์ ไทวิจักษ์ชัยกุล	อนุกรรมการ
๑๒. นางสุวัฒนา ธาดานิติ	อนุกรรมการ
๑๓. นายสุรพล ชามาตย์	อนุกรรมการ
๑๔. นายอุทัย สอนหลักทรัพย์	อนุกรรมการ
๑๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์บันลือ เอมะรุจิ	อนุกรรมการ
<u>ที่ปรึกษาอนุกรรมการ</u>	
๑. นายชาติ เอียดสกุล	
๒. นายเดชฤทธิ์ ปัญจะมูล	
๓. นายเกรียงไกร ภูมิเหล่าแจ้ง	
๔. นายกิตติศักดิ์ คณาสวัสดิ์	
๕. นายวิวัฒน์ ศัลย์กำธร	
๖. พลโท เดชา บุญญบาล	
๗. นางเรณู เวชรัชต์ทิมล	

๘. นายวินัย เรืองศรี

๙. นางสาวสุนทรียา เหมือนพะวงศ์

๑๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมศักดิ์ พิทักษานุรัตน์

๑๑. นายสายยนต์ สีหาบัว

๑๒. นายดิชฌ์พงศ์ วรรณศิริเพชร

๑๓. นายชัยนรินทร์ ธัญญาวินิชกุล

๑๔. นางสาววารภรณ์ อมรพิสุทธิ์

๑๕. นางสาวพัชณี บุญเจริญ

๑๖. นายเรวัต สุนทรวิภาต

๑๗. นายกันต์ ป่านประยูร

ในการศึกษาดังกล่าว คณะอนุกรรมการปฏิรูปการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้ทำการศึกษาจากข้อมูล เอกสารของทางราชการ ผลการศึกษา วิจัย รวมทั้ง ได้เชิญผู้แทนของศาลยุติธรรมและศาลปกครองมาให้ข้อมูลประกอบการพิจารณาด้วย

นอกจากนี้ ได้ร่วมประชุมกับคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของสภาปฏิรูปแห่งชาติ เพื่อขอรับทราบความเห็นประกอบการพิจารณาเมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๘ ณ ห้องประชุมคณะกรรมการหมายเลข ๓๕๐๑ ชั้น ๕ อาคารรัฐสภา ๓

อนึ่ง คณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีการแต่งตั้งผู้เตรียมรายงานของคณะกรรมการ ตามระเบียบรัฐสภาว่าด้วยการแต่งตั้งบุคคลเพื่อปฏิบัติหน้าที่อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของกรรมการของสภาปฏิรูปแห่งชาติและกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยจัดทำรายงานผลการศึกษาเรื่อง การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีนายกิตติพงศ์ สำเภา ตำแหน่ง นักวิชาการตรวจเงินแผ่นดินปฏิบัติการ สังกัดสำนักตรวจสอบการบริหารพัสดุและสืบสวนที่ ๓ สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้เตรียมรายงาน

๔. สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์

จากการศึกษาถึงความเป็นไปได้และแนวทางในการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษามีวิเคราะห์สรุปเป็นหัวข้อ ดังนี้

๑. สภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และตัวอย่างคดีที่เกี่ยวข้อง
๒. ระบบศาลและวิธีการพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย
๓. แนวความคิด ระบบกฎหมาย ระบบศาลและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ
๔. ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิด ระบบศาลและวิธีการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

๔.๑ ปัญหา ตัวอย่างคดี และสถิติคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑. สภาพปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อมนุษยชาติ เพราะทุกชีวิตต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตแต่เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีอย่างจำกัด และทิศทางการพัฒนาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม จึงทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมากมาย

นำไปสู่การเกิดภาวะมลพิษในที่สุด โดยปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบ่งได้เป็น ๓ ปัญหาใหญ่ ๆ คือ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติลดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการเกิดมลภาวะหรือมลพิษ และปัญหาที่เกิดจากการทำลายระบบนิเวศทางธรรมชาติ

ประเทศไทยประสบปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งมีผลต่อจำนวนประชากรสัตว์ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ การพังทลายของหน้าดิน การเกิดน้ำท่วมฉับพลัน นอกจากนี้ยังมีปัญหามลพิษ เช่น ขยะมูลฝอย ซึ่งก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นเน่า และหากเป็นขยะอุตสาหกรรมก็อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพได้ ปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น และได้มีการประกาศเขตควบคุมมลพิษในหลายเขตพื้นที่แล้ว

๒. มีคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ขึ้นสู่ศาลเป็นคดีสำคัญหลายคดี คดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น คดีเดอะบีชอ่าวมาหยา คดีเหมืองโปแตส หรือคดีโลกร้อนเขตอนุรักษ์ป่าภูผาแดง ส่วนคดีด้านมลพิษ เช่น คดีคลิตี้ คดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะ คดีโคบอลท์-๖๐ และคดีมาบตาพุด คดีต่าง ๆ สะท้อนปัญหา ดังนี้

- สาเหตุของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดจากทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
- การดำเนินการทางกฎหมายยังมีความทับซ้อนกัน ไม่เป็นเอกภาพ เนื่องจากระบบศาลคู่ คือ การมีทั้งศาลยุติธรรมและศาลปกครอง
- กฎหมายปัจจุบันไม่อาจทำให้ศาลดำเนินการต่อผู้กระทำผิดได้อย่างเต็มที่ เช่น สิทธิการนำคดีขึ้นสู่ศาลไม่ครอบคลุม หลักการเกี่ยวกับการเรียกค่าเสียหายที่ไม่เหมาะสมกับรูปแบบคดีสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๓. สถิติคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓.๑ สถิติคดีในศาลยุติธรรม

ปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรมชั้นต้น และแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลฎีกาในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๖

ศาลยุติธรรมชั้นต้นคดีสิ่งแวดล้อม		ศาลฎีกาคดีสิ่งแวดล้อม	
ปี พ.ศ.	จำนวน	ปี พ.ศ.	จำนวน
๒๕๕๔	๑๙	๒๕๕๔	๕๐๖
๒๕๕๕	๑๐๙	๒๕๕๕	๒,๑๗๓
๒๕๕๖	๘,๗๐๑	๒๕๕๖	๑,๖๒๑
รวม	๘,๘๒๙	รวม	๔,๓๐๐

๓.๒ สถิติคดีในศาลปกครอง

ปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองชั้นต้นและศาลปกครองสูงสุด ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๗

ศาลปกครองชั้นต้น แผนกคดีสิ่งแวดล้อม		ศาลปกครองสูงสุด แผนกคดีสิ่งแวดล้อม	
ปี พ.ศ.	จำนวน	ปี พ.ศ.	จำนวน
๒๕๕๔	๕๐๖	๒๕๕๔	๑๙
๒๕๕๕	๒,๑๗๓	๒๕๕๕	๑๐๙
๒๕๕๖	๑,๖๒๑	๒๕๕๖	๔๔๔
๒๕๕๗	๑๕๗	๒๕๕๗	๑๐๘
รวม	๔,๔๕๗	รวม	๖๘๐

๔.๒ ระบบศาลและวิธีการพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย

๑. ระบบศาลไทยเป็นระบบศาลคู่ ประกอบด้วยศาลยุติธรรมและศาลปกครอง โดยศาลยุติธรรมจะมีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยคดีแพ่งและคดีอาญา ส่วนศาลปกครองจะมีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยคดีปกครอง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อมของศาลแต่ละประเภทนั้น มีข้อเสนอแนะของประธานศาลฎีกาและคำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดกำหนดแนวทางไว้ ดังนี้

๑.๑ คดีสิ่งแวดล้อมในเขตอำนาจศาลยุติธรรมนั้น มีคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการเนินคดีสิ่งแวดล้อมให้ความหมาย "คดีสิ่งแวดล้อม" ไว้ ดังนี้

(๑) คดีแพ่งที่การกระทำตามคำฟ้องก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์อันเนื่องมาจากการทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือระบบนิเวศ

(๒) คดีแพ่งที่โจทก์มีคำขอให้จำเลยกระทำการหรืองดเว้นกระทำการเพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมของชุมชน

(๓) คดีแพ่งที่โจทก์มีคำขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อขจัดมลพิษ ที่เกิดขึ้นหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม หรือเพื่อมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เสียไป

(๔) คดีแพ่งที่มีคำขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือสิทธิใด ๆ ของโจทก์ อันเกิดจากมลพิษที่จำเลยเป็นผู้ก่อหรือต้องรับผิดชอบ

"ทรัพยากรธรรมชาติ" หมายความว่า สิ่งที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า พืชป่า น้ำ อากาศ ดิน แร่ธาตุ และพลังงานตามธรรมชาติ

"สิ่งแวดล้อม" หมายความว่า สิ่งแวดล้อมตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

"มลพิษ" หมายความว่า มลพิษตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

๑.๒ คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม "คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม" หมายความว่ารวมถึง คดีพิพาทระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน อันเนื่องมาจากการใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินกิจการทางปกครองตามบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองหรือรักษาสภาพทางธรรมชาติ พืช สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การคุ้มครองดูแลสุขภาพมนุษย์ การจัดระเบียบสภาพแวดล้อมมนุษย์ สภาพภูมิอากาศ ภูมิทัศน์ ศิลปวัฒนธรรม หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และคดีอื่นตามประกาศของประธานศาลปกครองสูงสุด

๒. ระบบวิธีการพิจารณาคดีของคดีแต่ละประเภท

๒.๑ คดีแพ่ง

- การฟ้องคดี ผู้ที่จะฟ้องได้ต้องเป็นผู้ที่ถูกกระทบสิทธิทางแพ่งหรือผู้ต้องการใช้สิทธิทางศาล โดยคดีแพ่งจะมีค่าธรรมเนียมศาลตามอัตราที่กำหนดไว้

- วิธีการพิจารณาคดี เป็นระบบกล่าวหา ศาลจะทำหน้าที่พิจารณาตัดสินคดีอย่างเดียว โดยโจทก์จำเลยมีหน้าที่พิสูจน์ข้อกล่าวอ้างของตนและหักล้างข้อกล่าวอ้างของอีกฝ่าย ศาลมีอำนาจในการหาพยานเพิ่มเติมได้บางกรณี

๒.๒ คดีอาญา

- การฟ้องคดี ผู้ฟ้องคดีเป็นพนักงานอัยการหรือผู้เสียหายในคดีความผิดต่อส่วนตัว โดยปกติจะไม่มีค่าธรรมเนียมศาล

- วิธีการพิจารณาคดี ค่อนข้างมีความผสมผสานระหว่างระบบกล่าวหากับระบบไต่สวน แต่ทางปฏิบัติศาลมักจะวางตัวเป็นกลาง ให้คู่ความมีหน้าที่พิสูจน์ความจริงเช่นเดียวกับคดีแพ่ง ศาลอาจเรียกพยานมาสืบเองหรือเดินเผชิญสืบได้

๒.๓ คดีปกครอง

- การฟ้องคดี ผู้มีสิทธิฟ้องได้แก่ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำทางปกครองหรือการงดเว้นการกระทำทางปกครอง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา หรือคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยปกติแล้วคดีปกครองไม่มีค่าธรรมเนียมศาล

- วิธีการพิจารณาคดี เป็นระบบไต่สวน ตุลาการศาลปกครองจะเข้ามามีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงในการดำเนินคดี แต่ก็ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงจากคู่ความเช่นกัน โดยคู่ความยังมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อต่อสู้ของตนเช่นกัน

๔.๓ แนวความคิด ระบบกฎหมาย ระบบศาลและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

๑. หลักความคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

- หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Principle) หมายถึง อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการพิจารณาถึงความผาสุกของประชาชนชาติ ทั้งคุณภาพชีวิต ระดับการศึกษา ภาวะโภชนาอาหาร การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่เพิ่มมากขึ้น

- หลักการเฝ้าระวังไว้ก่อน (Precautionary Principle) เป็นการกำหนดหรือห้ามมาตรการโดยการใช้เทคโนโลยีที่จำเป็น เหมาะสมเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายที่สามารถคาดหมายล่วงหน้า หรือให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายน้อยที่สุดในด้านสิ่งแวดล้อม

- หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle : PPP) กำหนดให้ผู้ที่ก่อให้เกิดมลพิษมีหน้าที่รับภาระการลงทุนและออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่จำเป็นสำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหา มลพิษที่เกิดขึ้นจากการประกอบการหรือดำเนินกิจกรรมของตน รวมทั้งหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษทั้งหมดที่รัฐดำเนินการไปเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และหากเกิดความเสียหายต่อชีวิต สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของผู้ใด ผู้ก่อมลพิษต้องมีหน้าที่ชดเชยความเสียหายดังกล่าวให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายด้วย

- หลักความยุติธรรมระหว่างรุ่นคน (Intergenerational Equity) มีสาระสำคัญว่า มนุษย์มีความรับผิดชอบสำคัญในการคุ้มครองและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต สิทธิในการพัฒนาจะต้องได้รับการปฏิบัติที่จะสามารถตอบสนองความต้องการด้านการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมของคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต

- หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับที่เกี่ยวข้องโดยให้มีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ทั้งด้านข้อมูลการร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการเข้าถึงกระบวนการทางยุติธรรมและทางบริหาร

๒. ระบบศาลในต่างประเทศ

๒.๑ รูปแบบศาลคดีสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น รูปแบบปกติและรูปแบบพิเศษ

- รูปแบบปกติ คือ รูปแบบที่ไม่มีระบบพิเศษในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม เช่น ประเทศเยอรมัน และประเทศฝรั่งเศส

- รูปแบบพิเศษ คือ มีระบบพิเศษในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม เช่น ประเทศออสเตรเลีย ประเทศนิวซีแลนด์ ประเทศสวีเดน ประเทศอินเดีย ประเทศจีน และประเทศมาเลเซีย เป็นต้น

๒.๒ เขตอำนาจศาล ลำดับชั้นศาล และองค์คณะในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

- ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อม มลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ออสเตรเลีย มีเขตอำนาจทั้งคดีแพ่งคดีอาญา และคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีอำนาจในการพิจารณาคดีเกี่ยวกับการวางผังเมืองและสิ่งแวดล้อม การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพ ศาลดังกล่าวมีเขตอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยครอบคลุมทั้งข้อพิพาทจากการกระทำทางปกครองที่มีการตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ในเชิงบริหารและเชิงเนื้อหา รวมไปถึงความรับผิดทางแพ่งที่เป็นเรื่องการฟ้องบังคับให้มีการดำเนินการตามกฎหมาย

ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ถือเป็นศาลในระดับอุทธรณ์ มีสถานะเทียบเท่ากับศาลฎีกาแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์

- ศาลสิ่งแวดล้อมนิวซีแลนด์ มีอำนาจในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมาย the Resource Management Act เช่น คดีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ คดีเกี่ยวกับทรัพยากรแร่ คดีเกี่ยวกับการปล่อยน้ำเสีย คดีเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดิน และคดีเกี่ยวกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม แต่มิได้มีเขตอำนาจในทางอาญา นอกจากนี้ศาลสิ่งแวดล้อมนิวซีแลนด์ยังมีอำนาจพิจารณาบททวนบริบทของคำสั่งและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

- ศาลสิ่งแวดล้อมสวีเดน มีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมภูมิภาคเป็นศาลชั้นต้น ๕ แห่ง คำตัดสินศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้นสามารถอุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์ด้านสิ่งแวดล้อมได้ โดยกรณีที่เป็นการอุทธรณ์คำตัดสินคณะกรรมการภูมิภาคหรือท้องถิ่นให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นที่สุดท้าย แต่สำหรับคดีที่เริ่มต้นพิจารณาในศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้นจะต้องอุทธรณ์ต่อศาลสูงสุด

- ศาลสิ่งแวดล้อมประเทศอินเดีย มีอำนาจพิจารณาข้อพิพาททางแพ่ง เช่น ที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องและอนุรักษ์ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ รวมไปถึงการบังคับใช้สิทธิตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม การชดเชยความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนี้ศาลสิ่งแวดล้อมอินเดียมีอำนาจวินิจฉัยข้อพิพาทที่คู่กรณีไม่เห็นด้วยต่อคำสั่งคณะกรรมการอุทธรณ์ (Appellate Authority) ในความผิดที่ได้ระบุไว้ในตารางแนบท้ายพระราชบัญญัติศาลสิ่งแวดล้อมอินเดีย เช่น ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยมลภาวะทางน้ำ ทางอากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งองค์คณะประกอบด้วยผู้พิพากษาไม่น้อยกว่า ๑๐ คนแต่ไม่เกิน ๒๐ คน และผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคอย่างน้อย ๑ คน ซึ่งหัวหน้าองค์คณะจะทำหน้าที่คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย ๑ คนให้เข้ามาเป็นองค์คณะด้วย

- ศาลสิ่งแวดล้อมประเทศจีน มีอำนาจพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในมลภาวะทางน้ำ ทางอากาศ ทางบก แร่ธาตุและทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในส่วนแพ่งและอาญา คดีแพ่งและคดีปกครอง แบ่งออกได้เป็น ๔ ลำดับชั้น ศาลชั้นต้นแบ่งตามเขตปกครองมีศาล Basic people's Court, Intermediate people's Court และ High people's Court และศาลสูงเรียกว่า the Supreme People's Court

- ศาลสิ่งแวดล้อมมาเลเซีย มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษ การประมงผิดกฎหมาย อาชญากรรมสัตว์ป่า

๓. ระบบวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

๓.๑ อำนาจฟ้อง ศาลในต่างประเทศเปิดกว้างให้ผู้มีสิทธิฟ้องคดีด้านสิ่งแวดล้อมได้หลายช่องทาง เช่น การฟ้องคดีโดยพลเมืองแบบกว้างขวางในประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฝรั่งเศส ฟิลิปปินส์ การฟ้องคดีเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Public Interest Litigation) ของประเทศอินเดีย หรือการดำเนินคดีกลุ่ม ซึ่งเป็นการดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมาก เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา เหล่านี้เพื่อรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชน

๓.๒ การต่อสู้กับการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Anti-SLAPP) หมายถึงการฟ้องคนหรือกลุ่มคนที่พูดหรือแสดงความคิดเห็นในประเด็นอันเป็นประโยชน์สาธารณะโดยใช้กระบวนการทางศาลขัดขวางคำพูดหรือการกระทำของบุคคลเหล่านั้นไม่ให้ราบรื่น หลายประเทศจึงมีการออกกฎหมาย เพื่อระงับการใช้สิทธิทางศาลในการกลั่นแกล้งอย่างไม่เป็นธรรม

๓.๓ ค่าขึ้นศาลและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ศาลอาจใช้ดุลพินิจกำหนดค่าขึ้นศาลหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีให้น้อยลงได้ ประเทศสหรัฐอเมริกาให้สิทธิผู้ยากไร้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล หากพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่าไม่สามารถชำระค่าธรรมเนียมศาลได้ เช่นเดียวกับประเทศฟิลิปปินส์ที่อำนวยความสะดวกให้การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมให้แก่ผู้ฟ้องคดีที่อนาถาโดยยกเว้นค่าขึ้นศาลและธรรมเนียมศาลอื่น ๆ ในกรณีที่ผู้ฟ้องคดีเป็นผู้อนาถา อีกทั้งในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมก็จัดหาทนายอาสาให้แก่จำเลยเป็นผู้อนาถา

๓.๔ วิธีการคุ้มครองชั่วคราว ในกรณีฉุกเฉินโดยที่ศาลอาจพิจารณากำหนดมาตรการหรือวิธีการชั่วคราวก่อนการพิพากษาโดยไม่ต้องรอให้ผู้ฟ้องคดีร้องขอ มาตรการที่ผู้เสียหายร้องขอต่อศาลได้ตลอดเวลาโดยไม่มีอายุความ และการวางหลักประกันความเสียหาย ในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม โจทก์มักมีคำขอให้ศาลมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวในระหว่างพิจารณาโดยให้ผู้ร้องวางเงินประกันความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการที่มีการคุ้มครองชั่วคราว แต่แม้ผู้ร้องจะไม่อาจหาเงินมาวางประกันได้ ก็มิทำให้คดีที่ฟ้องเสียไป

๓.๕ กระบวนการค้นหาความจริงในระบบไต่สวน การพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในทางปกครองฝรั่งเศสใช้กระบวนการพิจารณาแบบไต่สวน ศาลจะเป็นผู้กำหนดประเด็นตามขอบเขตอำนาจข้อพิพาทและการแสวงหาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐาน การแสวงหาข้อเท็จจริงดำเนินการโดยตุลาการฝ่ายเดียว ไม่ใช่คู่กรณีเป็นผู้ดำเนินการ

๓.๖ การใช้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิสูจน์ความจริง ในการสืบพยานในคดีสิ่งแวดล้อม พยานผู้เชี่ยวชาญเป็นสิ่งที่สำคัญที่ศาลนำมาใช้เพื่อพิจารณาประเด็นที่เกิดขึ้นในคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีประเภทที่ศาลจะต้องวินิจฉัยไปในเนื้อหาแห่งคดี

๓.๗ การสันนิษฐานความผิด ศาลในต่างประเทศนำหลักความรับผิดเคร่งครัดมาใช้พิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ใช้หลักการของ "Strict Liability"

๓.๘ การพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม

- มาตรการทางแพ่ง หลาย ๆ ประเทศกำหนดค่าเสียหายตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย และ เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปแล้วจึงต้องมีค่าเยียวยาความเสียหายด้วย มีการกำหนดค่าเสียหายค่าเสียหายที่เป็นการเยียวยาความเสียหายกับค่าเสียหายในเชิงลงโทษ ค่าเสียหายที่เป็นการเยียวยาความเสียหายที่ตามปกติศาลจะสั่งให้จำเลยจ่ายเพื่อชดเชยเยียวยา ซึ่งได้แก่ ๑) ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน เช่น ค่ารักษาพยาบาล ๒) ค่าเสียหายที่มีใช้ตัวเงิน เช่น ค่าเสียหายทางจิตใจ และ ๓) ค่าเสียหายสำหรับการสูญเสียความสุข ส่วนค่าเสียหายในเชิงลงโทษนั้น เป็นค่าเสียหายที่ศาลสั่งให้จำเลยจ่ายให้แก่โจทก์เพื่อเป็น

การลงโทษ โดยศาลจะสั่งให้จ่ายค่าเสียหายประเภทนี้เมื่อการกระทำละเมิดนั้นเป็นการกระทำที่ชั่วร้ายหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

- มาตรการทางอาญา ในประเทศสหรัฐอเมริกาและออสเตรเลีย นั้น จะมีแนวคิดในการลงโทษเชิงสร้างสรรค์ โดยนำเอาวิธีการคุมประพฤติมาใช้ควบคู่กับมาตรการเสริม เพื่อให้การลงโทษผู้กระทำความผิดในคดีสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลรวมทั้งผู้แทนมีประสิทธิภาพและเหมาะสมมากขึ้น เป็นการให้ความสำคัญต่อการใช้ดุลพินิจและก่อให้เกิดประโยชน์แก่สิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน

- มาตรการทางปกครอง ศาลปกครองฝรั่งเศสมีข้อจำกัดในการลงโทษเฉพาะแต่กรณีที่มีการกระทำหรือคำสั่งนั้นออกโดยฝ่าฝืนกฎหมาย โดยศาลมีอำนาจสั่งผู้กระทำละเมิดหรือผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายให้ชดใช้ค่าเสียหายแม้ว่าผู้ฟ้องคดีมิได้ขอให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งต้องชดใช้ค่าเสียหายก็ตาม การลงโทษให้ชดใช้ค่าเสียหายจะจำกัดอยู่ที่ค่าใช้จ่ายในการทำให้สาธารณสมบัติของแผ่นดินกลับสู่สภาพเดิมหรือบางกรณีอาจมีการกำหนดโทษปรับโดยการพิจารณาถึงหลักเกณฑ์การชดใช้ค่าเสียหายในคดี

๓.๙ กระบวนการระงับข้อพิพาทนอกศาล เช่น เจรจาต่อรอง การตั้งอนุญาโตตุลาการทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกระบวนการไกล่เกลี่ยทางสิ่งแวดล้อม ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพื่อจะให้เกิดการระงับข้อพิพาทกันโดยไม่ต้องฟ้องคดีหรือไม่ต้องให้ศาลมีคำวินิจฉัย ประเทศฝรั่งเศสมีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครองในคดีพิพาทเกี่ยวกับการฟ้องเรียกค่าเสียหายและคดีที่ฟ้องขอให้ยกเลิกเพิกถอนคำสั่งหรือการกระทำทางปกครอง ในประเทศนิวซีแลนด์พบว่า Commissioner อาจถูกเชิญให้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยด้วย นอกจากนี้ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไม่ถึงกับเป็นความผิดร้ายแรงหรือคู่กรณียังอยากให้อีกฝ่ายมีโอกาสแก้ผู้กระทำผิด มีรูปแบบของกระบวนการระงับข้อพิพาททางอาญาที่ไม่มีจุดมุ่งหมายให้นำผู้กระทำผิดมาลงโทษและชดใช้ค่าเสียหาย เรียกว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ส่วนศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมนิวเซาท์เวลส์ มีรูปแบบกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกมาใช้ระงับข้อพิพาท ซึ่งได้แก่ กระบวนการไกล่เกลี่ย กระบวนการเจรจา และกระบวนการประเมินข้อพิพาทโดยตรงโดยคนกลาง

๓.๑๐ ศาลกับการใช้หลักการเผื่อระวังไว้ก่อน กล่าวคือการประกอบกิจกรรมใดจะก่อให้เกิดความรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อม จะต้องมีการระมัดระวังไว้ก่อน ในกรณีที่เป็นที่สงสัยว่ากิจกรรมใดอาจส่งผลกระทบต่อสภาพความสมดุลต่อระบบนิเวศวิทยาหรือไม่ ให้ถือว่ารัฐมีหน้าที่ปกป้องสิทธิของประชาชนที่จะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศเยอรมันและฝรั่งเศสได้บัญญัติหลักการนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญ ต่อมาฟิลิปปินส์และหลายประเทศนำหลักเรื่องนี้ไปบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

๓.๑๑ ศาลกับการพัฒนาหลักปรัชญากฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบใหม่ ๆ ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมนิวเซาท์เวลส์พัฒนาหลักกฎหมายโดยเพิ่มดุลพินิจศาลมิให้พิจารณาคดีโดยอาศัยเพียงพยานหลักฐานในคดีเท่านั้น แต่ได้นำหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับระบบนิเวศมาใช้ หลักนี้กล่าวถึงสาระสำคัญใน ๖ หลักการคือ การใช้อย่างยั่งยืน การผสมผสานระหว่างหลักเศรษฐศาสตร์กับ

สิ่งแวดล้อม หลักการเผ่าระวังไว้ก่อน หลักความเสมอภาค ความหลากหลายทางชีวภาพ และต้นทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔.๔ ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิด ระบบศาลและวิธีการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

๑. ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

๑.๑ ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน เนื่องจากยังขาดกระบวนการสืบสวนสอบสวน บังคับใช้กฎหมาย ที่มีประสิทธิภาพ การขาดการบังคับการตามคำพิพากษาในเชิงรุก แม้คดีที่ชนะก็ไม่มี การดำเนินการตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล นอกจากนี้ขาดองค์กรที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาระบบยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในภาพรวม

๑.๒ ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย โดยส่วนใหญ่จะเป็นการฟ้องคดีต่อศาลปกครองเพื่อเรียกให้รัฐชดใช้ค่าเสียหายในกิจการที่รัฐอนุญาตให้เอกชนดำเนินการ ซึ่งเอกชนผู้ดำเนินการในฐานะผู้ก่อมลพิษไม่ได้เป็นผู้ชดใช้ค่าเสียหายที่แท้จริง แม้รัฐสามารถไล่เบี้ยกับเอกชนได้ก็มีปัญหาความล่าช้าและยุ่งยากในการดำเนินคดี

๑.๓ ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักการเผ่าระวังไว้ก่อน โดยส่วนใหญ่เป็นการฟ้องร้องเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นแล้ว

๒. ปัญหาเกี่ยวกับระบบศาล ซึ่งระบบศาลคู่ในประเทศไทยทำให้การฟ้องร้องคดีสิ่งแวดล้อมอาจดำเนินการได้ใน ๓ ลักษณะทั้งคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครอง จึงเป็นผลให้การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะแยกส่วนการพิจารณาแล้วแต่ประเภทของคดีถึงแม้จะเป็นข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์เดียวกัน

๓. ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการพิจารณาคดี

๓.๑ อำนาจฟ้องของประชาชนและผู้เสียหาย สิทธิของผู้เสียหายถูกจำกัดอยู่ในวงแคบ เฉพาะผู้เสียหายหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงเท่านั้น

๓.๒ มาตรการคุ้มครองชั่วคราว การขอคุ้มครองชั่วคราวหรือมาตรการบรรเทาทุกข์ก่อนตัดสินศาลยังไม่ค่อยอนุญาต เพราะยังไม่เข้าใจเรื่องการเผ่าระวัง ทำให้แก้ปัญหาดังกล่าวอย่างล่าช้า ไม่ทันการณ์ สิ่งแวดล้อมไม่อาจฟื้นฟูได้อีก

๓.๓ ลักษณะการดำเนินคดีแบบไต่สวนและระบบกล่าวหา คดีสิ่งแวดล้อมจำเป็นที่จะต้องให้ศาลเข้ามามีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงมากขึ้นโดยใช้ระบบการไต่สวน แต่ระบบศาลยุติธรรมใช้ระบบกล่าวหา จึงทำให้ภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับคู่ความ ทำให้คู่ความที่มีทุนทรัพย์จะได้เปรียบคู่ความที่ด้อยทุนทรัพย์ในการรวบรวมพยานหลักฐานพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างของตน

๓.๔ การขาดพยานผู้เชี่ยวชาญ ทำให้ศาลไม่อาจใช้ดุลยพินิจที่ถูกต้องในการตัดสินคดีบางเรื่อง หรืออาจต้องใช้เวลาอันนานทำให้คดีล่าช้าเกินสมควร

๓.๕ ค่าฤชาธรรมเนียม มีค่าใช้จ่ายสูง เป็นอุปสรรคในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

๓.๖ อายุความ ความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมบางกรณี อาจเกิดหรือพบหลังครบกำหนดอายุความแล้ว ทำให้ไม่สามารถนำคดีมาฟ้องได้

๓.๗ การกำหนดค่าเสียหาย

- ค่าเสียหายทางจิตใจ ยังไม่มีการวางแนวทางคำพิพากษาไว้ชัดเจน เนื่องจากทางกฎหมายถือหลักว่าความทุกข์ทรมานทางจิตใจนั้นไม่อาจถูกตีค่าเป็นเงินได้ จึงไม่อาจนับว่าความทุกข์ทรมานทางจิตใจเป็นความเสียหายที่เยียวยาได้

- ค่าเสียหายในอนาคต ซึ่งควรจะต้องนำมาประกอบการพิจารณา ไม่ว่าจะป็นค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ก่อนตาย ค่าขาดไร้อุปการะ ค่าเสียความสามารถในการประกอบการงาน เป็นต้น

- ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ เพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำละเมิดที่มีพฤติการณ์ไม่เข็ดหลาบ มีการกระทำผิดซ้ำ มิให้หวนกลับมากระทำผิดในพฤติกรรมแบบเดิมอีก

๓.๘ การขาดเอกภาพและมาตรฐานเดียวกันในการพิจารณาคดี เนื่องจากการฟ้องคดีในระบบศาลคู่ ซึ่งมีความแตกต่างกันในส่วนของคดีแพ่ง คดีอาญาและคดีปกครอง ใช้ระบบและกระบวนการพิจารณาที่ต่างกัน ทำให้คดีที่เกิดจากข้อเท็จจริงเดียวกัน ขาดความเชื่อมโยงของระบบข้อมูลและผลของคำพิพากษา ยังไม่มีระบบการรับฟังข้อเท็จจริงจากอีกศาลหนึ่งให้มีผลผูกพันกันและไม่สามารถอ้างอิงกันได้

๓.๙ การขาดประสิทธิภาพในการบังคับคดี ทำให้ไม่ได้รับการเยียวยาในเวลาอันสมควร สิ่งแวดล้อมไม่ได้รับการฟื้นฟู ไม่มีมาตรการขจัดมลพิษที่เป็นรูปธรรมให้เป็นไปตามคำพิพากษา

๕. ข้อเสนอปฏิรูปและแนวทางการดำเนินการ

๕.๑ การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมในรูปแบบศาลชำนาญพิเศษ ให้มีโครงสร้างและระบบพิจารณาคดีในลักษณะ One Stop Service

๕.๒ การจัดทำกฎหมายจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ

๖. ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้จากข้อ ๕

๖.๑ ประชาชนผู้ยากไร้และด้อยโอกาสสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่ายสะดวกและรวดเร็ว

๖.๒ ลดภาระของประชาชนในการพิสูจน์และแสวงหาข้อเท็จจริง

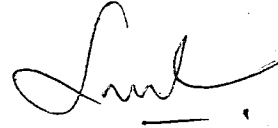
๖.๓ ให้ผู้ก่อปัญหามลภาวะ ต้องเป็นผู้จ่ายตามหลัก Polluter Pays Principle : PPP อย่างแท้จริง

๖.๔ ผู้เสียหายหรือประชาชนที่ได้รับผลกระทบได้รับการเยียวยาชดเชยอย่างเป็นธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟูกลับสภาพเดิม

๗. ตัวชี้วัดความสำเร็จตามผลลัพธ์ในข้อ ๖

มีระบบศาลและกระบวนการยุติธรรมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีมาตรฐานและแนวทางที่ชัดเจน เป็นรากฐานการพัฒนาต่อไปในอนาคต

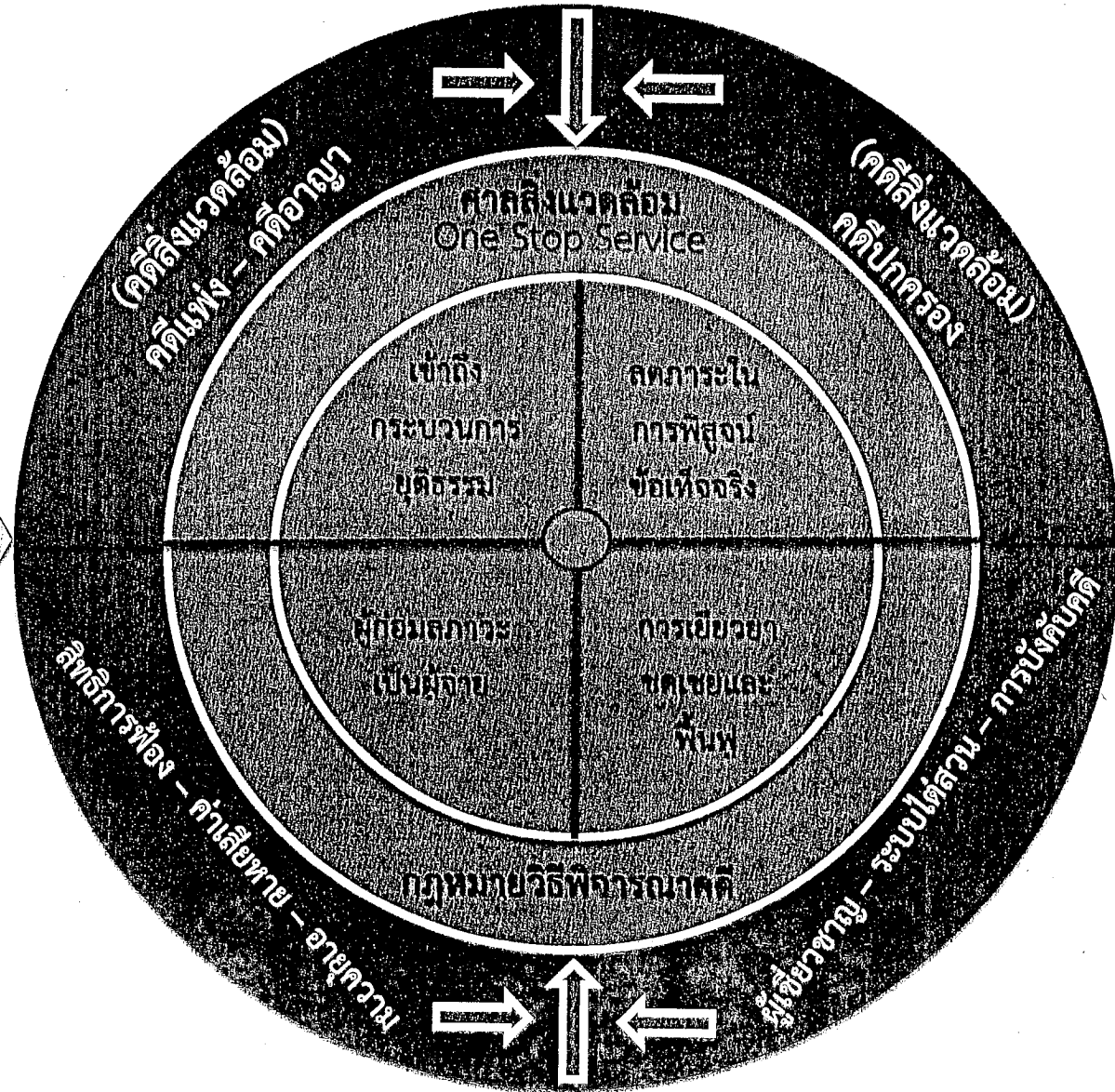
คณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงขอเสนอรายงานเรื่อง
การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม และร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม
พ.ศ. ต่อสภาปฏิรูปแห่งชาติเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบและเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาดำเนินการ
ต่อไป

(รองศาสตราจารย์สุชาติ นวกวงษ์)
เลขานุการคณะกรรมการ
ปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวความคิดรวบยอด

- ปัญหา**
- ระบบศาลคู่ (ศาลยุติธรรมและศาลปกครอง)
 - ผู้ก่อมลพิษไม่เป็นผู้จ่าย
 - เขตอำนาจศาล
 - สภาพมาตรฐานในการเยียวยาและกำหนดค่าเสียหาย
 - ขาดผู้เชี่ยวชาญ
 - ขาดกฎหมายวิธีพิจารณา

- ปัญหา**
- เป็นการประชาชน ในการแสวงหา ข้อเท็จจริง
 - อายุความ
 - ผู้ยากไร้เข้าไม่ถึง กระบวนการ ยุติธรรม
 - ขาดการฟื้นฟูอย่าง ยั่งยืน
 - ขาดประสิทธิภาพใน การบังคับคดี
 - ค่าฤชาธรรมเนียม

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายงานผลการศึกษา
เรื่อง การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม

บทที่ ๑

ปัญหา ตัวอย่างคดี และสถิติคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑. ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๑ ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลก

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อมนุษยชาติ เพราะทุกชีวิตต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิต มนุษย์ พืช สัตว์ ทุกชีวิตจำเป็นต้องพึ่งพาสีงแวดล้อมที่อยู่รอบตัว รวมถึงสิ่งที่มนุษย์คิดค้นสร้างขึ้นเพื่อความสะดวกสบาย ซึ่งจากพฤติกรรมของมนุษย์ถ้าจำกัดอยู่เพียงเพื่อการดำรงชีวิต ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันคงจะไม่เกิดขึ้น แต่เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีอย่างจำกัด และทิศทางการพัฒนาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม จึงทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมากมายเพื่อผลิตสินค้า นำไปสู่การเกิดภาวะมลพิษในที่สุด ซึ่งปัญหานี้ส่งผลสะท้อนกลับมาคุกคามการดำรงชีวิตของมนุษย์ในรูปของวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลก ได้แก่ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ลดความอุดมสมบูรณ์ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า และแร่ธาตุต่างๆ ปัญหาการเกิดมลภาวะหรือมลพิษต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเน่าเสีย อากาศเป็นพิษ มลพิษของเสียง และมลพิษจากขยะมูลฝอย และปัญหาที่เกิดจากการทำลายระบบนิเวศในภาพรวม เช่น ภัยจากความแห้งแล้ง อุทกภัย วัตภัย และภาวะโลกร้อน

สาเหตุพื้นฐานของปัญหาเกี่ยวกับด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลกที่สำคัญ ได้แก่ การเพิ่มของจำนวนของประชากร ซึ่งปัจจุบันประชากรโลกมีประมาณ ๗,๐๐๐ ล้านคน (พ.ศ. ๒๕๕๘) จึงเป็นสาเหตุโดยตรงทำให้เกิดการสูญเสียในทรัพยากรธรรมชาติอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ประโยชน์สนองความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อนำมาใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ส่งผลให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตามมา นอกจากนี้การใช้วิทยากรและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมในปัจจุบัน ทั้งในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและบริการ อาจส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ เช่น การสำรวจ ขุดเจาะ หรือขนส่งน้ำมันดิบจากแหล่งขุดเจาะในทะเลโดยทางเรือบรรทุกน้ำมัน อาจเกิดอุบัติเหตุทำให้น้ำมันรั่วไหลมีคราบน้ำมันปนเปื้อนบริเวณพื้นผิวน้ำ เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในทะเล และทำให้ระบบนิเวศของท้องทะเลต้องเสียความสมดุลไป การสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ทำให้สูญเสียพื้นที่ป่าไม้จำนวนมาก การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมอย่างหนาแน่น ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ เสียง และแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เป็นต้น

สุดท้ายแล้วสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็คือมนุษย์ ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีปัญหาก็ทำให้คุณภาพชีวิตของคนลดลง เกิดปัญหาขาดแคลนสิ่งดำรงชีพ ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยทางร่างกาย สุขภาพทรุดโทรม ดังนั้นการที่มนุษย์ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เท่ากับเป็นการที่มนุษย์ได้ก่อให้เกิดปัญหากับตัวเอง ดังนั้นมนุษย์จึงควรให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา บำรุงรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

๑.๒ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

ในอดีตประเทศไทยอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุ รวมทั้งมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรม ดังคำกล่าวที่ว่า ประเทศไทยนั้น ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว แต่ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยหลายประการ เช่น

พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยลดลง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้ประมาณร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่ประเทศ แต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ พื้นที่ป่าไม้ลดลงเหลือประมาณร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศเท่านั้น แต่การที่พื้นที่ป่าไม้ลดลงในอดีตนั้นก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตามมาหลายประการ คือ เป็นการทำอันตรายต่อที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพและจำนวนสัตว์ป่าลดลง ก่อให้เกิดการพังทลายของหน้าดินและน้ำท่วมฉับพลัน โดยพื้นที่ป่าที่สูญเสียไปนั้น ถูกนำไปใช้ในการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม เป็นที่อยู่อาศัยและการทำกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งก่อให้เกิดมลพิษหลายประการ เช่น การใช้ปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืชในการเกษตรได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษในแม่น้ำลำคลอง ตลอดจนทำให้พืชน้ำบางชนิดเติบโตรวดเร็วเกินไปจนเป็นอันตรายต่อแหล่งน้ำนั้น การนำกัฐทะเลมาเพาะเลี้ยงในพื้นที่น้ำจืดก่อให้เกิดปัญหาการแพร่กระจายของความเค็มจากบ่อเลี้ยงกุ้งไปยังพื้นที่ข้างเคียง ทั้งยังก่อให้เกิดความยุ่งยากและค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูพื้นที่นั้นอีกด้วย ส่วนน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมก็ก่อให้เกิดมลพิษในแหล่งน้ำต่างๆ เช่นกัน

ปัญหาที่มักพบในเขตที่มีประชากรอยู่หนาแน่น ได้แก่ ปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน จนทำให้ไม่สามารถจัดการและกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นเหตุให้เกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น ปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นและน้ำเน่าเสียจากกองขยะ และหากขยะมูลฝอยนั้นเป็นกากอุตสาหกรรม ความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ยิ่งมากกว่าปัญหาจากขยะมูลฝอยทั่วไป เพราะกากอุตสาหกรรมมักมีโลหะบางชนิดที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนปะปนอยู่

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยได้ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นว่าในปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ที่ถูกประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษในหลายเขตพื้นที่ ได้แก่ เขตเมืองพัทธยา เขตจังหวัดภูเก็ต เขตจังหวัดสงขลา เขตจังหวัดกระบี่ เขตจังหวัดสมุทรปราการ เขตจังหวัดปทุมธานี เขตจังหวัดนนทบุรี เขตจังหวัดสมุทรสาคร เขตจังหวัดนครปฐม เขตจังหวัดเพชรบุรี เขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เขตจังหวัดสระบุรี และเขตจังหวัดระยอง และยังมีอีกหลายเขตพื้นที่ที่มีปัญหาด้านมลพิษแต่ยังไม่ถูกประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจแก่รัฐและประชาชนควบคู่กันไป กล่าวคือ ในแต่ละปีรัฐจะต้องจัดสรรเงินงบประมาณจำนวนมากเพื่อป้องกันและแก้ไขความเสียหายที่เกิดจากปัญหามลพิษ ขยะมูลฝอย กากสารอันตรายและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนประชาชนผู้ที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายเช่นกัน โดยเฉพาะค่ารักษาพยาบาล และค่าขาดรายได้ เมื่อใดที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงขึ้น รัฐและประชาชนก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมากขึ้น

การเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยนั้น ส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์กับปัญหาสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศหรือของโลก กล่าวคือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมบางอย่างที่เกิดในประเทศไทยอาจมีส่วนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศได้ และในทางกลับกัน ประเทศไทยเองก็อาจได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการกระทำของประเทศอื่นได้ ตัวอย่างเช่น การใช้เชื้อเพลิงจากน้ำมันหรือก๊าซธรรมชาติตลอดจนการใช้สารคลอโรฟลูออโรคาร์บอน (CFC) ของแต่ละประเทศมีส่วนทำให้เกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก (greenhouse effect) หรือทำให้อุณหภูมิโลกสูงขึ้นได้ในภาพรวม หากมีการเผาป่าจากประเทศเพื่อนบ้านควันจากการเผาป่าก็อาจสร้างความเดือดร้อนรำคาญให้กับคนในประเทศไทยได้ หรือการที่ประเทศไทยไปสนับสนุนการสร้างเขื่อนพลังงานน้ำในประเทศเพื่อนบ้าน ผลกระทบก็ย่อมเกิดต่อสภาพระบบนิเวศของภูมิภาคด้วยเช่นเดียวกัน

๒. ตัวอย่างคดีที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

ปัจจุบันมีคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกนำขึ้นสู่ศาลจำนวนมากและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งศาลยุติธรรมและศาลปกครอง ซึ่งมีตัวอย่างคดีที่สำคัญดังต่อไปนี้

๒.๑ คดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๑.๑ คดีเดอะบีช - อ่าวมาหยา (คดีแพ่ง)

เมื่อปี ๒๕๕๒ องค์การบริหารส่วนตำบลอ่าวมาหยา กับพวกรวม ๑๙ คน คือ ประชาชนจังหวัดกระบี่ และกลุ่มอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธาราและหมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ ร่วมเป็นโจทก์ยื่นฟ้อง นายปองพล อดิเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมป่าไม้ นายปลอดประสพ สุรัสวดี อธิบดีกรมป่าไม้ บริษัท แชนด้า อินเทอร์เน็ตชั่นแนลฟิล์มโปรดักชั่น จำกัด และบริษัท ทเวนตี เซนจูรี ฟอกซ์ จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทสร้างภาพยนตร์เรื่อง “เดอะบีช” ในข้อหาละเมิดเนื่องจากการทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม โดยขอให้ระงับการถ่ายภาพยนตร์ที่เริ่มตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ เพิกถอนคำสั่งทางปกครองของรัฐมนตรีและอธิบดีกรมป่าไม้ ที่อนุญาตให้ถ่ายทำภาพยนตร์ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเรียกค่าเสียหาย ๑๐๐ ล้านบาทพร้อมดอกเบี้ย ร้อยละ ๗.๕ ต่อปี

ศาลฎีกาพิพากษาว่า ประชาชนจังหวัดกระบี่โจทก์ที่ ๓ - ๑๘ ไม่มีสิทธิฟ้องเพราะไม่ใช่ผู้เสียหายโดยตรง แต่ยื่นยันตามคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์โดยให้บริษัท แชนด้า อินเทอร์เน็ตเซ็นแนลฟิล์มโปรดักชั่น จำกัด และบริษัท ทเวนตี เซนจูรี ฟอक्स จำกัด จำเลยที่ ๔ - ๕ ร่วมกันพิน้อ้วมาหาให้คืนสภาพเดิม เพราะเห็นว่าเกิดความเสียหายจริงและผลของความเสียหายยังอยู่ โดยมีคำสั่งให้ศาลชั้นต้นพิจารณาประเด็นความเสียหายของอ่าวมาหยาใหม่

(คำพิพากษาศาลฎีกา คดีหมายเลขแดงที่ ๕๘๑๘/๒๕๕๘)

๒.๑.๒ คดีสิทธิชุมชนในการปกป้องทรัพยากร กรณีเหมืองได้ดินโปแตช อุดรธานี (คดีอาญา)

คดีนี้พนักงานอัยการจังหวัดอุดรธานีฟ้องจำเลยทั้ง ๕ ในความผิดฐานบุกรุก มีบริษัท เอเชียแปซิฟิก โปแตช คอร์ปอเรชั่น จำกัด เป็นผู้เสียหาย โดยโจทก์อ้างว่าจำเลยเข้าไปในที่ดินอสังหาริมทรัพย์ในความครอบครองของผู้เสียหาย แล้วทุบทำลายหมุดปักเขตอันเป็นการเตรียมการรังวัดพื้นที่เขตคำขอประทานบัตรในการดำเนินการตามโครงการเหมืองแร่โปแตช

ศาลจังหวัดอุดรธานีเห็นว่าโครงการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นกรณีการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมซึ่งถูกคัดค้านจากนักวิชาการและประชาชนในท้องถิ่น การไม่จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นหรือการไม่จัดให้มีการเอาประกันภัย หรือการที่ผู้เสียหายทำการปักหมุดโดยไม่ปรากฏว่าได้รับมอบหมายจากกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ กรณีเหล่านี้แสดงว่าผู้เสียหายดำเนินการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติแร่และฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ดังนั้น การที่จำเลยทั้ง ๕ ซึ่งเป็นบุคคลในชุมชนท้องถิ่นที่ดำเนินโครงการเหมืองแร่โปแตชไปยังที่เกิดเหตุเพื่อสอบถามผู้เสียหายถึงการปักหมุดดังกล่าวจึงเป็นการกระทำการอันเป็นการร่วมกันในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน อีกทั้งเป็นการร่วมกันใช้สิทธิในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน การกระทำของจำเลยทั้ง ๕ เป็นการกระทำที่ต้องตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติแร่ และบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าว จึงไม่มีความผิดฐานบุกรุก พิพากษายกฟ้อง

(คำพิพากษาศาลจังหวัดอุดรธานี คดีหมายเลขแดงที่ ๒๒๒๓/๒๕๕๐)

๒.๑.๓ คดีฟ้องเรียกค่าเสียหายโลกร้อน เขตอนุรักษ์ป่าภูผาแดง (คดีแพ่ง)

คดีนี้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ฟ้องว่าจำเลยบุกรุกเข้าไปในเขตอนุรักษ์ป่าภูผาแดงและได้กั้นสร้าง แนวทางตัดฟัน โคนต้นไม้ชนิดต่าง ๆ จำนวน ๓๘ ตอ รวมเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่ ๓ งาน

ศาลจังหวัดหล่มสักพิจารณาเห็นว่า การตัดต้นไม้ดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ให้เสื่อมโทรมลง ทั้งดิน น้ำ อากาศบริเวณใกล้เคียง จึงกำหนดความเสียหายพร้อมดอกเบี้ยร้อยละ ๗.๕ ต่อปี ให้จำเลยต้องรับผิดชอบ

(คำพิพากษาศาลจังหวัดหล่มสัก คดีหมายเลขแดงที่ ๗๘๙/๒๕๕๒)

๒.๒ คดีด้านมลพิษและเหตุเดือดร้อนรำคาญ

๒.๒.๑ คดีโรงงานทอผ้ากรุงเทพ (คดีแพ่ง - แรงงาน)

จากกรณีลูกจ้างของบริษัทโรงงานทอผ้ากรุงเทพ จำกัด จำนวน ๓๘ คน ฟ้องบริษัทและกรรมการ หลังจากเป็นโรคปอดอักเสบ (บิสซิโนซิส) ที่ศาลแรงงานกลาง เนื่องจากฝุ่นฝ้ายจากการทำงาน เนื่องจากนายจ้างให้ลูกจ้างใช้ผ้าปิดจมูกที่ไม่ได้มาตรฐานนานถึง ๑๑ ปี รวมถึงไม่ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในโรงงานให้ดีขึ้นด้วย จนเป็นเหตุให้ลูกจ้างเป็นโรคปอดอักเสบ

ศาลฎีกาตัดสินให้จำเลยซึ่งเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโรงงานซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษ ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่โจทก์ทั้ง ๓๘ คน เป็นจำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐-๑๑๐,๐๐๐ บาทต่อคน

(คำพิพากษาศาลฎีกา คดีหมายเลขแดงที่ ๓๒๔๕ - ๓๒๘๒/๒๕๔๙ และ ๕๑๘๕ - ๕๒๒๑/๒๕๕๓)

๒.๒.๒ คดีการปนเปื้อนสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ (คดีแพ่ง)

บริษัท ตะกั่วคอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด ซึ่งได้รับสัมปทานเหมืองตะกั่วปล่อยน้ำในบ่อกักเก็บแร่สารตะกั่วลงสู่ลำห้วยคลิตี้ ซึ่งถือเป็นผู้ก่อมลพิษ แม้ว่าโรงงานปล่อยสารตะกั่วจะปิดกิจการไปแล้ว แต่ผลกระทบที่ชาวบ้านได้รับจากสารตะกั่วในน้ำยังมีผลอยู่ เรียกว่า “ผลของการละเมิดต่อเนื่อง” โดยคดีนี้เป็นการฟ้องเรียก ค่าเสียหายที่เกิดกับสุขภาพของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งรวมถึงค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลก่อนฟ้องคดี และค่ารักษาพยาบาลต่อเนื่อง รวมถึงค่าเสียหายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งสัตว์เลี้ยงตาย และค่าเสียประโยชน์ในการใช้ประโยชน์จากน้ำ

โดยศาลอุทธรณ์ภาค ๗ (แผนกคดีสิ่งแวดล้อม) ได้มีคำพิพากษาศาลตัดสินให้บริษัทฯ ผู้ก่อมลพิษ ต้องชดใช้เงินค่าเสียหาย ให้แก่ผู้ฟ้องคดีทั้ง ๘ คนเป็นจำนวนเงิน ๒๙,๕๕๑,๐๐๐ บาท จากนั้น ชาวบ้านจำนวน ๑๕๑ รายจึงยื่นฟ้องบริษัทฯ ผู้ก่อมลพิษเพิ่มเติมอีก และในปี ๒๕๕๔ ศาลอุทธรณ์ภาค ๗ (แผนกคดีสิ่งแวดล้อม) ก็ได้พิพากษา ให้บริษัทฯ และกรรมการบริษัทฯ จ่ายเงินค่าเสียหายจำนวน ๓๖,๐๕๐,๐๐๐ บาท ในฐานะเป็นผู้ก่อมลพิษ (คดีอยู่ระหว่างฎีกา)

นอกจากจะฟ้องเรียกค่าเสียหายแล้ว ในคำขอท้ายฟ้องชาวบ้านขอให้บริษัทฟื้นฟูลำห้วยคลิตี้ให้เอาสารตะกั่วออกให้หมดด้วย เพราะเหตุว่าผู้ที่ปล่อยมลพิษควรมีส่วนรับผิดชอบกรณีดังกล่าว แต่ศาลเห็นว่า เรื่องสิทธิชุมชนยังไม่มีกฎหมายออกมารองรับให้ฟ้องคดีเพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมได้ เป็นหน้าที่ของหน่วยงานโดยตรงที่จะต้องฟื้นฟูแก้ไขหรือมีหน้าที่ฟ้องคดี

(คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ คดีหมายเลขแดงที่ ๓๔๒๖/๒๕๕๐ และ ๒๖๐๔/๒๕๕๔)

๒.๒.๓ คดีการปนเปื้อนสารตะกั่วในลำห้วยคลิตี้ (คดีปกครอง)

ผู้ฟ้องคดีทั้ง ๒๒ คนฟ้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้กรมควบคุมมลพิษกำจัดมลพิษและฟื้นฟูสภาพนิเวศให้คืนสู่สภาพเดิม และขอให้ชดเชยค่าเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตามรัฐธรรมนูญ

ศาลปกครองสูงสุดพิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีกำหนดแผนงาน วิธีการ และดำเนินการฟื้นฟู ตรวจสอบและวิเคราะห์ตัวอย่างน้ำ ดิน พืชผัก และสัตว์น้ำในลำห้วยคลิตี้ ให้ครอบคลุมทุกฤดูกาลอย่างน้อย ฤดูกาลละ ๑ ครั้ง จนกว่าจะพบว่าค่าสารตะกั่วในน้ำ ดิน พืชผัก และสัตว์น้ำในลำห้วยคลิตี้ไม่เกินเกณฑ์มาตรฐาน เป็นระยะเวลาอย่างน้อย ๑ ปี และแจ้งให้ผู้ฟ้องคดีทั้ง ๒๒ คนทราบโดยวิธีการเปิดเผยโดยต้องทำการปิดประกาศ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านคลิตี้ ที่องค์การบริหารส่วนตำบลชะแล ที่ว่าการอำเภอทองผาภูมิ และให้ผู้ถูกฟ้องคดีชดเชยค่าเสียหายให้ผู้ฟ้องคดีทั้ง ๒๒ คน เป็นเงินรายละ ๑๗๗,๑๙๙.๕๕ บาท

(คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขแดงที่ อ.๗๔๓/๒๕๕๕)

๒.๒.๔ คดีกรมควบคุมมลพิษเรียกค่าเสียหายจากผู้ก่อมลพิษกรณีลำห้วยคลิตี้ (คดีแพ่ง)

กรมควบคุมมลพิษ ได้รับเรื่องราวเรียนว่ามีการปล่อยน้ำเสียจากโรงแต่งแร่ลงสู่ลำห้วยคลิตี้ ทำให้ราษฎรหมู่บ้านคลิตี้ ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ไม่สามารถใช้น้ำในการอุปโภคและบริโภคได้ กรมควบคุมมลพิษจึงได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงพบว่า โรงแต่งแร่ของบริษัท ตะกั่ว คอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด ปล่อยน้ำเสียจากบ่อกักเก็บตะกอนหางแร่ของโรงแต่งแร่ลงสู่ลำห้วยคลิตี้ ทำให้ลำห้วยคลิตี้ตั้งแต่บริเวณใต้โรงแต่งแร่ลงไปมีสารตะกั่วปนเปื้อนอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่ลำห้วยคลิตี้ ส่งผลให้ราษฎรหมู่บ้านคลิตี้ไม่สามารถใช้น้ำในการอุปโภคและบริโภครวมทั้งไม่สามารถบริโภคสัตว์น้ำในลำห้วยคลิตี้ได้ กรมควบคุมมลพิษจึงได้ประเมินค่าเสียหายที่เกิดขึ้นคิดเป็นจำนวนเงิน ๖,๗๖๘,๕๑๙ บาท และเสียค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบเพื่อขจัดมลพิษเป็นจำนวนเงิน ๑,๓๔๑,๙๖๒.๕๔ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้นจำนวน ๘,๑๑๐,๔๘๑.๕๔ บาท

โดยกรมควบคุมมลพิษได้ขอให้สำนักงานอัยการจังหวัดกาญจนบุรีมอบหมายให้พนักงานอัยการจังหวัดกาญจนบุรี ดำเนินการฟ้องเรียกค่าเสียหายและค่าใช้จ่ายในการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ จากบริษัท ตะกั่วคอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด กับพวกรวม ๗ คน (กรรมการผู้จัดการบริษัทฯ และผู้จัดการมรดก) เพื่อให้รับผิดชอบแพ่งตามความในมาตรา ๙๖ และมาตรา ๙๗ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ คิดเป็นค่าเสียหายรวมเป็นจำนวน ๘,๑๑๐,๔๘๑.๕๔ บาท

ศาลจังหวัดกาญจนบุรีพิพากษาให้บริษัท ตะกั่วคอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด กับพวกรวม ๗ คน ชดเชยค่าเสียหายให้กรมควบคุมมลพิษเป็นเงินจำนวน ๖,๗๐๐,๐๐๐ บาทพร้อมดอกเบี้ยร้อยละ ๗.๕ ต่อปี

(คำพิพากษาศาลจังหวัดกาญจนบุรี คดีหมายเลขแดงที่ ๗๒๔/๒๕๕๒)

๒.๒.๕ คดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะ (คดีแพ่ง)

ผู้เสียหายรวม ๒๒๖ คน ได้ฟ้องคดีกรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ซึ่งเป็นสารที่มีพิษต่อสุขภาพของสิ่งมีชีวิต ทำให้เกิดมลภาวะ พืชผัก ไม้ผลและไม้ยืนต้นของราษฎรในอำเภอแม่เมาะได้รับความเสียหาย โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยสามารถป้องกันก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ได้ โดยการติดตั้งเครื่องดักก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ แต่เมื่อเครื่องดักก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ดังกล่าวไม่สามารถใช้งานได้ตามปกติ ก็ควรหยุดเดินเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อไม่ให้เกิดก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกสู่ภายนอก

ศาลพิพากษาให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยชำระค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์รวมเป็นเงินจำนวน ๓,๑๕๔,๖๕๐ บาท และ ๑,๕๒๒,๘๐๐ บาทในแต่ละคดี พร้อมดอกเบี้ยร้อยละ ๗.๕ ต่อปี

(คำพิพากษาศาลจังหวัดลำปาง คดีหมายเลขแดงที่ ๓๕๔/๒๕๔๗ และ ๔๓๑/๒๕๔๗)

๒.๒.๖ คดีเหมืองแร่ลิโกไนต์แม่เมาะไม่ปฏิบัติตามมาตรการที่กำหนดในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) (คดีปกครอง)

เป็นคดีที่ราษฎรฟ้องว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยไม่ทำตามเงื่อนไขในประทานบัตรและมาตรการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม แต่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยต่อสู้คดีว่าราษฎรดังกล่าวมิใช่ผู้เสียหาย เพราะอยู่นอกเขตผลกระทบ ๕ กิโลเมตร คดีขาดอายุความ และในส่วนของเนื้อหาข้อคดี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ต่อสู้คดีว่าได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขขยกเว้นบางประการซึ่งศาลปกครองสูงสุดวินิจฉัยว่า

๑. ในประเด็นผู้เสียหาย ศาลเห็นว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้รับอนุญาตทำเหมืองแร่ในพื้นที่ ๑๓,๒๒๙ ไร่ และพื้นที่เก็บกองดิน ๒๓,๐๓๖ ไร่ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะ ซึ่งตามเงื่อนไขและมาตรการป้องกันมลพิษทางอากาศ น้ำ เสียง และอื่น ๆ โดยเฉพาะมาตรการป้องกันสิ่งแวดล้อมนั้น หากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยละเลย ก็จะมีผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง มิใช่เพียงเฉพาะบริเวณ ๕ กิโลเมตร ในพื้นที่ดังกล่าวเท่านั้น แต่อาจจะมีผลกระทบในอำเภออื่น หรือจังหวัดใกล้เคียงได้ เมื่อผู้ฟ้องคดีซึ่งอยู่อาศัยในอำเภอแม่เมาะอาจเป็นผู้ได้รับผลกระทบ จึงมีอำนาจฟ้องคดี

๒. ในประเด็นอายุความนั้น ศาลเห็นว่าคดีนี้ราษฎรฟ้องว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยละเลยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขและมาตรการฯ ส่วนผู้ถูกฟ้องคดีอื่นไม่ว่าจะเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมฯ ละเลยไม่ควบคุมดูแลให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยปฏิบัติตามเงื่อนไขและมาตรการฯ เมื่อในระหว่างพิจารณา ปรากฏว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยยังมิได้ปฏิบัติตามมาตรการหลายประการ การละเลยจึงยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง จึงไม่ขาดอายุความ

๓. ในประเด็นเนื้อหาของคดี ข้อเท็จจริงปรากฏว่ามีการตรวจสอบจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะจากรายงานการตรวจร่วม และรายงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเองว่าไม่ปฏิบัติตามมาตรการฯ หลายประการ และพิพากษาให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยดำเนินการให้ครบถ้วน

(คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด หมายเลขคดีแดงที่ อ.๗๔๔-๗๖๔/๒๕๔๗)

๒.๒.๗ คดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะปล่อยฝุ่นละอองและก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (คดีปกครอง)

สืบเนื่องจากชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในอำเภอแม่เมาะ จ.ลำปาง อันเป็นที่ตั้งของโรงไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงผลิตกระแสไฟฟ้า ได้ประสบปัญหามลพิษจากฝุ่นละอองและก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์แพร่กระจายจนส่งผลให้ผู้ฟ้องคดีทั้ง ๑๙ จำนวน ๑๓๑ คน เจ็บป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากฝุ่นหิน และโรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์ จึงนำเรื่องมาฟ้องต่อศาลปกครองเชียงใหม่ เพื่อขอให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ชดใช้ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ค่าสูญเสียรายได้จากการประกอบอาชีพ และค่าเสียหายจากการเสื่อมสมรรถภาพและสุขภาพอนามัย พร้อมดอกเบี้ยตามกฎหมาย โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลในการที่จะดำรงชีพอย่างปกติสุขและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย รวมทั้งเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มุ่งส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คุ่มครองสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของประชาชน ควบคุมมาตรฐานมลพิษจากแหล่งกำเนิด เยียวยาทางแพ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษ ตลอดจนลงโทษผู้กระทำผิดตามกฎหมาย ชาวบ้านแม่เมาะจึงได้รวมตัวกันยื่นฟ้องการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ในข้อหาละเมิดอันเกิดจากการละเลยต่อหน้าที่

จากข้อเท็จจริงทั้งหมดฟังได้ว่า โรงไฟฟ้าแม่เมาะได้ปล่อยทั้งก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกสู่บรรยากาศ โดยไม่ได้บำบัดหรือควบคุม จนทำให้มีปริมาณก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่เป็นอันตรายต่อประชาชน คือมีค่าเฉลี่ยเกินกว่า ๗๘๐ ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร และบางครั้งก็เกินกว่า ๑.๓๐๐ ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ตามที่ประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๓๘) กำหนดไว้ อันเป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ แม้ว่าต่อมา กฟผ.จะได้ติดตั้งเครื่องกำจัดก๊าซ FGD ในโรงไฟฟ้าฯ แล้ว แต่ก็มิได้ดูแลบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ตามปกติ คือสามารถใช้งานได้เพียง ๒ เครื่อง จาก ๘ เครื่อง กรณีจึงมิใช่เหตุสุดวิสัยที่จะเป็นเหตุยกขึ้นกล่าวอ้างเพื่อไม่ต้องรับผิดชอบ

ผู้ถูกฟ้องคดีจึงมีหน้าที่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องคดีตามมาตรา ๘๖ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕

ศาลปกครองชั้นต้นพิพากษาให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดีเพื่อเยียวยาผลกระทบด้านสุขภาพและอนามัยตามที่ศาลกำหนด

ศาลปกครองสูงสุดยืนตามศาลปกครองชั้นต้นตัดสินให้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดี

(คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด หมายเลขคดีแดงที่ อ.๗๓๐ - ๗๔๘/๒๕๕๗)

๒.๒.๘ คดีผลกระทบทางรังสีโคบอลต์ - ๖๐ (คดีปกครอง)

ผู้ฟ้องคดี ๑๒ รายฟ้องสำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติว่าละเลยการปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมดูแลการเก็บรักษาวาสตุกัมมันตรังสีและการจัดการให้เกิดความปลอดภัยแก่ประชาชน การที่กัมมันตรังสีแพร่กระจายเป็นผลโดยตรงจากการละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่

ศาลกำหนดค่าความเสียหายตามความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงแก่ผู้ฟ้องคดีทั้ง ๑๒ ราย รวมเป็นเงิน ๕,๒๒๒,๓๐๑ บาทพร้อมดอกเบี้ยอัตราร้อยละ ๗.๕ ต่อปี สำหรับค่ารักษาพยาบาลในอนาคตไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่า ผู้ฟ้องคดีจะมีโครโมโซมเสียหายหรือมีโอกาสเป็นมะเร็งหรือเจ็บป่วยอย่างอื่น แพทย์มีความเห็นสมควรติดตามผลเลือดและโครโมโซมไม่น้อยกว่า ๑๐ ปี จึงสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาส่วนนี้ภายในระยะเวลาไม่เกิน ๒ ปี

ผู้ฟ้องคดีอุทธรณ์เรื่องค่าเสียหายในอนาคต ศาลปกครองสูงสุดวินิจฉัยว่า ค่าเสียหายในอนาคตเป็นค่ารักษาพยาบาลที่กล่าวอ้างขึ้นมาใหม่ ไม่มีฐานความเสียหายที่ศาลปกครองกำหนดไว้เดิม โดยศาลปกครองชั้นต้นได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดไม่กำหนดค่ารักษาพยาบาลในส่วนนี้ ค่ารักษาพยาบาลในอนาคตจึงไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่ศาลปกครองจะกำหนดให้ได้

(คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขแดงที่ อ.๔๑๕/๒๕๕๐)

๒.๒.๙ คดีผลกระทบทางรังสีโคบอลต์ - ๖๐ (คดีแพ่ง)

เครื่องฉายรังสีโคบอลต์ - ๖๐ เป็นเครื่องมือที่มีสารกัมมันตรังสีบรรจุอยู่ภายใน หากรั่วไหลออกมาจากสิ่งห่อหุ้มจะก่อให้เกิดอันตรายต่อบุคคลอื่น ถือเป็นทรัพย์สินอันตรายโดยสภาพ ดังนั้น บริษัท กมลสุโกศล อิเล็กทริกส์ จำกัด ซึ่งเป็นเจ้าของผู้ครอบครองต้องมีความรู้ความชำนาญในการใช้และจัดเก็บโดยเฉพาะ แต่กลับไม่ได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรจนเป็นเหตุให้บุคคลอื่นได้รับอันตรายแก่กายและถึงแก่ความตาย ถือว่า บริษัทฯ ได้กระทำละเมิดต่อโจทก์ทั้ง ๑๒ คนผู้ฟ้องคดี จึงให้บริษัทฯ ชดใช้ค่าสินไหมเป็นเงินรวมจำนวน ๖๔๐,๒๗๖ บาทพร้อมดอกเบี้ยอัตราร้อยละ ๗.๕ ต่อปี

ทั้งนี้โจทก์บางรายต้องใช้เวลาในการตรวจและติดตามผลในอนาคต ๑๐ ปี เนื่องจากมีโอกาสที่จะเป็นมะเร็งมากกว่าบุคคลทั่วไป แต่ไม่สามารถทราบได้แน่ชัดว่าโจทก์จะเป็นโรครังสีหรือไม่ และพันวิสัยที่จะทราบว่าความเสียหายมีเพียงใด จึงสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาภายในกำหนด ๒ ปี

(คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ คดีหมายเลขแดงที่ ๑๑๗๑๓ - ๑๑๗๑๔/๒๕๕๑)

๒.๒.๑๐ คดีประกาศเขตควบคุมมลพิษในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด (คดีปกครอง)

ข้อเท็จจริงมีว่า คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมอบหมายให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพิจารณาความเป็นไปได้ในการประกาศเขตควบคุมมลพิษในเขตตำบลมาบตาพุดและพื้นที่ซึ่งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นว่าปัญหามลพิษในพื้นที่มาบตาพุดมีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้นจนอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่จึงสมควรกำหนดให้พื้นที่ตำบลมาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษ โดยได้มอบหมายให้เทศบาลเมืองมาบตาพุด กรมโรงงานอุตสาหกรรม การนิคมอุตสาหกรรม และกรมควบคุมมลพิษร่วมกันดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อลดและขจัดมลพิษ ซึ่งการนิคมอุตสาหกรรมได้ประชุมผู้ประกอบการในการนิคมมาบตาพุดเพื่อรับทราบข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ แต่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย ต่อมาจึงมีการตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ

เพื่อทำหน้าที่แก้ไขปัญหามลพิษและกำหนดการพัฒนาในพื้นที่จังหวัดระยอง ซึ่งได้จัดทำแผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษ แต่ปัญหามลพิษก็ยังไม่มีความโน้มถ่วงลดลงและกลับเพิ่มขึ้นกว่าเดิม โดยยังมีได้ประกาศให้พื้นที่เป็นเขตควบคุมมลพิษ

ศาลปกครองระยองเห็นว่าคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติไม่อาจใช้ดุลยพินิจอ้างได้ว่าโรงงานอุตสาหกรรมเกือบทั้งหมดให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหามลพิษตามแผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษ เพราะการดำเนินการเหล่านี้ได้ดำเนินการมานานแล้วแต่ยังไม่สามารถควบคุมมลพิษและขจัดพิษได้ การที่คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมิได้ประกาศให้ท้องที่เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดและพื้นที่ข้างเคียงเป็นเขตควบคุมมลพิษจึงเป็นการละเลยต่อหน้าที่ตามกฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร จึงพิพากษาให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติประกาศให้ท้องที่เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดและพื้นที่ข้างเคียงเป็นเขตควบคุมมลพิษ

ปัจจุบันมีประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓๒ (พ.ศ. ๒๕๕๒) เรื่อง กำหนดให้ท้องที่เขตตำบลมาบตาพุด ตำบลห้วยโป่ง ตำบลเนินพระ และตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ทั้งตำบล ตำบลมาบตาพุด อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง ทั้งตำบล และตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง ทั้งตำบล รวมทั้งพื้นที่ทะเลภายในแนวเขต เป็นเขตควบคุมมลพิษ บังคับใช้แล้ว

(คำพิพากษาศาลปกครองระยอง หมายเลขคดีแดงที่ ๓๒/๒๕๕๒)

๒.๒.๑๑ คดีมาบตาพุด ฟ้องให้โรงงานปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ (คดีปกครอง)

สมาคมต่อต้านสภาวะโลกร้อนกับพวกรวม ๔๓ คน (ผู้ฟ้องคดี) ฟ้องว่า ผู้ถูกฟ้องคดีที่ ๑ กับพวกรวม ๘ คน (คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติกับพวก) ได้ร่วมกันให้ความเห็นชอบอนุมัติอนุญาต โครงการหรือกิจกรรมจำนวน ๗๖ โครงการ ที่ดำเนินการในพื้นที่มาบตาพุดและบริเวณใกล้เคียง โดยไม่ดำเนินการให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา ๖๗ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

กรณีเป็นโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียรวมทั้งให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือด้านสุขภาพให้ความเห็นชอบก่อนมีการดำเนินการจึงขอให้เพิกถอนรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพิกถอนใบอนุญาตและให้ผู้ถูกฟ้องคดีทั้ง ๘ การดำเนินการออกระเบียบหรือหลักเกณฑ์หรือการอื่นใดตามขั้นตอนของกฎหมายภายใน ๓๐ วันนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษา

ศาลปกครองสูงสุดมีคำสั่งว่า สิทธิของบุคคลที่บัพัญญัติของรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๖๗ บัญญัติรับรองไว้ ย่อมได้รับความคุ้มครองการที่ยังไม่มีบัพัญญัติแห่งกฎหมาย กำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการใช้สิทธิดังกล่าวนั้น ไม่ใช่เหตุที่องค์กรของรัฐจะยกขึ้นมาเป็นข้ออ้าง เพื่อปฏิเสธไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิดังกล่าวได้ เพราะโดยหลักการใช้และการตีความกฎหมาย เจตนารมณ์ ตามบัพัญญัติของรัฐธรรมนุญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ จะมีผลตามที่บัญญัติโดยทันทีไม่ว่า จะมีบัพัญญัติให้ต้องมีการตรากฎหมายกำหนดรายละเอียดในเรื่องดังกล่าวหรือไม่ ดังนั้น ก่อนการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและ สุขภาพจึงต้องดำเนินการให้ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ ทั้งหลายที่กำหนดไว้ในมาตรา ๖๗ วรรคสอง ของรัฐธรรมนุญดังกล่าว เมื่อผู้ถูกฟ้องคดีทั้งแปดได้อนุมัติโครงการหรือกิจกรรมทั้ง ๗๖ โครงการไปโดย ไม่ได้ดำเนินการให้ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์มาตรา ๖๗ วรรคสอง ของรัฐธรรมนุญดังกล่าว การกระทำของ ผู้ถูกฟ้องคดีทั้ง ๘ จึงน่าจะไม่ใช่ชอบด้วยกฎหมาย

ศาลปกครองสูงสุดจึงมีคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องคดีทั้ง ๘ สั่งระงับโครงการหรือกิจกรรมดังกล่าวไว้ เป็นการชั่วคราว ยกเว้นกิจกรรมหรือโครงการบางประเภท

(คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขแดงที่ ๑๓๕๒/๒๕๕๓)

๒.๓ ข้อสังเกตจากตัวอย่างคดีข้างต้น

๑. ผู้ก่อมลพิษมีทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกิดจากการอนุมัติ อนุญาต การละเลย การปฏิบัติหน้าที่หรือฝ่าฝืนกฎหมาย และการละเมิด ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มลภาวะ สุขภาพและอนามัยของประชาชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีผลกระทบต่อประชาชน ชุมชนในวงกว้าง

๒. การบังคับใช้กฎหมาย ยังมีลักษณะแยกส่วนและทับซ้อนกันอยู่ เนื่องจากหน่วยงาน ที่รับผิดชอบมีหลากหลาย ในส่วนของศาลก็แยกส่วนเนื่องจากประเทศไทยมีระบบศาลคู่ คือ ศาลปกครอง ซึ่งรับผิดชอบคดีที่เกี่ยวกับคำสั่งทางปกครอง และศาลยุติธรรม ซึ่งรับผิดชอบคดีที่เกี่ยวกับความรับผิด ทางแพ่งและทางอาญา แม้ว่าคดีส่วนหนึ่งจะเกิดจากข้อเท็จจริงเดียวกัน ก็แยกกันดำเนินการ

๓. วิธีพิจารณาคดียังมีช่องว่างซึ่งทำให้ศาลยังไม่อาจดำเนินการต่อผู้กระทำผิดได้อย่างเต็มที่ ได้แก่ปัญหาดังต่อไปนี้

- การที่ประชาชนไม่มีสิทธิฟ้อง เพราะมิใช่ผู้เสียหายโดยตรง (คดีเตอะบิช - อ่าวมาหยา)
- สิทธิของชุมชนในการฟ้องคดีเพื่อให้มีการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม (คดีการปนเปื้อนสารตะกั่ว

ในลำห้วยคลิตี้)

- ค่าเสียหายในอนาคตเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ยังไม่มีกฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจน

(คดีรังสีโคบอลต์ - ๖๐)

- การที่ไม่สามารถพิสูจน์ความเสียหายได้จริง เนื่องจากผลกระทบด้านโรคภัยบางอย่าง ใช้อาศัยระยะเวลาติดตามผล และขาดผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นต่อศาล (คดีรังสีโคบอลต์ - ๖๐ กรณี ผู้เสียหายจะมีโอกาสเป็นโรคมะเร็งหรือไม่)

๓. สถิติคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓.๑ สถิติคดีในศาลยุติธรรม

ปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรมชั้นต้น และแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลฎีกา ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๖

ศาลยุติธรรมชั้นต้นคดีสิ่งแวดล้อม		ศาลฎีกาคดีสิ่งแวดล้อม	
ปี พ.ศ.	จำนวน	ปี พ.ศ.	จำนวน
๒๕๕๔	๑๙	๒๕๕๔	๕๐๖
๒๕๕๕	๑๐๙	๒๕๕๕	๒,๑๗๓
๒๕๕๖	๘,๗๐๑	๒๕๕๖	๑,๖๒๑
รวม	๘,๘๒๙	รวม	๔,๓๐๐

๓.๒ สถิติคดีในศาลปกครอง

ปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองชั้นต้นและศาลปกครองสูงสุด ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๗

ศาลปกครองชั้นต้น แผนกคดีสิ่งแวดล้อม		ศาลปกครองสูงสุด แผนกคดีสิ่งแวดล้อม	
ปี พ.ศ.	จำนวน	ปี พ.ศ.	จำนวน
๒๕๕๔	๕๐๖	๒๕๕๔	๑๙
๒๕๕๕	๒,๑๗๓	๒๕๕๕	๑๐๙
๒๕๕๖	๑,๖๒๑	๒๕๕๖	๔๔๔
๒๕๕๗	๑๕๗	๒๕๕๗	๑๐๘
รวม	๔,๔๕๗	รวม	๖๘๐

บทที่ ๒

ระบบศาลและวิธีการพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย

๑. ระบบศาล

การจัดระบบศาลที่มีอำนาจทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคดีอาจแบ่งได้เป็น ๒ ระบบใหญ่ๆ คือ ระบบศาลเดี่ยวและระบบศาลคู่ ระบบศาลเดี่ยว คือ ให้ศาลยุติธรรมมีอำนาจชี้ขาดคดีต่างๆ ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่ง คดีอาญา คดีปกครอง หรือคดีประเภทอื่น โดยระบบนี้ให้ผู้พิพากษาซึ่งมีคุณสมบัติและความรู้ทางกฎหมายเป็นการทั่วไป (generalist) เป็นผู้วินิจฉัยคดี ประเทศที่ใช้ระบบศาลเดี่ยว ได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ส่วนระบบศาลคู่ คือ ให้ศาลยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดเฉพาะคดีแพ่งและคดีอาญาเท่านั้น ส่วนการวินิจฉัยชี้ขาดคดีอื่น ๆ นั้นอยู่ในอำนาจของศาลเฉพาะคดีนั้นๆ เช่น ศาลปกครอง ศาลภาษี ซึ่งมีระบบศาลและระบบผู้พิพากษาแยกต่างหากจากระบบศาลยุติธรรม โดยผู้พิพากษาศาลเฉพาะคดีจะมีคุณสมบัติเฉพาะและเป็นผู้เชี่ยวชาญคดีเฉพาะด้าน (specialist) ประเทศที่ใช้ระบบศาลคู่ ได้แก่ ฝรั่งเศส เบลเยียม เยอรมัน สวีเดน

ประเทศไทยเป็นระบบศาลคู่ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้จัดตั้งศาลปกครองขึ้นในประเทศไทย และมีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ ใช้บังคับ ทำให้เกิดคดีปกครองขึ้นอีกประเภทหนึ่งนอกจากคดีแพ่งและคดีอาญาโดยทั่วไป คดีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม อาจเกิดข้อพิพาทให้มีการฟ้องร้องคดีได้ทั้งในศาลยุติธรรม ได้แก่ การดำเนินคดีแพ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายในชีวิต สุขภาพอนามัยหรือทรัพย์สินที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของจำเลย เช่น การฟ้องคดีละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือการฟ้องเรียกค่าเสียหายตามกฎหมายส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เป็นต้น และการดำเนินคดีอาญา ได้แก่ คดีที่จำเลยมีโทษทางอาญา เช่น จำคุก กักขัง หรือปรับ ตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีบทกำหนดโทษทางอาญา เช่น กฎหมายป่าไม้ กฎหมายสงวนรักษาพันธุ์สัตว์ป่า กฎหมายการเดินเรือในน่านน้ำไทย เป็นต้น ส่วน

การฟ้องร้องคดีในศาลปกครองส่วนใหญ่เป็นการฟ้องหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีการกระทำทางปกครองไปกระทบต่อสิทธิและหน้าที่ของประชาชน ประชาชนสามารถฟ้องต่อศาลปกครองเพื่อให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหยุดการกระทำทางปกครองหรือเพิกถอนคำสั่งทางปกครอง เช่น เพิกถอนใบอนุญาตตั้งโรงงาน หรือออกคำสั่งระงับการก่อสร้างอาคาร เป็นต้น ศาลยุติธรรมและศาลปกครองมีระบบงานที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑.๑ ระบบศาลยุติธรรม

๑.๑.๑ เขตอำนาจศาล

ศาลยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยคดีแพ่งและคดีอาญา

คดีสิ่งแวดล้อมในเขตอำนาจศาลยุติธรรมนั้น มีคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมให้ความหมาย "คดีสิ่งแวดล้อม" ไว้ ดังนี้

(๑) คดีแพ่งที่การกระทำตามคำฟ้องก่อให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์อันเนื่องมาจากการทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือระบบนิเวศ

(๒) คดีแพ่งที่โจทก์มีคำขอให้จำเลยกระทำการหรืองดเว้นกระทำการเพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมของชุมชน

(๓) คดีแพ่งที่โจทก์มีคำขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม หรือเพื่อมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เสียไป

(๔) คดีแพ่งที่มีคำขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือสิทธิใด ๆ ของโจทก์ อันเกิดจากมลพิษที่จำเลยเป็นผู้ก่อหรือต้องรับผิดชอบ

"ทรัพยากรธรรมชาติ" หมายความว่า สิ่งที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า พืชป่า น้ำ อากาศ ดิน แร่ธาตุ และพลังงานตามธรรมชาติ

"สิ่งแวดล้อม" หมายความว่า สิ่งแวดล้อมตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

"มลพิษ" หมายความว่า มลพิษตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

แม้คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมที่มีความมุ่งหมายให้เกิดระบบคดีแพ่งทางสิ่งแวดล้อมก่อนจึงไม่ได้ให้ความหมายของ "คดีสิ่งแวดล้อม" ที่เกี่ยวกับคดีอาญาไว้ แต่อาจอนุมานได้ว่า คดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมลพิษ ก็จะมีลักษณะคล้ายกัน

๑.๑.๒ ลำดับชั้นศาล

ศาลยุติธรรมแบ่งลำดับชั้นศาลออกเป็น ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา โดยศาลสูงจะทำหน้าที่ทบทวนคำวินิจฉัยของศาลล่างโดยผ่านการอุทธรณ์และการฎีกามาตามลำดับ อย่างไรก็ตาม มีคดีบางประเภทที่อาจอุทธรณ์โดยตรงต่อศาลฎีกาได้ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการพิจารณาคดี เช่น คดีแรงงาน คดีภาษีอากร คดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ เป็นต้น

๑.๑.๓ องค์คณะผู้พิพากษา

การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลชั้นต้น ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อย ๒ คนเป็นองค์คณะ นอกจากนี้ ในคดีแพ่งผู้พิพากษาคนเดียวอาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่เกิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท ส่วนคดีอาญาผู้พิพากษาคนเดียวอาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งกฎหมายกำหนดโทษอัตราอย่างสูงไว้ให้จำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือปรับไม่เกิน ๖๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา ต้องมีผู้พิพากษาเป็นองค์คณะอย่างน้อย ๓ คน

๑.๑.๔ ศาลพิเศษและศาลชำนาญพิเศษและแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรม

ศาลพิเศษและศาลชำนาญพิเศษ เป็นศาลชั้นต้นที่ใช้วิธีพิจารณาพิเศษตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลและวิธีพิจารณาคดีของศาลนั้น ๆ ได้แก่ ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน ศาลภาษีอากร ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และศาลล้มละลาย ซึ่งแตกต่างจากศาลชั้นต้นทั่วไป โดยผู้พิพากษาศาลชำนาญพิเศษจะเป็นผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะศาลในกลุ่มนี้บางศาล เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน และศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ มีบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ผู้พิพากษาแต่มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาสมทบร่วมพิจารณาและพิพากษาคดีด้วย

ศาลฎีกามีแผนกคดีพิเศษทั้งสิ้น ๑๑ แผนก เพื่อวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่อาศัยความชำนาญพิเศษ มีผู้พิพากษาศาลฎีกาประจำแผนก แผนกละ ประมาณ ๑๓ คน ได้แก่ แผนกคดีเยาวชนและครอบครัว แผนกคดีแรงงาน แผนกคดีภาษีอากร แผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ แผนกคดีล้มละลาย แผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง แผนกคดีพาณิชย์และเศรษฐกิจ แผนกคดีสิ่งแวดล้อม แผนกคดีผู้บริโภค แผนกคดีเลือกตั้ง และแผนกคดีปกครอง (ภายใน)

แผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลฎีกาประกอบด้วยประธานแผนก เลขานุการแผนก และองค์คณะผู้พิพากษาในศาลฎีกาที่มีความรู้ความชำนาญทางด้านกฎหมายสิ่งแวดล้อม มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ในระดับศาลอุทธรณ์ จำนวน ๑๐ ศาล ก็มีแผนกพิเศษในลักษณะคล้าย ๆ กัน

๑.๒ ระบบศาลปกครอง

๑.๒.๑ เขตอำนาจศาล

ศาลปกครองมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยคดีปกครองคำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้ให้นิยามว่า "คดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม" หมายความว่า คดีพิพาทระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน อันเนื่องมาจากการใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินกิจการทางปกครองตามบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองหรือรักษาสภาพทางธรรมชาติ พืช สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การคุ้มครองดูแลสุขภาพมนุษย์ การจัดระเบียบสภาพแวดล้อมมนุษย์ สภาพภูมิอากาศ ภูมิทัศน์ ศิลปวัฒนธรรม หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และคดีอื่นตามประกาศของประธานศาลปกครองสูงสุด

ลักษณะหรือองค์ประกอบของคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

๑. คูกรณี จะต้องเป็นหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กฎหมายให้มีอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กับเอกชน หรือระหว่างหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน

๒. ลักษณะข้อพิพาท จะต้องเป็นข้อพิพาทที่สืบเนื่องมาจากการกระทำหรืองดเว้นกระทำการทางปกครองของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๓. ผู้ฟ้องคดีหรือผู้เสียหาย อาจจะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงหรือโดยอ้อมจากการกระทำหรืองดเว้นการกระทำของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวกับการคุ้มครองป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔. จำนวนผู้ได้รับผลกระทบมาก ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหาย นอกจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำหรืองดเว้นการกระทำของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐแล้ว ยังหมายรวมถึงบุคคลที่ได้รับผลกระทบโดยอ้อมด้วย เช่น ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณแม่น้ำที่มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำนั้น

๕. การพิสูจน์ความเสียหาย จะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญในการพิสูจน์ความเสียหาย รวมทั้งเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ

๑.๒.๒ ลำดับชั้นศาล

ศาลปกครองแบ่งออกเป็น ๒ ชั้น คือ ศาลปกครองชั้นต้น ได้แก่ ศาลปกครองกลางและศาลปกครองในภูมิภาค (ปัจจุบันมี ๙ แห่ง) และศาลปกครองสูงสุด

๑.๒.๓ องค์คณะผู้พิพากษา

ศาลปกครองชั้นต้นต้องมีตุลาการในศาลปกครองชั้นต้นอย่างน้อย ๓ คนเป็นองค์คณะ ศาลปกครองสูงสุดต้องมีตุลาการในศาลปกครองสูงสุดอย่างน้อย ๕ คนเป็นองค์คณะ

๑.๒.๔ แผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง

จากการที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยได้มีแนวโน้มความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคำสั่งทางปกครอง ทำให้ศาลปกครองได้มีการเตรียมความพร้อมในการเปิดแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองชั้น และได้มีประกาศประธานศาลปกครองสูงสุด เรื่อง การจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองสูงสุด และเรื่องการจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองชั้นต้น เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๔ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. ในส่วนของศาลปกครองสูงสุด ให้จัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองสูงสุด เพื่อทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาและดำเนินการทั้งปวงในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายในเขตอำนาจของศาลปกครองสูงสุด ให้แผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองสูงสุด ประกอบด้วยองค์คณะและตุลาการผู้แถลงคดีที่มีความเชี่ยวชาญคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีจำนวนองค์คณะและตุลาการผู้แถลงคดีตามที่ประธาน

ศาลปกครองสูงสุดประกาศกำหนด โดยมีตุลาการหัวหน้าแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองสูงสุดเป็นผู้รับผิดชอบงานของแผนก

๒. ในส่วนของศาลปกครองชั้นต้น ให้จัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองชั้นต้นทุกศาล เพื่อทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาและดำเนินการทั้งปวงในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายในเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้น ให้แผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้น ประกอบด้วยองค์คณะและตุลาการผู้แถลงคดีที่มีความเชี่ยวชาญคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีจำนวนองค์คณะและตุลาการผู้แถลงคดีตามที่อธิบดีศาลปกครองชั้นต้นประกาศกำหนด โดยมีตุลาการหัวหน้าแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองชั้นต้นเป็นผู้รับผิดชอบงานของแผนก

๒. วิธีพิจารณาคดี

๒.๑ ระบบวิธีการพิจารณาคดีในภาพรวม

วิธีการพิจารณาคดีอาจแบ่งเป็น ๒ ระบบใหญ่ ๆ ตามระบบสากลการค้นหาคความจริงของศาล ได้แก่ ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน

ระบบกล่าวหา (accusatorial system) มีสาระสำคัญคือ คู่กรณีจะเป็นผู้มีภาระในการเสนอหรือแสวงหาข้อเท็จจริง และศาลต้องผูกพันตามข้อเท็จจริงที่คู่กรณีเสนอ โดยศาลหรือผู้ชำระความต้องวางตัวเป็นกลาง เพื่อควบคุมให้คู่ความทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามกติกา อำนาจศาลในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือตัดพยานก็มีจำกัดหรือแทบไม่มี และหลักเกณฑ์การรับฟังพยานหลักฐานก็เป็นไปโดยเคร่งครัด เนื่องจากศาลในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์เป็นระบบลูกขุน (jury system) โดยลูกขุนจะถูกคัดเลือกจากประชาชนทั่วไปในชุมชนนั้นทำให้อาจไม่มีความชำนาญทางกฎหมาย จึงจำเป็นต้องมีหลักการรับฟังพยานหลักฐานที่ค่อนข้างละเอียดและเข้มงวด มีวิธีการและขั้นตอนในการสืบพยานที่ชัดเจน มีลักษณะสำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

๑. ศาลมีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแสวงหาพยานหลักฐาน การดำเนินการพิจารณามีกฎเกณฑ์ละเอียดปลีกย่อยมาก

๒. คู่ความสองฝ่ายมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้คดีซึ่งกันและกัน

๓. ระบบกล่าวหาที่มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมาก ศาลมีโอกาสดำเนินคดีได้น้อย นอกจากนี้การใช้คำถามในการซักถามหรือถามค้านก็ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์โดยเคร่งครัด

ระบบไต่สวน (inquisitorial system) มีที่มาจากวิธีการชำระความของผู้มีอำนาจในศาสนาคริสต์คือ เมื่อผู้มีอำนาจปกครองได้ทราบว่ามีผู้กระทำความผิด ผู้มีอำนาจปกครองจะต้องไต่สวนค้นหาข้อเท็จจริง โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะมีผู้เสียหายหรือบุคคลอื่นมากกล่าวหาหรือไม่ และการหาตัวผู้กระทำผิดก็ไม่ มีหลักเกณฑ์ในการไต่สวนหรือวิธีพิจารณาอย่างเคร่งครัด เพราะมุ่งจะเอาผลเพื่อรู้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมากกว่า ระบบนี้มีอิทธิพลต่อกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป และมีบทบาทสำคัญในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (civil law) เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน ฯลฯ มีเอกลักษณ์คือ ศาลมีหน้าที่ค้นหาข้อเท็จจริง

จากพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่คู่ความนำมาเสนอต่อศาลหรือศาลเห็นสมควรเรียกมาสืบเอง ดังนั้นศาลมักจะรับพยานทุกชั้นเข้าสู่สำนวน และจะไปพิจารณาอย่างละเอียดต่อนซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานว่า พยานใดควรมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด เห็นได้ว่า ศาลจะเป็นผู้มีหน้าที่สำคัญในการควบคุมและกำกับ การดำเนินคดีเพื่อให้สามารถตรวจสอบและค้นหาข้อเท็จจริงได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน ซึ่งประเทศไทยใช้เป็นระบบการพิจารณาคดีในศาลปกครอง

ระบบไต่สวนมีลักษณะสำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

๑. ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี มีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติม หรือดลสืบพยาน ทั้งนี้เพื่อค้นหาให้ได้ข้อเท็จจริงใกล้เคียงความจริงมากที่สุด การกำหนดระเบียบวิธี (technicality) เกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย ศาลมีอำนาจใช้ดุลยพินิจกว้างขวางและยืดหยุ่นได้มาก

๒. การพิจารณาคดีโดยเฉพาะคดีอาญา จะมีลักษณะเป็นการดำเนินการระหว่างศาลกับจำเลย โจทก์เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นคว้าหาพยานหลักฐาน

๓. ระบบไต่สวนมักจะไม่มีการกีดกันการสืบพยานที่เคร่งครัดนัก แต่จะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดมาสู่ศาลได้ และศาลก็มีอำนาจใช้ดุลยพินิจได้อย่างกว้างขวาง

ซึ่งระบบการพิจารณาของคดีสิ่งแวดล้อมทางแพ่ง ทางอาญา และทางปกครองของไทย มีรายละเอียดดังจะกล่าวต่อไป

๒.๒ การดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางแพ่ง

๒.๒.๑ การฟ้องคดี

๑) อำนาจฟ้องและผู้เสียหาย

ในคดีแพ่งนั้น เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ ดังนั้นโดยหลักแล้ว ผู้มีสิทธิฟ้องคดีแพ่งได้แก่ บุคคลที่ถูกกระทบสิทธิทางแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และบุคคลที่มีความจำเป็นต้องให้ศาลแสดงสิทธิเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อาจกล่าวได้ว่าผู้มีสิทธิฟ้องคดีต้องเป็นผู้เสียหาย ผู้ที่ได้รับผลกระทบ หรือผู้ที่มีส่วนได้เสียทางสิ่งแวดล้อมโดยตรงนั่นเอง ทั้งนี้รวมถึงผู้มีอำนาจจัดการแทนตามที่กฎหมายกำหนด

โดยสิทธิที่จะฟ้องคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น ให้คำนึงถึงสิทธิของบุคคลที่จะได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งสิทธิที่จะดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งก็คือ

๑. สิทธิของบุคคลที่รวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ในการอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วม ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้ง ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

๒. สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้ อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตราย ต่อ สุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวย่อมได้รับความคุ้มครอง

๒) ค่าฤชาธรรมเนียม

คดีแพ่งเป็นคดีที่ฟ้องร้องระหว่างเอกชนด้วยกัน หากโจทก์มีการเรียกค่าเสียหายหรือ ค่าสินไหมทดแทน หรือเรียกว่าเป็นคดีที่มีทุนทรัพย์นั้น การฟ้องคดีแพ่งจะคิดค่าธรรมเนียมศาลตามทุน ทรัพย์ที่โจทก์ฟ้อง หากไม่เกิน ๕๐ ล้านบาท จะคิดค่าธรรมเนียมศาลในอัตราร้อยละ ๒ แต่ไม่เกิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท และส่วนที่เกิน ๕๐ ล้านบาท จะคิดค่าธรรมเนียมร้อยละ ๐.๑ ในส่วนที่เกิน ๕๐ ล้านบาทขึ้นไป

ส่วนคดีที่ไม่มีข้อพิพาทหรือการใช้สิทธิทางศาลเป็นคดีที่เอกชนขอใช้สิทธิอันพึงมี ตามกฎหมายเท่านั้น จะมีค่าธรรมเนียมศาลในอัตราร้อยละ ๒๐๐ บาท

ค่าธรรมเนียมศาลนี้อาจขอยกเว้นได้ โดยต้องร้องขอต่อศาลแสดงให้เห็นว่าผู้ร้องนั้นไม่มี ทรัพย์สินที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือหากผู้ร้องไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อน เกินสมควร โดยต้องมีเหตุผลอันสมควรด้วย

๓) อายุความ

การฟ้องคดีละเมิดนั้น สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดจากการกระทำละเมิด มีอายุความ ๑ ปีนับแต่วันที่ผู้เสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้กระทำผิดที่ต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน ๑๐ ปีนับแต่วันทำละเมิด

คดีแพ่งอื่น ๆ ที่ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ จะมีอายุความการฟ้องร้อง ๑๐ ปี

๒.๒.๒ วิธีพิจารณาคดีแพ่งสิ่งแวดล้อม

๑) ระบบวิธีพิจารณาคดี

การดำเนินคดีแพ่งเป็นระบบวิธีพิจารณาคดีในระบบผสมที่โน้มเอียงไปทางระบบ กล่าวหา ศาลจะวางตัวเป็นกลางมีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีและดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีให้เป็นไป ตามระบบวิธีพิจารณาความ ส่วนโจทก์และจำเลยจะทำหน้าที่นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างของตน โดยพยานหลักฐานที่จะนำเข้ามาในคดีได้ก็ต้องเป็นพยานหลักฐานที่ผ่านกระบวนการตามวิธีพิจารณา

ความที่ถูกต้อง ต้องมีการกล่าวอ้างให้คู่ความอีกฝ่ายทราบก่อน เพื่อไม่ก่อให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกันทางคดี

อย่างไรก็ดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้ให้อำนาจศาลในการหาพยานเพิ่มเติมไว้ด้วย โดยจะสืบในศาล นอกศาล ณ ที่ใด ๆ ก็ได้ นอกจากนี้ ข้อเสนอแนะของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม กำหนดให้ใช้วิธีระบบไต่สวนเพื่อประโยชน์แห่งการคุ้มครองรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศ ในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ศาลพึงซักถามพยานเพิ่มเติม หรือเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองได้ตามที่เห็นสมควร เพื่อให้ข้อเท็จจริงสมบูรณ์

๒) หน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์

หน้าที่การนำสืบในคดีแพ่ง ภาระการพิสูจน์จะตกอยู่กับผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริง ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นโจทก์ที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงต่าง ๆ มาให้ศาลพิจารณา โจทก์จึงมักมีหน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงจนน่าเชื่อว่ามีน้ำหนักรับฟังได้ ส่วนจำเลยก็มีหน้าที่ในการหักล้างข้อเท็จจริงที่โจทก์กล่าวอ้าง หรือในทางกลับกันหากเป็นข้อเท็จจริงที่จำเลยยกขึ้นมาใหม่ จำเลยก็มีหน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงดังกล่าว โจทก์ก็มีหน้าที่หักล้างข้อเท็จจริงที่จำเลยเสนอต่อศาลนั้น

ศาลจะพิจารณาโดยวิธีการซึ่งนำนักพยานว่าพยานหลักฐานข้อฝ่ายใดจะน่าเชื่อถือมากกว่ากัน ศาลจะพิจารณาคดีตามข้อเท็จจริงนั้น

๓) พยานผู้เชี่ยวชาญ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ให้อำนาจศาลในการแต่งตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจพิสูจน์บุคคล วัตถุ หรือเอกสารใด ๆ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ ไม่ว่าศาลจะเห็นสมควรเองหรือคู่ความร้องขอก็ตาม

ในคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม การพิจารณาคดีนั้น ศาลอาจตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญหรือขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความเห็นหรือดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดได้ เช่น การเก็บตัวอย่างของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม การตรวจวิเคราะห์ผลกระทบ เพื่อประกอบการพิจารณาและการใช้ดุลยพินิจ โดยเฉพาะประเด็นดังต่อไปนี้

๑. สาเหตุของการเกิดและผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัย
- ๒ ความเสียหายและค่าเสียหายที่เกิดขึ้น ค่าใช้จ่ายในการขจัดมลพิษหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติหรือระบบนิเวศที่เสียไป
๓. มาตรการเพื่อป้องกัน คุ้มครอง รักษาหรือฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศ

และในการพิจารณาซึ่งนำนักพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลพึงพิจารณาถึงความเป็นที่ยอมรับของหลักการและทฤษฎีที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอ โอกาสผิดพลาดทางวิทยาศาสตร์ ความรู้และประสบการณ์ของพยาน ประวัติการทำงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดี หรือประโยชน์ส่วนได้เสียในผลของคดี

๒.๒.๓ วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา

กรณีมีเหตุสมควร หรือเป็นที่เชื่อได้ว่าโจทก์จะได้รับความเดือดร้อนเสียหายต่อไปหากจำเลยกระทำซ้ำหรือกระทำต่อไปซึ่งการใด ศาลอาจมีคำสั่งห้ามชั่วคราวมิให้จำเลยกระทำซ้ำหรือกระทำต่อไป ซึ่งการนั้นได้ หรือมีคำสั่งอื่นใดในอันที่จะบรรเทาความเดือดร้อนเสียหายที่โจทก์อาจได้รับต่อไปเนื่องจากการกระทำของจำเลย

คดีสิ่งแวดล้อมที่โจทก์ขอให้ใช้คำสั่งใหม่ทดแทนหรือค่าเสียหายในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้น หรือเพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ที่ต้องใช้เวลาแสดงความเสียหาย หากตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเชื่อได้ว่า ความเสียหายจะเกิดในอนาคต โจทก์อาจขอให้จำเลยระงับการกระทำใด ๆ เพื่อป้องกันความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติหรือมลพิษที่จะเกิดขึ้นก็ได้ หรือกรณีความเสียหายต่อสุขภาพอนามัย ที่ต้องใช้เวลาในการแสดงอาการ โจทก์ก็อาจขอให้ศาลมีคำสั่งระงับการกระทำที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อสุขภาพอนามัยของโจทก์ได้

นอกจากนี้ในกรณีมีเหตุฉุกเฉิน โจทก์อาจขอคุ้มครองชั่วคราวก่อนศาลพิพากษาได้โดยแสดงให้เห็นว่าคดีมีเหตุฉุกเฉินและคำขอนั้นมีเหตุผลสมควรอันแท้จริง

๒.๒.๔ การมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาด

คำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดในคดีแพ่งนั้น ศาลต้องมีคำวินิจฉัยชี้ขาดประเด็นตามฟ้องทุกข้อ แต่ห้ามพิพากษาเกินไปกว่าหรือนอกเหนือจากคำฟ้อง และคำพิพากษามีผลผูกพันเฉพาะคู่ความแห่งคดี เว้นแต่ คำพิพากษาที่เกี่ยวข้องด้วยฐานะและความสามารถของบุคคล คำพิพากษาสั่งเลิกนิติบุคคล คำสั่งล้มละลาย คำพิพากษาที่วินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินใด ๆ เว้นแต่บุคคลภายนอกพิสูจน์ได้ว่าตนมีสิทธิดีกว่า คำพิพากษาฟ้องเรียกสิ่งหรือทรัพย์สินที่มีลักษณะเดียวกับฟ้องขับไล่ ให้มีผลถึงวงศญาติและบริวารจำเลยด้วย ศาลมีอำนาจออกคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดในคดีสิ่งแวดล้อมได้หลายลักษณะ ได้แก่

๑) การสั่งให้หยุดการกระทำ ในบางกรณีการกระทำบางอย่างอาจเป็นการกระทำละเมิดอย่างต่อเนื่อง หรือก่อให้เกิดเหตุเดือดร้อนรำคาญได้ เช่น การที่โรงงานปล่อยควันจากปล่องที่ไม่มี การจัดการอย่างมีมาตรฐานอันก่อให้เกิดฝุ่นละออง เขม่าควัน ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน ศาลก็อาจสั่งให้หยุดการปล่อยควันได้จนกว่าจะมีกระบวนการจัดการที่ดีกว่านี้

๒) การให้ออกจากพื้นที่ กรณีการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ต่าง ๆ เช่น การบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตป่าสงวน หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ศาลอาจสั่งให้ออกจากพื้นที่ดังกล่าวได้

๓) การให้ขจัดมลพิษและแก้ไขฟื้นฟูสภาพแวดล้อม เช่น เรือที่ปล่อยคราบน้ำมัน ศาลอาจสั่งให้เจ้าของเรือขจัดคราบน้ำมันได้

๔) การกำหนดค่าเสียหายในคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คดีแพ่งศาลจะกำหนดค่าเสียหายเท่าที่เสียหายจริง โดยค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมที่อาจเรียกได้ เช่น ความเสียหายอันเนื่องมาจากการทำลายหรือเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของชุมชน ระบบนิเวศ ค่าขจัดมลพิษ หรือฟื้นฟู

สภาพแวดล้อม หรือมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เสียไป หรือค่าสินไหมเพื่อความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัย หรือสิทธิใด ๆ ของโจทก์ อันเกิดจากมลพิษที่จำเลยเป็นผู้ก่อหรือต้องรับผิดชอบ

โดยค่าสินไหมเพื่อความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือสิทธิใดๆ ของโจทก์ ที่ต้องใช้เวลาในการแสดงอาการ หากขณะยื่นฟ้องโจทก์ได้รับสารพิษแต่ยังไม่ปรากฏอาการผิดปกติใดๆ โจทก์อาจเรียกร้องค่าเสียหายและค่าใช้จ่ายในการตรวจรักษาติดตามอาการป่วยได้

นอกจากนี้ศาลอาจมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเพื่อกำหนดมาตรการเพื่อป้องกัน คุ้มครอง รักษาหรือฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศได้ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดในอนาคต ต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศ ประโยชน์ของสาธารณะ ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิต หรือสุขภาพอนามัยของบุคคล สิทธิในสิ่งแวดล้อมของชนรุ่นหลัง และหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๒.๕ การอุทธรณ์และการฎีกา

คู่ความสามารถอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาของศาลได้ภายในกำหนด ๑ เดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น

๒.๓ การดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางอากาศ

๒.๓.๑ การฟ้องคดี

๑) อำนาจฟ้องและผู้เสียหาย

ในคดีอาญานั้น ผู้มีสิทธิฟ้องคดีได้แก่ พนักงานอัยการและผู้เสียหาย โดยผู้เสียหาย หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องมาจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่งตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ และรวมถึงผู้มีอำนาจจัดการแทนตามที่กฎหมายกำหนดด้วยเช่นกัน

๒) อายุความ

อายุความในคดีอาญาขึ้นอยู่กับระวางโทษของความผิดฐานที่ฟ้อง มีตั้งแต่อายุความ ๑ ปี ในความผิดที่ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๑ เดือนลงมาหรือน้อยกว่านั้น จนถึงอายุความ ๒๐ ปี ในความผิดที่ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกยี่สิบปี

๒.๓.๒ วิธีการพิจารณาคดี

๑) ระบบวิธีการพิจารณาคดี

การพิจารณาคดีอาญาของไทยนั้น มีความผสมผสานระหว่างระบบกล่าวหาที่ระบบไต่สวน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานมาสืบเองได้ หรือศาลอาจเดินเผชิญ สืบพยานหลักฐานเองได้เมื่อศาลเห็นสมควร แต่ในทางปฏิบัติศาลมักวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าเกี่ยวข้องกับ พยานมากนัก โดยจะทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการพิจารณาให้เป็นไปโดยถูกต้อง เป็นธรรม

๒) หน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์

หน้าที่การนำสืบในคดีอาญา ภาระการพิสูจน์จะตกอยู่กับผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงเช่นกัน ซึ่งมักจะเป็นโจทก์ โจทก์จึงมักมีหน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงจนน่าเชื่อว่ามีน้ำหนักรับฟังได้ และจำเลยมีหน้าที่นำสืบหักล้างข้อเท็จจริงที่โจทก์กล่าวอ้าง หรือในทางกลับกันหากเป็นข้อเท็จจริงที่จำเลยยกขึ้นมาใหม่ จำเลยก็มีหน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงดังกล่าว โจทก์ก็มีหน้าที่หักล้างข้อเท็จจริงที่จำเลยเสนอต่อศาลนั้น

ศาลพิจารณาลงโทษจำเลยต่อเมื่อเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่ามีการกระทำผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น หากยังมีข้อสงสัยประการใดศาลต้องยกผลประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย

๓) พยานผู้เชี่ยวชาญ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจศาลตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเองได้เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงสำคัญอันเป็นประเด็นแห่งคดี โดยพิจารณาว่าพยานนั้นเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญพิเศษในการนั้นๆ เช่น ทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ การแพทย์ หรือกฎหมายต่างประเทศ ทั้งนี้พยานผู้เชี่ยวชาญต้องมีอิสระและความเป็นกลางด้วย

๒.๓.๓ การมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาด

คำพิพากษาชี้ขาดคดีอาญา ผูกพันเฉพาะคู่ความเช่นเดียวกับคดีแพ่ง และหากมีการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนเข้ามาในคดีอาญาหรือเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานั้น การกำหนดค่าเสียหายให้เป็นเช่นเดียวกับวิธีการกำหนดค่าเสียหายในคดีแพ่ง

๒.๓.๔ การอุทธรณ์และการฎีกา

คู่ความสามารถอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาของศาลได้ภายในกำหนด ๑ เดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น

๒.๔ การดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางปกครอง

๒.๔.๑ การฟ้องคดี

๑) อำนาจฟ้องและผู้เสียหาย

ผู้มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลปกครอง ได้แก่

๑. ผู้ซึ่งได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายหรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมีอาจหลีกเลี่ยงได้อันเนื่องมาจากการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำทางปกครอง หรือกรณีอื่นใดที่อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครองและการแก้ไขหรือบรรเทาความเดือดร้อนหรือความเสียหายหรือยุติข้อโต้แย้งนั้น ต้องมีคำบังคับตามที่กำหนดในกฎหมาย ผู้นั้นมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลปกครอง โดยผู้มีสิทธิฟ้องคดีปกครองอาจเป็นบุคคลธรรมดา นิติบุคคล หรือคณะบุคคลก็ได้

โดยคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ การพิจารณาถึงความเป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดีปกครองต่อศาลนั้น ควรพิจารณาในความหมายอย่างกว้าง โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม องค์กรเอกชน สมาคม นิติบุคคลหรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีส่วนได้เสียในเรื่องสิ่งแวดล้อม รวมทั้งบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องด้วย

๒. ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรณีที่ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเห็นว่ากฎหมายหรือการกระทำใดของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

๓. คณะกรรมการสิทธิ สามารถเสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลปกครอง ในกรณี que เห็นชอบตามที่ผู้ร้องเรียนว่ากฎหมาย คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดในทางปกครองกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

๒) ค่าฤชาธรรมเนียม

การฟ้องคดีปกครองนั้น กฎหมายวางหลักไว้ว่าผู้ฟ้องคดีไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เช่น การฟ้องคดีขอให้ศาลสั่งเพิกถอนกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การฟ้องคดีขอให้สั่งห้ามการกระทำ ทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การฟ้องคดีขอให้ศาลสั่งให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด กรณีดังกล่าว ผู้ฟ้องคดีไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล

แต่ถ้าเป็นการฟ้องคดีขอให้ศาลสั่งให้มีการใช้เงินหรือส่งมอบ ทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากคดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือ คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ผู้ฟ้องคดีจะต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล ในอัตราตามบัญชีท้ายประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งกำหนดไว้ ดังเช่นคดีเหมือนแม่เมาะ หรือคดีโคบอลท์ - ๖๐ ที่มีการเรียกค่าสินไหมทดแทนจากการทำละเมิดทางปกครองมาด้วย

อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้ฟ้องคดีไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาลหรือถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล จะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร ศาลปกครองอาจอนุญาตให้ดำเนินคดีโดยให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือเฉพาะบางส่วนก็ได้

๓) อายุความ

๑. การฟ้องคดีปกครองประเภทการขอให้เพิกถอนกฎหมาย คำสั่ง หรือการกระทำทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือกรณีหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยการปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร จะต้องยื่นฟ้องภายใน ๙๐ วัน นับแต่วันที่รู้หรือควรรู้เหตุแห่งการฟ้องคดี

๒. กรณีผู้ฟ้องคดีได้รับหนังสือชี้แจงจากหน่วยงานแต่เห็นว่าเป็นคำชี้แจงที่ไม่มีเหตุผล กรณีเช่นนี้ให้เริ่มนับระยะเวลาการฟ้องคดีตั้งแต่วันที่ผู้ฟ้องคดีได้รับหนังสือชี้แจง

๓. กรณีละเมิดหรือความรับผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ กฎหมายได้กำหนดให้ต้องยื่นฟ้องภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ถึงเหตุแห่งการฟ้องคดี แต่ไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันที่มิเหตุแห่งการฟ้องคดี

๔. การฟ้องคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง กฎหมายได้กำหนดให้ต้องยื่นฟ้องภายใน ๕ ปี นับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ถึงเหตุแห่งการฟ้องคดี แต่ไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันที่มิเหตุแห่งการฟ้องคดี

๕. การยื่นฟ้องคดีปกครองที่เกี่ยวกับการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะหรือสถานะของบุคคล กฎหมายได้กำหนดให้ยื่นฟ้องเมื่อใดก็ได้ หรือกรณีการฟ้องคดีปกครองที่ยื่นฟ้องเมื่อพ้นกำหนดเวลา การฟ้องคดีแล้ว แต่ถ้าศาลปกครองเห็นว่าคดีที่ยื่นฟ้องนั้น จะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม หรือมีเหตุจำเป็นอื่น โดยศาลเห็นเองหรือคู่กรณีมีคำขอ ศาลปกครองจะรับไว้พิจารณาก็ได้

ทั้งนี้ หากศาลปกครองเห็นว่าคดีที่ยื่นฟ้องนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือมีเหตุจำเป็นอื่น ศาลปกครองอาจรับไว้พิจารณาก็ได้แม้พ้นกำหนดระยะเวลาการฟ้องคดีแล้วก็ตาม

นอกจากนี้ ถ้ากฎหมายกำหนดขั้นตอนหรือวิธีการสำหรับการแก้ไขความเดือดร้อนหรือเสียหายในเรื่องใดไว้เฉพาะ การฟ้องคดีปกครองในเรื่องนั้นจะกระทำได้อีกเมื่อมีการดำเนินการตามขั้นตอน และวิธีการดังกล่าว และได้มีการสั่งการตามกฎหมายนั้น หรือมิได้มีการสั่งการภายในเวลาอันสมควรหรือภายในเวลาที่กฎหมายนั้นกำหนด

๒.๔.๒ วิธีพิจารณาคดีปกครองสิ่งแวดล้อม

๑) ระบบวิธีพิจารณาคดีปกครองสิ่งแวดล้อม

การดำเนินคดีในศาลปกครองนั้นต่างจากการดำเนินคดีในศาลยุติธรรมเนื่องจาก มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองต่างหาก โดยมีลักษณะสำคัญเป็นวิธีพิจารณาระบบไต่สวน มีสาระสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ตุลาการศาลปกครองมีหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงทั้งปวงที่เกี่ยวกับคดีโดยไม่จำกัด เฉพาะที่คู่ความเสนอ อย่างไรก็ตามศาลต้องแสวงหาความจริงจากคู่ความทั้งสองฝ่ายเสียก่อน ดังนั้นคู่ความทั้งสองฝ่ายยังคงมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมดที่จำเป็นตามข้ออ้างหรือข้อต่อสู้ของตน หากศาลเห็นว่าพยานหลักฐานที่ทั้งสองฝ่ายเสนอต่อศาลไม่ครบถ้วนเพียงพอที่จะพิจารณาพิพากษาคดี ศาลก็สามารถรวบรวมและแสวงหาพยานหลักฐานได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ หน้าที่ในการแสวงหาข้อเท็จจริงดังกล่าวจะเป็นบทบาทของตุลาการเจ้าของสำนวน โดยมีพนักงานคดีปกครองเป็นผู้ช่วยในการดำเนินการดังกล่าว

๒. เป็นระบบที่ตุลาการศาลปกครองมีอำนาจในการควบคุมกระบวนการพิจารณา เช่น การกำหนดระยะเวลาทำคำให้การ การเลือกไต่สวนพยานหรือเอกสาร หรือการยุติหรือดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริงต่อไป เป็นดุลยพินิจโดยอิสระของตุลาการทั้งสิ้นโดยคู่กรณีไม่มีสิทธิดังกล่าว

๒) หน้าที่นำสืบและภาระการพิสูจน์

หน้าที่การนำสืบในคดีปกครองนั้น จะตกอยู่แก่ผู้กล่าวอ้างข้อเท็จจริงเช่นกัน หากโจทก์กล่าวอ้างข้อเท็จจริงใด โจทก์ต้องนำสืบถึงความเท็จจริงข้อเท็จจริงนั้น และจำเลยมีหน้าที่นำสืบหักล้างข้อเท็จจริงที่โจทก์กล่าวอ้าง หรือในทางกลับกันหากเป็นข้อเท็จจริงที่จำเลยยกขึ้นมาใหม่ จำเลยก็มีหน้าที่นำสืบข้อเท็จจริงดังกล่าว โจทก์ก็มีหน้าที่หักล้างข้อเท็จจริงที่จำเลยเสนอต่อศาลนั้น

ศาลพิจารณาโดยชั่งน้ำหนักพยานว่าพยานของฝ่ายใดน่าเชื่อถือกว่ากัน และจะพิจารณาตามข้อเท็จจริงนั้น

๓) พยานผู้เชี่ยวชาญ

การพิจารณาตั้งพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลพึงคำนึงถึงความเป็นกลาง ความรู้ ประสบการณ์ และประวัติการทำงานของพยานผู้เชี่ยวชาญ ความเป็นที่ยอมรับของหลักการและทฤษฎีที่พยานผู้เชี่ยวชาญเสนอ รวมทั้งประโยชน์ส่วนได้เสียของพยานผู้เชี่ยวชาญด้วย

๒.๔.๓ วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษา

เนื่องจากการฟ้องคดีต่อศาลปกครองเพื่อขอให้เพิกถอนกฎหรือคำสั่งทางปกครองไม่เป็นเหตุ หรือมีผลให้ทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองนั้น ดังนั้น ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งรับฟ้องหรือเมื่อรับฟ้องแล้ว ในกรณีที่ศาลเห็นสมควร ศาลจะกำหนดมาตรการหรือวิธีการใด ๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ให้แก่ คู่กรณีที่เกี่ยวข้องเป็นการชั่วคราวก่อนการพิพากษาคดีและออกคำสั่งไปยังหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องก็ได้ ซึ่งระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้แยกมาตรการหรือวิธีการชั่วคราวก่อนการพิพากษาคดีออกเป็น ๒ ประเภท คือ การทุเลาการบังคับตามกฎหมายหรือคำสั่งทางปกครองและการบรรเทาทุกข์ชั่วคราว

ในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะในปัจจุบันและหรือ อาจส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะในอนาคต ศาลสามารถพิจารณากำหนดมาตรการหรือวิธีการชั่วคราวก่อนการพิพากษาโดยไม่ต้องรอให้ผู้ฟ้องคดีร้องขอ

๒.๔.๔ คำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาด

คำพิพากษามีผลผูกพันคู่กรณีที่จะต้องปฏิบัติตามคำบังคับ นับแต่วันที่กำหนดในคำพิพากษา จนถึงวันที่คำพิพากษานั้นถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับหรืองดเสีย อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่คำพิพากษาของศาลปกครองชั้นต้น กฎหมายบัญญัติให้รอการปฏิบัติตามคำบังคับไว้จนกว่าจะพ้นระยะเวลาการอุทธรณ์ หรือในกรณีที่มีการอุทธรณ์ ให้รอการบังคับคดีไว้จนกว่าคดีจะถึงที่สุด

แม้กฎหมายจะวางหลักว่าคำพิพากษามีผลผูกพันเฉพาะคู่กรณีก็ตาม แต่มีข้อยกเว้น ที่กฎหมายกำหนดให้คำพิพากษานั้นมีผลผูกพันบุคคลภายนอก คือ คำพิพากษาให้เพิกถอนกฎหรือคำสั่งทางปกครองย่อมมีผลผูกพันบุคคลเป็นการทั่วไป และคำพิพากษาหรือคำสั่งเกี่ยวกับสถานะหรือความสามารถของบุคคลหรือนิติบุคคล คำพิพากษาให้ขับไล่มีผลไปถึงบริวาร หรือคำพิพากษาเกี่ยวกับสิทธิแห่งทรัพย์สินใดๆ

๑) การเพิกถอนใบอนุญาต หรือสัญญาทางปกครอง

กรณีที่มีการขอใบอนุญาตให้ทำการใด แล้วปรากฏว่าผู้ได้รับใบอนุญาตไม่กระทำตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดหรือกรณีการออกใบอนุญาตไม่ชอบก็สามารถถอนใบอนุญาตได้ เช่น กรณีการเพิกถอนใบอนุญาตประกอบกิจการโรงไฟฟ้าชีวมวล จังหวัดเชียงราย เนื่องจากการขออนุญาตไม่ชอบ อีกทั้งโรงไฟฟ้างังกล่าวยังก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

๒) การกำหนดให้ฝ่ายปกครองดำเนินการ

เป็นการขอให้ฝ่ายปกครองดำเนินการหรืองดเว้นไม่ดำเนินการใดๆ ดังเช่นคดีมาบตาพุด ที่ศาลปกครองมีคำสั่งให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติประกาศให้ท้องที่เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด และพื้นที่ข้างเคียงเป็นเขตควบคุมมลพิษ

๓). การกำหนดค่าเสียหายในคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้มีข้อเสนอแนะควรพิจารณาคำขอและคำบังคับให้ครอบคลุมถึงประเด็นความเสียหายดังนี้

๑. ค่าเสียหายทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดไร้โอกาส ค่าปลงศพ ค่าทดแทนความเสื่อมเสียสมรรถภาพของร่างกาย ค่าขาดประโยชน์จากการประกอบอาชีพ ค่าเสียหายทางด้านจิตใจ ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลหรือค่าใช้จ่ายในการตรวจรักษาติดตามอาการป่วยหลังจากวันฟ้อง เป็นต้น

๒. ค่าเสียหายทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ค่าฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ค่าเสียหายที่ไม่มีตัวเลขเชิงพาณิชย์ ได้แก่ ความสูญเสียทางระบบนิเวศหรือทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

๓. ค่าเสียหายทางด้านวิถีชีวิตของชุมชนในสังคม เช่น ความสูญเสียเอกลักษณ์ของชุมชน ความสูญเสียทางศิลปวัฒนธรรม

ศาลปกครองจะพิจารณาว่าในการกำหนดคำบังคับในเรื่องใดเรื่องหนึ่งควรต้องกำหนดให้คำบังคับนั้นมีผลย้อนหลังหรือมีผลไปในอนาคตหรือไม่ โดยคำนึงถึงผลสัมฤทธิ์ในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดีและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ รวมทั้งคำนึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นเนื่องจากผลแห่งคำพิพากษาด้วย

๒.๔.๕ การอุทธรณ์และการฎีกา

คู่ความสามารถอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าวต่อศาลปกครองสูงสุดได้ ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น

หลักความคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ระบบศาลและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

๑. หลักความคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกฝ่ายให้ความสนใจ นักกฎหมายและนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงได้พัฒนาหลักความคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่สำคัญไว้ดังต่อไปนี้

๑.๑ หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Principle)

หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนเริ่มรู้จักกันมากจากรายงานของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ซึ่งให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้นำไปสู่ความก้าวหน้าบางประการแต่ก็มีสัญญาณชัดเจนว่าระบบเศรษฐกิจกำลังก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืนหมายถึงอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการพิจารณาถึงความผาสุกของประชาชนชาติ ทั้งคุณภาพชีวิต ระดับการศึกษา ภาวะโภชนาอาหาร การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่เพิ่มมากขึ้น ต่อมาได้มีการยืนยันหลักนี้ไว้ในปฏิญญากรุงสตอกโฮล์มเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เมื่อปีค.ศ. ๑๙๗๒

๑.๒ หลักการเฝ้าระวังไว้ก่อน (Precautionary Principle)

หลักการนี้กำเนิดมาจากแนวคิดในกฎหมายสิ่งแวดล้อมเยอรมันที่เรียกว่า Vorsorgeprinzip แปลว่า principle of precaution ต่อมาเริ่มปรากฏชัดเจนใน The World Charter for Nature ค.ศ. ๑๙๘๒ ว่า “กิจกรรมซึ่งอาจมีผลกระทบต่อธรรมชาติจะต้องถูกควบคุม และจะต้องใช้เทคโนโลยีที่ดีที่สุดเท่าที่มีเพื่อลดความเสี่ยงและผลกระทบรุนแรงต่อธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่น่าจะก่อให้เกิดความเสียหายที่ไม่อาจฟื้นคืนได้ (irreversible damage) จะต้องมี การตรวจสอบอย่างรอบด้านก่อนการดำเนินกิจกรรมที่น่าจะก่อให้เกิดความเสี่ยงอย่างรุนแรงต่อธรรมชาติ” อาจกล่าวได้ว่าหลักการเฝ้าระวังไว้ก่อนเป็นการกำหนดหรือหามาตรการโดยการใช้เทคโนโลยีที่จำเป็น เหมาะสมเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายที่สามารถคาดหมายล่วงหน้า หรือให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายน้อยที่สุดในด้านสิ่งแวดล้อม

๑.๓ หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle : PPP)

หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมีที่มาจากหลักการเศรษฐศาสตร์เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด หลักการนี้มาจากพื้นฐานความคิดที่ว่า โดยปรกติผู้ผลิตหรือผู้ก่อมลพิษจะมีได้รวมเอาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคม (social costs) เข้าไปในราคาผลิตภัณฑ์หรือบริการ เพื่อสร้างผลกำไรให้แก่ตนให้ได้มากที่สุด ในสถานการณ์เช่นนี้จะทำให้เกิดการผลิตมากเกินไปซึ่งทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Co-operation and development - OECD) จึงเสนอให้นำหลักนี้มาใช้เป็นหลักการพื้นฐานคือ กำหนดให้ผู้ก่อให้เกิดมลพิษมีหน้าที่รับภาระการลงทุนและออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่จำเป็นสำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นจากการประกอบการหรือดำเนินกิจกรรมของตน รวมทั้งหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดมลพิษทั้งหมดที่รัฐดำเนินการไปเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และหากเกิดความเสียหายต่อชีวิต สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของผู้ใด ผู้ก่อมลพิษต้องมีหน้าที่ชดเชยความเสียหายดังกล่าวให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายด้วย หลักการนี้อยู่ในปฏิญญาริโอว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio Declaration on Environmental and Development) ระบุให้ผู้มีอำนาจระดับรัฐควรพยายามที่จะส่งเสริมการผลักดันต้นทุนสิ่งแวดล้อมกลับสู่ผู้ก่อมลพิษ (Internalization) และพยายามใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ โดยคำนึงถึงแนวทางที่ว่าผู้ก่อมลพิษ (polluter) ควรเป็นผู้รับภาระต้นทุนมลพิษหลายประเทศนำไปบัญญัติไว้เป็นกฎหมายภายในประเทศ

๑.๔. หลักความยุติธรรมระหว่างรุ่นคน (Intergenerational Equity)

หลักความยุติธรรมระหว่างรุ่นคนปรากฏเป็นครั้งแรกในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกครั้งที่ ๑ ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ค.ศ. ๑๙๗๒ และล่าสุดปรากฏในการประชุม UNTAD มีสาระสำคัญว่า มนุษย์มีความรับผิดชอบสำคัญในการคุ้มครองและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต สิทธิในการพัฒนาจะต้องได้รับการปฏิบัติที่จะสามารถตอบสนองความต้องการด้านการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมของคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต ประกอบด้วยหลักการสำคัญ ๓ ประการคือ ๑) คนรุ่นหลังต้องอนุรักษ์ความหลากหลายของฐานทรัพยากรเพื่อเปิดให้คนรุ่นอนาคตมีทางเลือกมากที่สุด หลักการนี้เรียกว่า “การอนุรักษ์ทางเลือก” (Conservation of Options) ๒) คนรุ่นปัจจุบันต้องส่งมอบโลกใบนี้ไปยังคนรุ่นหน้าในสภาพที่ไม่เสื่อมโทรมไปกว่าสภาพที่คนรุ่นปัจจุบันได้รับมา หลักการนี้เรียกว่า “การอนุรักษ์คุณภาพ” (Conservation of Quality) และ ๓) คนแต่ละรุ่นต้องจัดให้คนที่มิชีวิตอยู่ในรุ่นของตนมีสิทธิเข้าถึงมรดกที่ตนรับมาจากคนรุ่นก่อนอย่างยุติธรรม และต้องอนุรักษ์การเข้าถึงนั้นสำหรับคนรุ่นอนาคต หลักการนี้เรียกว่า “การอนุรักษ์การเข้าถึง” (Conservation of Access)

๑.๕ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมปรากฏในคำปรารภของ UNCHE Declaration ค.ศ. ๑๙๗๒ และคำประกาศกรุงริโอ ค.ศ. ๑๙๙๒ ว่า การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับที่เกี่ยวข้องโดยให้มีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ๓ ด้านคือ ๑) สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งอยู่ในความครอบครองของหน่วยงานรัฐ ๒) สิทธิในการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ รัฐจะเอื้ออำนวยและส่งเสริมความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อมของสาธารณชนด้วยการเผยแพร่ข้อมูลอย่างกว้างขวาง ๓) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการทางยุติธรรมและทางบริหาร รวมทั้งได้รับการชดเชยและเยียวยาความเสียหาย

๒. ระบบศาลในต่างประเทศ

๒.๑ รูปแบบศาลคดีสิ่งแวดล้อม

ระบบศาลต่างประเทศสามารถแบ่งรูปแบบออกเป็นศาลรูปแบบปกติที่ไม่มีระบบพิเศษด้านสิ่งแวดล้อม และศาลรูปแบบพิเศษด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๑ ระบบศาลรูปแบบปกติ

ระบบศาลรูปแบบปกติ ได้แก่ ศาลของประเทศเยอรมันและประเทศฝรั่งเศส

๑) ประเทศเยอรมัน

เยอรมันเป็นประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย มีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษร เช่นเดียวกับไทย เยอรมันไม่มีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมเฉพาะแต่เป็นประเทศแรกที่ริเริ่มหลักการเฝ้าระวัง (Precautionary Principle)

๒) ประเทศฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสเป็นประเทศในระบบประมวลกฎหมาย มีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษร เช่นเดียวกับเยอรมันและไทย ฝรั่งเศสไม่มีการพัฒนารูปแบบศาลเฉพาะทางเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแต่ระบบศาลคู่ของฝรั่งเศสเป็นระบบที่วางระบบคุ้มครองสิทธิมหาชนตามกฎหมายปกครองและกฎหมายรัฐธรรมนูญอย่างเป็นระบบ การฟ้องคดีจึงอาจฟ้องได้ทั้งศาลยุติธรรมและศาลปกครองขึ้นอยู่กับลักษณะของคดีที่พิพาท ในกรณีมีปัญหาว่าคดีใดควรขึ้นศาลใด ศาลคดีขัดกันจะเป็นผู้วินิจฉัย

๒.๑.๒ ระบบศาลรูปแบบพิเศษ

ในปัจจุบัน หลายประเทศได้จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมขึ้นเป็นการเฉพาะขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นการเฉพาะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีทั้งในประเทศตะวันตก และในประเทศทางภูมิภาคเอเชียหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีภาระหน้าที่แตกต่างกันไป ในบางประเทศแม้จะไม่มีระบบศาลสิ่งแวดล้อมเต็มรูปแบบ แต่ก็เริ่มมีแผนกคดีพิเศษ หรือเพิ่มพัฒนากฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ

หรือมีกฎหมายที่เอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิของประชาชนทางสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๑) ประเทศออสเตรเลีย

ออสเตรเลียเป็นระบบศาลเดี่ยว มีศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อม ในมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ (Land and Environment Court) ศาลผังเมืองและสิ่งแวดล้อม ในมลรัฐควีนส์แลนด์ (Planning and Environment Court) และศาลสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรและการพัฒนา ในมลรัฐ South Australia (Environment, Resources and Development Court) ในส่วนของศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อม มลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ออสเตรเลีย ได้ถูกออกแบบให้เป็นศาลชำนาญพิเศษโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและที่ดิน ค.ศ. ๑๙๗๙ (Land and Environmental Court Act. ๑๙๗๙) จุดประสงค์ของการร่างพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมก็เพื่อจัดการความซับซ้อนในเรื่องเขตอำนาจศาลและเพื่อให้มีการพิจารณาคดี โดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านซึ่งสามารถที่จะวางบรรทัดฐานและก่อให้เกิดความแน่นอนในการตีความกฎหมาย มีพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีในศาลที่ดินสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ

๒) ประเทศนิวซีแลนด์

นิวซีแลนด์มีศาลสิ่งแวดล้อม (Te Kooti Taiao o Aotearoa) เป็นศาลชำนาญพิเศษ สำหรับพิจารณาคดีด้านผังเมือง ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๖

๓) ประเทศสวีเดน

สวีเดนเป็นประเทศที่มีระบบศาลคู่คือมีระบบศาลยุติธรรมและศาลปกครอง แต่สวีเดน มีการจัดทำประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ เคยมีการจัดตั้งศาลน้ำ (Water Court) ในอดีต ต่อมาได้จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๙ เพื่อแทนที่ศาลน้ำ

๔) ประเทศอินเดีย

อินเดียมีศาลสิ่งแวดล้อมหรือ National Green Tribunal จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๒๐๑๐ โดยจัดตั้งขึ้นเพื่อต้องการบริหารจัดการดำเนินคดีที่ล่าช้าและช่วยลดภาระงานคดีของศาลสูง ศาลสิ่งแวดล้อมอินเดียมีกระบวนการพิจารณาคดีจนเสร็จสิ้นภายใน ๖ เดือน ศาลสิ่งแวดล้อมมีสำนักงานใหญ่ อยู่ที่เมืองนิวเดลี และมีการพิจารณาแบบเคลื่อนที่ (circuit procedure) ใน ๔ เมือง (Bhopal, Pune, Kolkata and Chennai)

๕) ประเทศจีน

จีนจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๒๐๐๗ ในมณฑลกุ้ยโจว (Guizhou) จำนวน ๒ ศาล ในเมืองกุ้ยหยาง (Guiyang) คือ Quiyang municipal intermediate people's court และเมืองชิงเจิน (Qingzhen) คือ Qingzhen municipal intermediate people's court เพื่อแก้ไขปัญหาแหล่งทรัพยากรน้ำ ที่ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค ต่อมาในปี ๒๐๐๘ ได้จัดตั้งศาลเพิ่มขึ้น ๑ ศาลที่เมืองอู๋ซี (Wuxi) และต่อมาในปี ๒๐๐๙ มณฑลยูนนาน (Yunnan) จัดตั้งศาลขึ้นอีก ๖ ศาล เพื่อระงับข้อพิพาทด้านมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม จากนั้นได้เพิ่มจำนวนศาลขึ้นเรื่อยมาปี ค.ศ. ๒๐๒๔ มีศาลสิ่งแวดล้อมที่จัดตั้งขึ้นประมาณ ๑๓๐ แห่งครอบคลุม พื้นที่ถึง ๑๖ มณฑล ศาลสิ่งแวดล้อมถูกจัดตั้งขึ้นในหลายรูปแบบคือ ศาลสิ่งแวดล้อมเบ็ดเสร็จ (stand-alone

environmental tribunals) ศาลสิ่งแวดล้อมแบ่งตามเขตปกครอง (environmental trial divisions) ศาลสิ่งแวดล้อมรูปแบบองค์คณะตามการมอบหมาย (designated environmental panels) และศาลสิ่งแวดล้อมที่มีอำนาจพิจารณาในเขตหลายท้องที่ (environmental circuit courts)

๖) ประเทศมาเลเซีย

ประเทศมาเลเซียจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม (Green Courts) ขึ้น ๗๖ แห่งในปี ค.ศ. ๒๐๑๒ โดยอยู่ในเขตอำนาจของศาล Session Court และ Magistrates' Court

๒.๒ เขตอำนาจศาล ลำดับชั้นศาล และองค์คณะในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

๒.๒.๑ ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อม มลรัฐนิวเซาท์เวลส์ ออสเตรเลีย

๑) เขตอำนาจศาล

ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ มีเขตอำนาจศาลกว้างขวางตามกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการผังเมืองโดยมีทั้งคดีปกครอง คดีแพ่ง และคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและที่ดิน ค.ศ. ๑๙๗๙ (Land and Environment Court Act) ให้อำนาจในการพิจารณาคดีเกี่ยวกับการวางผังเมืองและสิ่งแวดล้อม การตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม (Judicial Review) และการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมให้อย่างมีประสิทธิภาพ (Application for Civil Enforcement Orders) ศาลดังกล่าวมีเขตอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยครอบคลุมทั้งข้อพิพาทจากการกระทำทางปกครองที่มีการตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ในเชิงบริหารและเชิงเนื้อหา (Administrative or merit review) รวมไปถึงความรับผิดชอบทางแพ่งที่เป็นเรื่องการฟ้องบังคับให้มีการดำเนินการตามกฎหมาย (Enforce civil rights) เพื่อให้ศาลมีมาตรการชั่วคราว หรือคำประกาศบางเรื่อง และทางอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม (Enforcement offences) ที่มีโทษปรับหรือจำคุก

ประเภทของคดีที่รับผิดชอบมีดังนี้

ประเภทที่ ๑ คดีเกี่ยวกับการอุทธรณ์คำสั่งเกี่ยวกับคำขออนุญาตก่อสร้าง

ประเภทที่ ๒ คดีเกี่ยวกับการอุทธรณ์คำสั่งขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและการอุทธรณ์คำสั่งอื่น

ประเภทที่ ๓ คดีเกี่ยวกับการประเมินราคาที่ดินและค่าเวนคืน

ประเภทที่ ๔ คดีทบทวนคำตัดสินของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการบังคับในทางแพ่ง

ประเภทที่ ๕ คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ประเภทที่ ๖ คดีที่อุทธรณ์คำตัดสินหรือคำพิพากษาคดีอาญาเกี่ยวกับการกระทำ ความผิดตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม

ประเภทที่ ๗ คดีสิทธิของชนพื้นเมืองดั้งเดิม

แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงคดีที่เกี่ยวกับกฎหมายคอมมอนลอว์ หรือคดีไม่อยู่ในบังคับของพระราชบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น คดีละเมิด คดีเกี่ยวกับการรบกวน คดีบุกรุก เป็นต้น ซึ่งคดีเหล่านี้จะอยู่ในเขตอำนาจของศาลทั่วไป

๒) ลำดับชั้นศาล

ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์มีฐานะเทียบเท่ากับศาลฎีกาของมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ และอยู่ภายใต้การตรวจสอบของศาลอุทธรณ์ในมลรัฐนิวเซาท์เวลส์

๓) องค์คณะ

ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมแห่งมลรัฐนิวเซาท์เวลส์ประกอบด้วยผู้พิพากษาจำนวน ๗ คน และผู้พิพากษาทางเทคนิคที่ไม่ใช่ นักกฎหมาย (Commissioner) จำนวน ๑๐ คน โดย Commissioner มีวาระการดำรงตำแหน่ง ๗ ปี มาจากบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน้าที่สนับสนุนผู้พิพากษาในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมและผังเมือง

๒.๒.๒ ศาลสิ่งแวดล้อมนิวซีแลนด์

๑) เขตอำนาจศาล

เขตอำนาจของศาลสิ่งแวดล้อมนิวซีแลนด์ดำเนินการในกระบวนการทางสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Resource of Management Act. ๑๙๙๑)

ได้วางหลักการในเรื่องของอำนาจการบังคับใช้กฎหมายของศาล กล่าวคือ โดยทั่วไปศาลมีอำนาจในการพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมาย the Resource Management Act เช่น คดีที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ (water conservation) คดีเกี่ยวกับทรัพยากรแร่ (underground mines) คดีเกี่ยวกับการปล่อยน้ำเสีย (discharges from sewage works) คดีที่เกี่ยวกับการจัดสรรที่ดิน (Land subdivision approvals and conditions) และ คดีเกี่ยวกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (environmental effects) เป็นต้น แต่มิได้มีเขตอำนาจในทางอาญา นอกจากนี้ศาลสิ่งแวดล้อมนิวซีแลนด์ยังมีอำนาจพิจารณาทบทวน (review) บริบทของคำสั่งและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น คำสั่งอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ (water conservation orders) แผนงานสิ่งแวดล้อมภูมิภาคและท้องถิ่น (regional and district plans) และคำสั่งนโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภูมิภาค (regional policy statements) เป็นต้น

๒) ลำดับชั้นศาล

การพิจารณาพิพากษาปัญหาข้อเท็จจริงเป็นที่สุดที่ศาลสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาข้อกฎหมายจะสามารถอุทธรณ์ต่อไปได้ที่ High Court สำหรับการพิจารณาในชั้นอุทธรณ์นั้น จะไม่มีคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ (Environment Commissions) แต่จะเป็นอำนาจของผู้พิพากษา (Environmental Judge)

๓) องค์คณะ

ศาลสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยผู้พิพากษา ๒ ส่วนคือ ผู้พิพากษาสิ่งแวดล้อม (Environmental Judge) จำนวน ๑ คน และคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ (Environment Commissions) จำนวน ๒ คน

๒.๒.๓ ศาลสิ่งแวดล้อมสวีเดน

๑) เขตอำนาจศาล

ศาลสิ่งแวดล้อมสวีเดนมีอำนาจพิจารณาข้อพิพาททางที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับกฎหมายแพ่งและกฎหมายปกครอง แต่ไม่รวมคดีอาญา นอกจากนี้ศาลสิ่งแวดล้อมของสวีเดนยังมีอำนาจในการพิจารณาอุทธรณ์การอนุญาตจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในส่วนของอาจจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น การอนุญาตสำหรับกิจกรรมที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม การอนุญาตสำหรับการดำเนินการเกี่ยวกับน้ำ รวมถึงการสร้างเขื่อนพลังน้ำหรืออ่างเก็บน้ำ และค่าเสียหายหรือค่าชดเชยที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับผังเมืองนั้นจะอยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองชั้นต้น ไม่สามารถนำคดีมาฟ้องที่ศาลสิ่งแวดล้อมได้

๒) ลำดับชั้นศาล

ประเทศสวีเดนได้มีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยศาลสิ่งแวดล้อมภูมิภาค (Regional environmental courts) เป็นศาลชั้นต้น ๕ แห่ง และศาลสิ่งแวดล้อมชั้นอุทธรณ์ (The Environmental Court of Appeal) ๑ แห่ง และศาลฎีกา ๑ แห่ง ตามประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อมของสวีเดน (a comprehensive set of domestic environmental legislation หรือ Environmental Code) คำตัดสินศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้นสามารถอุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์ด้านสิ่งแวดล้อมได้ โดยกรณีที่เป็นการอุทธรณ์คำตัดสินคณะกรรมการภูมิภาคหรือท้องถิ่นให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นที่สุด แต่สำหรับคดีที่เริ่มต้นพิจารณาในศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้นจะต้องอุทธรณ์ต่อศาลสูงสุด

๓) องค์คณะ

ศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้นของสวีเดนประกอบด้วยผู้พิพากษาจำนวน ๔ คน โดยมี ๑ คนเป็นนักกฎหมาย ๑ คนเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ที่ปรึกษาทางเทคนิคด้านสิ่งแวดล้อม และอีก ๒ คนเป็นผู้เชี่ยวชาญทั่วไปซึ่งได้รับการแต่งตั้งมาจากภาคอุตสาหกรรมและหน่วยงานของรัฐ ผู้พิพากษาทั้ง ๔ คนมีความเท่าเทียมกันในการตัดสินคดี ศาลอุทธรณ์ด้านสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยผู้พิพากษาที่เป็นนักกฎหมาย ๔ คน

๒.๒.๔ ศาลสิ่งแวดล้อมประเทศอินเดีย

๑) เขตอำนาจศาล

ศาลสิ่งแวดล้อมอินเดียมีอำนาจพิจารณาข้อพิพาททางแพ่ง เช่น ที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องและอนุรักษ์ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ รวมไปถึงการบังคับใช้สิทธิตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม การชดเชยความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนี้ศาลสิ่งแวดล้อมอินเดีย

มีอำนาจวินิจฉัยข้อพิพาทที่คู่กรณีไม่เห็นด้วยต่อคำสั่งคณะกรรมการอุทธรณ์ (Appellate Authority) ในความผิดที่ได้ระบุไว้ในตารางแนบท้ายพระราชบัญญัติศาลสิ่งแวดล้อมอินเดีย เช่น ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยมลภาวะทางน้ำ ทางอากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ

๒) ลำดับชั้นศาล

ศาลสิ่งแวดล้อมอินเดียมีสถานะเทียบเท่าศาลชั้นต้น มีอำนาจพิจารณาคดีในชั้นต้น (original jurisdiction) และมีสถานะเทียบเท่าชั้นอุทธรณ์ (Appellate Jurisdiction) ในกรณีที่มีข้อพิพาท เนื่องจากคู่ความไม่พอใจคำตัดสินของคณะกรรมการอุทธรณ์ และคำตัดสินของศาลสิ่งแวดล้อมอินเดียสามารถอุทธรณ์ได้ไปยังศาลสูงสุดของอินเดีย

๓) องค์คณะ

ประกอบด้วยผู้พิพากษาไม่น้อยกว่า ๑๐ คนแต่ไม่เกิน ๒๐ คน และผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคอย่างน้อย ๑ คนซึ่งหัวหน้าองค์คณะ (chairperson) จะทำหน้าที่คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย ๑ คนให้เข้ามาเป็นองค์คณะด้วย

๒.๒.๕ ศาลสิ่งแวดล้อมประเทศจีน

๑) เขตอำนาจศาล

พิจารณาคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในมลภาวะทางน้ำ ทางอากาศ ทางบก แร่ธาตุและทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในส่วนแพ่งและอาญา คดีแพ่ง และคดีปกครอง เช่น คดีละเมิดสิ่งแวดล้อม คดีอาญา เช่น อาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวข้องกับการปล่อยมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม และพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอันเป็นประโยชน์สาธารณะ

๒) ลำดับชั้นศาล

ระบบศาลของประเทศจีนแบ่งออกได้เป็น ๔ ลำดับชั้น ศาลชั้นต้นแบ่งตามเขตปกครองมีศาล Basic people's Court, Intermediate people's Court และ High people's Court และศาลสูงเรียกว่า the Supreme People's Court ในเมืองปักกิ่ง ศาลสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปเป็นศาลระดับ Basic people's Court และ Intermediate People's Courts

๓) องค์คณะ

ในศาลสิ่งแวดล้อม Qingzhen มีองค์คณะจำนวน ๕ คน ประกอบด้วย presiding judge และ deputy

๒.๒.๖ ศาลสิ่งแวดล้อมมาเลเซีย

๑) เขตอำนาจศาล

ศาลสิ่งแวดล้อมมาเลเซียมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษ การประมงผิดกฎหมาย อาชญากรรมสัตว์ป่า การปรับพื้นที่ (land clearing) การประมงหรือลักลอบตัดไม้

อย่างผิดกฎหมาย (illegal logging and fishing) เนื่องจากเห็นว่าอาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญ อย่างไรก็ตามก็มีแนวโน้มว่าจะขยายเขตอำนาจให้รวมถึงข้อพิพาทในทางแพ่งด้วย

๒) ลำดับชั้นศาล

ประกอบด้วยศาลสูงที่เรียกว่า The Superior Courts ได้แก่ Malaysian High Court, the Court of Appeal, the Federal Court และ the Court of Sarawak and Sabah ศาลในระดับต้นเรียกว่า The Subordinate Courts ประกอบด้วย Sessions Courts, the Penghulu's in western part of Malaysia and the Magistrates' Court และมีศาลแขวงที่พิจารณาเฉพาะมุสลิมที่เรียกว่า Syariah Courts สำหรับศาลสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับ Sessions Courts และ Magistrates' Court

๓. ระบบวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ

ในปัจจุบันแต่ละประเทศพยายามพัฒนากฎหมายที่ใช้ในการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมให้ทันสมัย สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงประเด็นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตั้งแต่เรื่องการฟ้องคดี จนถึงการบังคับคดีทางสิ่งแวดล้อม โดยมีตัวอย่างที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

๓.๑ อำนาจฟ้อง

เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมมีจุดมุ่งหมายในการฟ้องคดีแตกต่างจากคดีแพ่งและคดีอาญาทั่วไป กล่าวคือคดีแพ่งและคดีอาญามีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ฟ้องเป็นการเฉพาะราย แต่คดีสิ่งแวดล้อมมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาและคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอันเป็นการคุ้มครองสิทธิของพลเมืองโลก จึงทำให้กระบวนการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมกระทำได้ง่ายโดยมีกระบวนการพิจารณาที่เป็นผลในการลดอุปสรรคในการนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาล ได้แก่ การไม่จำกัดอำนาจฟ้อง การให้ศาลใช้ดุลพินิจในเรื่องค่าขึ้นศาล และค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี รวมทั้งการวางประกันความเสียหาย ศาลในต่างประเทศเปิดกว้างให้ผู้มีสิทธิฟ้องคดีด้านสิ่งแวดล้อมได้หลายช่องทาง เช่น การฟ้องคดีโดยพลเมืองแบบกว้างขวางในประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฝรั่งเศส ฟิลิปปินส์ การฟ้องคดีเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Public Interest Litigation) ของประเทศอินเดีย หรือการดำเนินคดีกลุ่ม ซึ่งเป็นการดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมาก เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา เหล่านี้เพื่อรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชน

ในออสเตรเลียหรือนิวซีแลนด์บัญญัติกฎหมายให้บุคคลใด ๆ สามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ในลักษณะเปิด (Open Standing) โดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นบุคคลผู้ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำของจำเลยอย่างคดีแพ่งหรือคดีอาญาทั่วไป หลักการไม่จำกัดอำนาจฟ้องนี้มีผลเป็นการลดอุปสรรคในการนำคดีขึ้นสู่ศาลอันถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เพื่อให้เกิดการตรวจสอบการไม่ดำเนินการตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนดของฝ่ายปกครอง ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมาย (Judicial Review) เกี่ยวกับคำสั่งหรือคำตัดสินของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือร้องขอให้บังคับการตามกฎหมาย (Application for Civil Enforcement Orders) ซึ่งการรับรอง

ในลักษณะนี้จะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย สิ่งแวดล้อมให้เกิดผลอย่างจริงจัง

นอกจากนี้กฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมของฟิลิปปินส์กล่าวถึงบุคคลผู้ฟ้องคดี หมายถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายความว่ารวมถึงหน่วยงานของรัฐและผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมาย หรือพลเมืองฟิลิปปินส์สามารถฟ้องคดีแทนผู้เยาว์ และลูกหลานชาวฟิลิปปินส์ในอนาคตที่ยังไม่มีถือกำเนิดขึ้นได้ หรือกล่าวคือสามารถจะฟ้องคดีเพื่อคุ้มครองสิทธิของคนรุ่นอนาคตได้ (Future Generation) หากว่าผู้นั้นได้รับความเสียหายอันเกิดจากการถูกละเมิดทางสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองตามสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมบนหลักการของ “หน้าที่ของมนุษย์ต่อคนรุ่นต่อไป” (Intergenerational Responsibility) กฎหมายฟิลิปปินส์ตีความคำว่าพลเมืองฟิลิปปินส์อย่างกว้าง โดยคำว่าพลเมืองฟิลิปปินส์มิได้หมายถึงผู้ที่ถือสัญชาติฟิลิปปินส์เท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในประเทศฟิลิปปินส์และได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม หลักการนี้เปิดกว้างในการให้สิทธิของผู้ได้รับผลกระทบอย่างกว้างขวางซึ่งแสดงให้เห็นถึงระบบการฟ้องร้องที่ก้าวหน้ามาก ศาลสูงสุดฟิลิปปินส์ยอมรับสิทธิของโจทก์ซึ่งประกอบด้วยเยาวชนกลุ่มหนึ่งและองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมในการฟ้องคดีแทนคนรุ่นคนและคนรุ่นอนาคต โดยให้เหตุผลว่าโจทก์มีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานของรัฐเพื่อคุ้มครองสิทธิในระบบนิเวศที่ดีและสมดุลซึ่งเป็นสิทธิส่วนรวมของคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคตได้ตามหลักความยุติธรรมระหว่างรุ่นคน

การฟ้องคดีเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Public Interest Litigation) ของประเทศอินเดียในคดีที่บริษัททาทาไอรอน แอนด์สตีล จำกัด มีการปล่อยขยะลงสู่น้ำโบคาโร (Bokaro river) เป็นเหตุให้ไม่สามารถนำน้ำมาใช้ดื่มกินและใช้ทางการเกษตรได้อันมีผลกระทบโดยตรงต่อสุขอนามัยของประชาชนในวงกว้าง เมื่อคำนึงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในสิทธิที่จะมีน้ำและอากาศที่ปราศจากมลพิษเพื่อการมีชีวิตที่ดี (right to enjoyment of pollution free water and air for the full enjoyment of life) ศาลจึงอนุญาตให้กลุ่มคนที่ทำงานเพื่อสังคม (social workers) หรือนักสื่อสารมวลชน ในฐานะเป็นตัวแทนของชุมชนให้มีสิทธิฟ้องคดีได้เพื่อให้สิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญได้เกิดผลบังคับใช้อย่างแท้จริง เช่นเดียวกับศาลสิ่งแวดล้อมจีนที่ให้สิทธิพนักงานอัยการหรือองค์กรทางสิ่งแวดล้อม เช่น องค์กรเอกชนผู้ไม่แสวงกำไร (NGO) หรือสำนักงานการจัดการทะเลสาบจีน (Management Bureau of Hongkong Lake) ยื่นฟ้องคดีแพ่งแทนผู้เสียหายเพื่อเรียกค่าเสียหายจากผู้ก่อมลพิษในคดีเพื่อประโยชน์สาธารณะได้

หลักการดำเนินคดีแบบแทนผู้เสียหายจำนวนมาก ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นบางครั้งเกิดความเสียหายเป็นบริเวณกว้างและมีประชาชนจำนวนมากได้รับความเสียหายจากการกระทำเดียวกัน เช่น มีการปล่อยสารมลพิษนั้นในชุมชนซึ่งส่งผลให้มีผู้เสียหายจำนวนมาก ประเทศที่มีระบบกฎหมายจารีตประเพณีหรือ Common Law ได้นำหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class Action) มาใช้ในการพิจารณาคดี เช่น การฟ้องคดีแบบกลุ่มของประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งนับว่าเป็นต้นแบบของการนำหลักกฎหมายของการดำเนินคดีกลุ่ม (Class Action) ซึ่งมีหลักเกณฑ์ว่าผู้เสียหายคนหนึ่งฟ้องคดีแล้วก็อาจใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ที่ทำให้เกิดความเสียหายแทนผู้เสียหายคนอื่น ๆ ได้และคำพิพากษาในคดีนั้นจะมีผลผูกพันผู้เสียหายคนอื่น ๆ ด้วย โดยได้บัญญัติเรื่องการดำเนินคดีกลุ่มไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาคดีความแพ่ง (Federal Rule of Civil

Procedure, FRCP) ซึ่งมีการนำมาใช้ทั้งในคดีแพ่งที่ฟ้องยังศาลรัฐบาลกลางและศาลบางมลรัฐ ใน Rule ๒๓ (a) กำหนดเงื่อนไขเบื้องต้นของการดำเนินคดีกลุ่มทั้งสิ้น ๔ ประการ กล่าวคือ

๑. สมาชิกของกลุ่มมีจำนวนมากและการที่สมาชิกจะเข้ามาร่วมกันในคดีนั้นเป็นสิ่งที่ยาก
๒. มีปัญหาข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันในกลุ่ม
๓. ข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของคุณผู้แทนคดีเป็นข้อเรียกร้องประเภทเดียวกัน
๔. คู่ความหรือผู้แทนคดีสามารถป้องกันผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างเป็นธรรมและเพียงพอ

การดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ได้แก่ ประเทศในแถบตะวันตกมีหลักการสำคัญคือการใช้สิทธิอัยการ องค์กรของรัฐ หรือองค์กรเอกชน เช่น สมาคมสามารถฟ้องคดีแทนผู้เสียหายได้ ประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศเยอรมนีได้ระบุให้ผู้ที่สร้างความเสียหายต่อมลภาวะหรือมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นความผิดที่มีโทษทางอาญา อันเป็นการขยายอำนาจฟ้องกว้างไปถึงพนักงานสอบสวนและอัยการ ให้สามารถมีอำนาจหน้าที่ในการสืบสวนสอบสวนรวมทั้งนำคดีขึ้นศาล เช่น ความผิดต่อผู้ที่ปล่อยน้ำเสีย ในแหล่งน้ำ เป็นต้น หรือในกฎหมายของฝรั่งเศสกำหนดว่าบุคคลหลายคนที่ประสงค์จะฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายจากการกระทำที่มีต้นเหตุเหมือนกัน หรืออาจมอบอำนาจให้องค์กรกลุ่มหรือสมาคมที่ได้รับมอบหมายให้คุ้มครองสิ่งแวดล้อมเป็นผู้ฟ้องคดีแทนได้ แม้ว่าความเป็นนิติบุคคลหรือสมาคมดังกล่าวเกิดขึ้นภายหลังศาลปกครองรับฟ้องไว้แล้วก็ตาม การใช้สิทธิฟ้องคดีโดยสมาคมถือเป็นการใช้สิทธิเพื่อปกป้องส่วนได้เสียของส่วนรวมด้วย และศาลปกครองฝรั่งเศสพิจารณาความมีส่วนได้เสียในการฟ้องคดีค่อนข้างเปิดกว้าง กล่าวคือ อาจเป็นส่วนได้เสียทั้งในทางทรัพย์สินและจิตใจ นอกจากนี้ความเป็นผู้มีส่วนได้เสียไม่จำเป็นต้องเป็นเฉพาะตัว แต่อาจเป็นส่วนได้เสียร่วมหรือในทางมหาชนก็ได้ เช่น ในเรื่องของการให้บริการสาธารณะ เรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๓.๒ การต่อสู้กับการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Anti-SLAPP)

การดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Strategic Litigation Against Public Participation หรือ SLAPP) หมายถึง การฟ้องคนหรือกลุ่มคนที่พูดหรือแสดงความคิดเห็น ในประเด็นอันเป็นประโยชน์สาธารณะโดยใช้กระบวนการทางศาลขัดขวางคำพูดหรือการกระทำของบุคคล เหล่านั้นไม่ให้ราบรื่น หลายประเทศจึงมีการออกกฎหมาย Anti-SLAPP มาเพื่อระงับการใช้สิทธิทางศาล โดยการกลั่นแกล้งอย่างไม่เป็นธรรม กล่าวคือ ในขั้นแรกนั้นผู้ที่ถูกฟ้องคดีจะต้องเป็นฝ่ายพิสูจน์ก่อนว่าสิ่งที่ตนได้พูดหรือกระทำไปจนเป็นเหตุให้ถูกฟ้องนั้นเป็นการสื่อสารไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ หากพิสูจน์ไม่ได้ การฟ้องคดีก็มีถือว่าเป็นเรื่องของ SLAPP แต่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีตามปกติ แต่หากจำเลยสามารถ พิสูจน์ได้ว่าสิ่งที่ตนพูดไปนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ ภาระจะตกอยู่กับโจทก์และโจทก์จะต้องเป็น ฝ่ายพิสูจน์ให้ได้ว่าคดีของตนนั้นมีมูลอย่างไร หากศาลทำการไต่สวนแล้วเห็นว่าเป็นคดีที่โจทก์ฟ้องร้อง เพื่อขัดขวางการเคลื่อนไหวของประชาชนก็จะสั่งยกฟ้องและผู้ถูกฟ้องสามารถฟ้องกลับเพื่อเรียกค่าเสียหาย

จากการถูกดำเนินการขัดขวางในการใช้สิทธิได้ ประเทศฟิลิปปินส์ได้นำหลักการนี้มาบัญญัติไว้ในวิธีพิจารณา คดีสิ่งแวดล้อม (Rules of Procedure for Environmental Cases) เพื่อคุ้มครองสิทธิของกลุ่มคนผู้เคลื่อนไหว ในกิจการที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

๓.๓ ค่าขึ้นศาลและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี

เพื่อเป็นการลดอุปสรรคในการนำคดีขึ้นสู่ศาล การพิจารณาเรื่องค่าขึ้นศาลหรือค่าใช้จ่าย ในการดำเนินคดีของคุณะนั้นจะมีได้กำหนดอย่างคดีทั่วไปโดยในคดีสิ่งแวดล้อมเรื่องใดหากศาลพิจารณา เห็นว่าคดีนั้นเป็นคดีที่มีประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไป (Public Interest) ศาลอาจใช้ดุลพินิจกำหนดค่าขึ้นศาล หรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีให้น้อยลงได้ กฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมของสหรัฐอเมริกาให้สิทธิผู้ยากไร้ ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล (in forma pauperis) หากพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่าไม่สามารถชำระค่าธรรมเนียมศาลได้ เช่นเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมของฟิลิปปินส์ที่อำนวยความสะดวกเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรมให้แก่ผู้ฟ้องคดีที่อนาถาโดยยกเว้นค่าขึ้นศาลและธรรมเนียมศาลอื่นๆ ในกรณีที่ผู้ฟ้องคดี เป็นผู้อนาถา อีกทั้งในคดีอาญาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็จัดหาทนายอาสาให้แก่จำเลยเป็นผู้อนาถา

๓.๔ วิธีการคุ้มครองชั่วคราว

คดีที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์ สาธารณะ ศาลอาจพิจารณากำหนดมาตรการหรือวิธีการชั่วคราวก่อนการพิพากษาเพื่อยับยั้งการกระทำ กิจกรรมที่อาจทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน และหรืออาจส่งผลกระทบต่อ ประโยชน์สาธารณะในอนาคต หากเป็นกรณีฉุกเฉินโดยที่ศาลอาจพิจารณากำหนดมาตรการหรือวิธีการ ชั่วคราวก่อนการพิพากษาโดยไม่ต้องรอให้ผู้ฟ้องคดีร้องขอ มาตรการที่ผู้เสียหายร้องขอต่อศาล ได้ตลอดเวลาโดยไม่มีอายุความ ตัวอย่างเช่น ประเทศฝรั่งเศสออกรัฐบัญญัติเกี่ยวกับคดีปกครอง ทางสิ่งแวดล้อมเพื่อกำหนดมาตรการคุ้มครองชั่วคราวทั้งสิ้น ๓ มาตรการ ได้แก่ การทุเลาการบังคับ ตามคำสั่งทางปกครองไว้ชั่วคราว มาตรการชั่วคราวเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และมาตรการใดๆ เพื่อการฉุกเฉิน

สำหรับเรื่องการวางหลักประกันความเสียหายนั้น ในการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม โจทก์มีคำขอ ให้ศาลมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวในระหว่างพิจารณา ศาลอาจสั่งให้ผู้ร้องวางเงินประกันความเสียหาย ที่เกิดขึ้นจากการที่มีการคุ้มครองชั่วคราวนั้น อย่างไรก็ตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลมลรัฐ นิวเซาท์เวลส์ วางหลักไว้ว่าการที่ผู้ร้องไม่สามารถนำเงินมาวางประกันได้เป็นเพียงปัจจัยอย่างหนึ่งที่ศาล จะนำมาชั่งน้ำหนักในการใช้ดุลพินิจว่าจะมีคำสั่งอนุญาตหรือยกคำขอคุ้มครองชั่วคราวเท่านั้น มิทำให้คดี ที่ฟ้องเสียไป

๓.๕ กระบวนการค้นหาความจริงในระบบไต่สวน

การพิจารณาคดีสิ่งแวดลอมในทางปกครองฝรั่งเศสใช้กระบวนการพิจารณาแบบไต่สวน (Inquisitorial) ศาลจะเป็นผู้กำหนดประเด็นตามขอบเขตอำนาจข้อพิพาทและการแสวงหาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐาน การแสวงหาข้อเท็จจริงดำเนินการโดยตุลาการฝ่ายเดียว ไม่ใช่คู่กรณีเป็นผู้ดำเนินการ โดยตุลาการเจ้าของสำนวนจะมีบทบาทในการกำหนดการส่งเอกสาร การกำหนดระยะเวลาตั้งกล่าวนั้นจะต้องคำนึงถึงลักษณะของคดีเป็นสำคัญ ถ้าเป็นกระบวนการที่เร่งด่วน การขอลุเลาการบังคับตามคำสั่งก็จะกำหนดระยะเวลาสั้น ๆ และในการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล ตุลาการจะต้องดำเนินการไปตามหลักการฟังความทุกฝ่าย สำหรับวิธีการแสวงหาพยานหลักฐาน (Droit de la preuve) ในคดีสิ่งแวดลอมพบว่าวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานนั้นแตกต่างกันไปตามประเภทของคดี กล่าวคือ ศาลจะพิจารณาคดีจากถ้อยคำพยานต่าง ๆ ตามความเห็นจากรายงานวิจัย และใช้ดุลพินิจในการชั่งน้ำหนัก โดยใช้หลักความได้สัดส่วน ศาลมิได้รับฟังตามพยานผู้เชี่ยวชาญ หรือรายงานวิจัยทั้งหมดแต่ศาลพิจารณาถึงประโยชน์สาธารณะ ซึ่งหลักการอย่างนี้เป็นหลักการเดียวกันในการพิจารณาคดีปกครองของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะต่อส่วนรวมกับประโยชน์ของปัจเจกชน สำหรับมาตรการในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดลอม ศาลมีอำนาจดังต่อไปนี้ คือ ตรวจสอบสถานที่เพื่อพิจารณาถึงเหตุเดือดร้อนรำคาญ ไต่สวนเพื่อศึกษาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และมีผู้เชี่ยวชาญเพื่อศึกษาคูกรณีที่ต้องตรวจสอบผลกระทบเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือประเมินความเสียหายหรือกำหนดมาตรการชั่วคราว

๓.๖ การใช้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิสูจน์ความจริง

ในการสืบพยานในคดีสิ่งแวดลอม พยานผู้เชี่ยวชาญเป็นสิ่งสำคัญที่ศาลนำมาใช้เพื่อพิจารณาประเด็นที่เกิดขึ้นในคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีประเภทที่ศาลจะต้องวินิจฉัยไปในเนื้อหาแห่งคดี เช่น การก่อสร้างก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการจราจร หรือแสงแดด เป็นต้น สำหรับระบบของคอมมอนลอว์ซึ่งใช้ระบบกล่าวหาเป็นสำคัญนั้น ผู้เชี่ยวชาญจึงมักถูกว่าจ้างโดยคู่ความแต่ละฝ่ายเพื่อให้การให้มื่อน้ำหนักและนำเชื่อถือ ซึ่งความจริงแล้วผู้เชี่ยวชาญควรให้การโดยปราศจากอคติและเป็นผู้ช่วยศาลในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน การสืบพยานในคดีสิ่งแวดลอมจึงมีความแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไปตรงที่ผลของคดีมิใช่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ ศาลสิ่งแวดลอมรัฐนิวเซาท์เวลส์จึงได้พัฒนาระบบผู้เชี่ยวชาญขึ้นให้มีการขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญของศาลเพื่อพิจารณาประเด็นที่ต้องการความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยศาลจะตั้งผู้เชี่ยวชาญต่อเมื่อคู่ความตกลงและมีหน้าที่เป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายร่วมกัน

ในคดีที่มีการอ้างผู้เชี่ยวชาญหลายคน เช่น คู่ความแต่ละฝ่ายอ้างพยานผู้เชี่ยวชาญของตน นอกเหนือจากพยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลตั้งแล้ว ศาลที่ดินและสิ่งแวดลอมนิวเซาท์เวลส์นำวิธีแบบพิเศษมาใช้คือ ให้พยานผู้เชี่ยวชาญทุกคนเข้าสาบานตัวและเบิกความเป็นพยานพร้อมกัน (Concurrent Expert Witness) โดยก่อนหน้าที่จะมีการสืบพยานศาลจะกำหนดให้ผู้เชี่ยวชาญทำความเห็นเป็นหนังสือเกี่ยวกับประเด็นในคดี และหากประเด็นใดที่พยานผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นขัดแย้งกันก็นำมาเป็นประเด็นในการ

สืบพยานต่อไป พยานผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะถูกถามและจะให้การในประเด็นต่างๆ ไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้พยานแต่ละคนสามารถพุดคุยและซักถามปัญหาซึ่งกันและกันได้ การดำเนินกระบวนการพิจารณา เช่นนี้จึงมีผลทำให้พยานผู้เชี่ยวชาญสามารถให้ความเห็นของตนได้อย่างเต็มที่โดยไม่ถูกชักจูงหรืออยู่ภายใต้ความรับผิดชอบในอันที่ต้องให้การเป็นประโยชน์ต่อคู่ความฝ่ายที่อ้างตนเป็นพยาน

๓.๗ การสันนิษฐานความผิด

ศาลในต่างประเทศนำหลักความรับผิดเคร่งครัดมาใช้พิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันที่ซับซ้อนมากขึ้น ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมอาจเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ เช่น เกิดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีขั้นตอนการผลิตและการดำเนินงานที่ซับซ้อน และยังเกี่ยวข้องกับเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ยากต่อการพิสูจน์ อาจทำให้ไม่มีผู้เสียหายคนใดได้รับการชดเชยเยียวยาเลยก็เป็นได้ การสร้างมาตรการกฎหมายโดยการวางข้อสันนิษฐานทางกฎหมายว่าเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษเป็นผู้ก่อให้เกิดมลพิษจึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมแก่สภาพการณ์ในปัจจุบันและอนาคต ในคดีสิ่งแวดล้อมใช้หลักการของ “Strict Liability” เป็นมาตรฐานในการพิสูจน์ซึ่งโจทก์พิสูจน์เพียงว่าได้มีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมหรือฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์เจตนาของผู้กระทำ ความผิด อย่างไรก็ตามในส่วนที่เป็นความผิดอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโจทก์ยังคงต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงความรับผิดชอบของจำเลยโดยปราศจากความสงสัย (Proof beyond reasonable doubt) เช่นเดียวกับคดีอาญาโดยทั่วไป ประเทศญี่ปุ่นนำหลักการนี้ระบุไว้ในกฎหมายสารบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้ในการเรียกค่าสินไหมทดแทน เช่น พระราชบัญญัติเหมืองแร่ พระราชบัญญัติขุดเซยค่าสินไหมเพื่อ ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมลพิษ

๓.๘ การพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม

คำพิพากษามีผลผูกพันคู่กรณีที่ต้องปฏิบัติตาม สำหรับคำสั่งของศาลที่เกี่ยวกับคดีอุทธรณ์คำสั่งของเจ้าพนักงานเกี่ยวกับการอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการก่อสร้างหรือมีคำสั่งใดๆ ที่ศาลได้มีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมนิวเซาท์เวลส์วางหลักมีเพียงแต่มีผลผูกพันคู่ความในคดีเท่านั้น แต่ยังไม่ผูกพันไปถึงบุคคลภายนอกคดีด้วย (Judgement in rem) นอกจากนี้ศาลมีดุลพินิจกำหนดมาตรการทางสิ่งแวดล้อมตามลักษณะของความผิดคือทางแพ่ง ทางอาญา และทางปกครอง ความผิดบางฐาน นอกจากศาลกำหนดหลักเกณฑ์ว่าด้วยการชดเชย ค่าเสียหายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแล้ว ศาลยังกำหนดมาตรการในทางอาญาได้อีกด้วย เช่น ประเทศเยอรมนี กำหนดมาตรการทางแพ่งและอาญาในความผิดฐานทำให้แหล่งน้ำสกปรก ทิ้งขยะหรือสิ่งสกปรกลงบนพื้น ความผิดฐานมลพิษทางอากาศหรือก่อมลพิษทางเสียง เป็นต้น

๓.๘.๑ มาตรการบังคับทางแพ่ง

ข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จะระบุให้อำนาจผู้พิพากษาในการตัดสินคดีหรือมีคำสั่งใดก็ตามที่ศาลเห็นว่าเหมาะสม โดยคำตัดสินหรือคำสั่งนั้นจะคำนึงถึงการเยียวยาความเสียหายหรือเพื่อที่จะยับยั้งการกระทำอันละเมิดกฎหมายเป็นสำคัญ ศาลต้องคำนึงถึงประโยชน์ของคู่ความในคดีและคำนึงถึงผู้ที่มีคู่ความในคดีแต่หากเป็นการคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะด้วย

๑) การขจัดมลพิษและการฟื้นฟูเยียวยา (Clean-up/remediation)

ในบางกรณีการป้องกันสิ่งแวดล้อมมิให้ถูกทำลายอาจจะไม่ทันการ เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปแล้ว จึงจำเป็นที่กฎหมายสิ่งแวดล้อมจะต้องเข้ามาเยียวยาโดยมีวิธีการเฉพาะแตกต่างจากการเยียวยาในคดีแพ่งโดยทั่วไป เช่น ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการรักษาแหล่งน้ำของอังกฤษ (The Water Resources Act. ๑๙๙๑) กำหนดให้องค์กรของรัฐเข้าไปจัดการบำบัดรักษาคุณภาพน้ำได้ทันที โดยมีขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจนสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติ โดยผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย (Polluter pays principle)

๒) การกำหนดค่าเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย

ในเรื่องค่าเสียหายนั้นศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมนิวเซาท์เวลส์มีอำนาจสั่งให้ผู้ก่อให้เกิดมลภาวะชดใช้ค่าเสียหาย ตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle) หรือมีคำสั่งเพื่อกระทำการใด ๆ เพื่อควบคุมความเสียหายมิให้ลุกลามมากขึ้น ในบางคดีศาลมีคำสั่งให้ผู้ก่อให้เกิดมลภาวะชดใช้ค่าเสียหายเป็นจำนวนกว่าล้านเหรียญเพื่อเป็นการส่งสัญญาณไปยังผู้ประกอบการอุตสาหกรรมให้ตระหนักถึงผลที่จะได้รับหากมีการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมนิวเซาท์เวลส์ยังมีอำนาจย้ายโรงงานอุตสาหกรรมหรือโครงการใดที่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมไปอยู่ในที่แห่งใหม่ได้ แม้ว่าสถานประกอบการนั้นมีการขออนุญาตอย่างถูกต้องและผู้ประกอบการจะได้รับอนุญาตแล้ว ในฟิลิปปินส์ปรากฏหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมไว้ว่า ศาลอาจสั่งให้ผู้เสียหายได้รับการดำรงรักษา ฟื้นฟูเยียวยา ทรัพยากรธรรมชาติให้กลับมาคงเดิม รวมถึงค่าธรรมเนียมศาล ค่าดำเนินคดี และค่าทนายความที่ได้จ่ายออกไป โดยผู้กระทำละเมิดมีหน้าที่จัดการให้ความเสียหายกลับมาคงสภาพเดิม โดยให้ผู้กระทำละเมิดเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ยังกำหนดให้คู่ความฝ่ายที่ชนะคดีตามคำพิพากษาดูตรวจว่าคู่ความฝ่ายที่แพ้คดีได้ดำเนินการตามคำบังคับของศาลหรือไม่โดยรายงานความก้าวหน้าของแผนการฟื้นฟูเยียวยาต่อศาลทุกสามเดือนหรือมากกว่านั้นตามความจำเป็นแห่งกรณี เพื่อให้ศาลมีบทบาทในการเฝ้าติดตามฝ่ายปกครอง ผู้ก่อมลพิษ และบุคคลที่เกี่ยวข้องในการเยียวยาสิ่งแวดล้อมตามผลของคำพิพากษา หลักนี้เป็นเครื่องมือให้ผู้ละเมิดได้ชดใช้ความเสียหายต่อทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในประเทศฝรั่งเศสกำหนดระบบค่าเสียหายทางสิ่งแวดล้อมตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Le principe pollueur-payeur) ไว้ในประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ กล่าวคือหลักการนี้จะอยู่ในประมวลกฎหมายเรื่องต่างๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ หรือของเสีย เป็นต้น และก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางแพ่ง ทางอาญา และทางปกครอง

๓) การกำหนดค่าเสียหายในคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกา

ในประเทศสหรัฐอเมริกาของรัฐบาลกลาง (Federal Law) มีกฎหมายในเรื่องการกำหนดค่าเสียหายของทรัพยากรไว้คือ กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบ การชดเชย และความรับผิดชอบทางสิ่งแวดล้อมอย่างครอบคลุม (The comprehensive environmental response, compensation, and liability act หรือ CERCLA) หรือเรียกอีกชื่อว่า Superfund Law โดยมีหลักว่าการกระทำที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบและเสียหายต้องรับผิดชอบโดยเคร่งครัดและความรับผิดชอบร่วมกันและแทนกัน (Strict and joint and several liability) หมายความว่าผู้อยู่ในข่ายความรับผิดชอบอาจต้องถูกเรียกร้องให้รับผิดชอบแม้เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นก่อนกฎหมายนี้ใช้บังคับ ซึ่งนับเป็นเรื่องที่น่าสนใจและทำให้นักลงทุนต่างๆ ที่จะเข้ามาลงทุนในสหรัฐอเมริกาพึงระมัดระวัง และนอกจากนี้องค์กรพิทักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งสหรัฐอเมริกา (U.S. Environmental Protection Agency หรือ EPA) สามารถเรียกค่าเสียหายที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติได้เพื่อเยียวยาความเสียหายอันเนื่องมาจากทรัพยากรธรรมชาติเสียหายหรือถูกทำลาย รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอื่นๆ ค่าเสียหาย (Damages) ตามกฎหมายสหรัฐสามารถแบ่งออกเป็น ค่าเสียหายที่เป็นการเยียวยาความเสียหาย (Compensatory Damages) กับค่าเสียหายในเชิงลงโทษ (Damages) ค่าเสียหายที่เป็นการเยียวยาความเสียหายที่ตามปกติศาลจะสั่งให้จ่ายเพื่อชดเชยเยียวยา ซึ่งได้แก่ ๑) ค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน (Pecuniary damages) เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดรายได้เนื่องจากการเจ็บป่วย ๒) ค่าเสียหายที่มีใช้ตัวเงิน (Non-pecuniary damages) เช่น ค่าเจ็บป่วยทางกายหรือจิตใจ และ ๓) ค่าเสียหายสำหรับการสูญเสียความสุข (Hedonic losses) เป็นการชดเชยความสงบสุขในชีวิตที่สูญเสียไป ส่วนค่าเสียหายในเชิงลงโทษนั้นเป็นค่าเสียหายที่ศาลสั่งให้จ่ายให้แก่โจทก์เพื่อเป็นการลงโทษ โดยศาลจะสั่งให้จ่ายค่าเสียหายประเภทนี้เมื่อการกระทำละเมิดนั้นเป็นการกระทำที่ชั่วร้ายหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง (Malicious and reckless) เช่น จำเลยมีเจตนาปล่อยมลพิษลงสู่แม่น้ำ โดยรู้อยู่แล้วว่าวัตถุที่ปล่อยออกมาเป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนทำให้ประชาชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงได้รับอันตรายจากมลพิษนั้น ค่าเสียหายตามหลักการนี้ ไม่ได้อิงอยู่กับค่าแห่งความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงในทันทีทันใดอย่างค่าชดเชยทางแพ่ง แต่กำหนดไว้สูงกว่าเพื่อสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นในระยะยาว เพื่อให้ผลเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิด นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่าในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าเสียหายทางแพ่งที่เกิดขึ้นแต่ผู้กระทำไม่ชดใช้ค่าเสียหายแต่ยังคงกระทำความผิดเรื่อยมา ต่อมาจึงได้กำหนดให้ปรับเป็นรายวันและคำนวณจากรายได้ของผู้กระทำความผิดจนกว่าจะชดใช้ให้กับรัฐหรือหยุดการกระทำที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ภาครัฐจะนำค่าปรับไปดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสียหาย

๓.๘.๒ มาตรการทางอาญา

กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เป็นความผิดทางอาญาถึงขั้นเป็นอาชญากรรม เรียกว่า Environmental Crime อาจแยกฐานความผิด ได้แก่ ความผิดเนื่องจากการก่อให้เกิดมลพิษ ความผิดฐานละเว้นไม่ปฏิบัติตามมาตรการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และความผิดฐานกระทำผิดเงื่อนไข ที่เจ้าพนักงานอนุญาตหรือคำเตือนที่เจ้าพนักงานแจ้งให้ทราบ

เจตนารมณ์ของกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีโทษทางอาญา โดยหลักแล้วกฎหมายมีเจตนารมณ์ที่ต้องการป้องกันหรือควบคุมมลพิษ ซึ่งแตกต่างจากเจตนารมณ์ของกฎหมายอาญาโดยทั่วไปที่มุ่งจะลงโทษผู้กระทำความผิด หรือเพื่อปกป้องคุ้มครองสังคมส่วนรวม ดังนั้น มาตรการบทบังคับทางกฎหมายอาจจะแตกต่างกันได้ เช่น มีอำนาจออกคำสั่งคุ้มครอง เยียวยาความเสียหายได้เป็นการชั่วคราว แม้จะเป็นคดีอาญาก็ตาม หรือการสั่งให้เจ้าพนักงานเข้าไปในสถานที่ประกอบการ เพื่อยึดเครื่องมือเครื่องจักรที่เป็นต้นเหตุของมลพิษ อีกทั้งยังมีอำนาจทั่วไปที่จะกำหนดวิธีการใด ๆ ก็ได้ที่เหมาะสมกับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น

ในประเทศสหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียนั้น จะมีแนวคิดในการลงโทษเชิงสร้างสรรค์ (Creative sentencing) โดยนำเอาวิธีการคุมประพฤติมาใช้ควบคู่กับมาตรการเสริม เพื่อให้การลงโทษผู้กระทำความผิดในคดีสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลรวมทั้งผู้แทนมีประสิทธิภาพและเหมาะสมมากขึ้น เป็นการให้ความสำคัญต่อการใช้ดุลพินิจและก่อให้เกิดประโยชน์แก่สิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น คำสั่งให้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คำสั่งของศาลให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ค่าใช้จ่ายในการสอบสวนความผิด คำสั่งให้ชำระเงินตามมูลค่าผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการกระทำความผิด หรือคำสั่งให้ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลลงประกาศโฆษณาพฤติการณ์การกระทำผิดของตนในสื่อต่าง ๆ เป็นต้น

๓.๘.๓ มาตรการทางปกครอง

ศาลปกครองฝรั่งเศสมีข้อจำกัดในการลงโทษเฉพาะแต่กรณีที่มีการกระทำหรือคำสั่งนั้น ออกโดยฝ่าฝืนกฎหมายและมีผลเป็นการขัดขวางการปกครองหรือบริหารบ้านเมือง โดยศาลมีอำนาจสั่งผู้กระทำความผิดหรือผู้ที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ให้ชดใช้ค่าเสียหายแม้ว่าผู้ฟ้องคดีมิได้ขอให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งต้องชดใช้ค่าเสียหายก็ตาม การลงโทษให้ชดใช้ค่าเสียหายจะจำกัดอยู่ที่ค่าใช้จ่ายในการทำให้สาธารณสมบัติของแผ่นดินกลับสู่สภาพเดิม หรือบางกรณีอาจมีการกำหนดโทษปรับโดยการพิจารณาถึงหลักเกณฑ์การชดใช้ค่าเสียหายในคดี เช่น ด้านหนึ่งเป็นโทษปรับทางอาญา (une amende) อีกด้านหนึ่งเป็นเรื่องการชดใช้ค่าเสียหายที่ส่งผลต่อสาธารณสมบัติของแผ่นดินโดยทำให้พื้นที่กลับสู่สภาพเดิม และกำหนดตัวผู้ที่ต้องชดใช้ค่าเสียหาย

๓.๘.๔ กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีได้หลายลักษณะ โดยอาจจะกระทำก่อนฟ้องหรือหลังฟ้อง และอาจจะกระทำนอกศาลและในศาลก็ได้ การพัฒนากระบวนการระงับข้อพิพาทก่อนฟ้องคดี เช่น เจรจาต่อรอง การตั้งอนุญาโตตุลาการทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกระบวนการไกล่เกลี่ยทางสิ่งแวดล้อม (Environment Mediation) ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพื่อจะให้เกิดการระงับข้อพิพาทกันโดยสันติ ในประเทศฝรั่งเศสมีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง (Code of justice administrative) ในคดีพิพาทเกี่ยวกับการฟ้องเรียกค่าเสียหายและคดีที่ฟ้องขอให้ยกเลิกเพิกถอนคำสั่งหรือการกระทำทางปกครอง ในประเทศนิวซีแลนด์พบว่า Commissioner อาจถูกเชิญให้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยด้วย

นอกจากนี้ ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดอาญาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไม่ถึงกับเป็นความผิดร้ายแรงหรือคู่กรณียังอยากให้อีกฝ่ายหนึ่งกระทำความผิด มีรูปแบบของกระบวนการระงับข้อพิพาททางอาญาที่ไม่มีจุดมุ่งหมายให้นำผู้กระทำความผิดมาลงโทษและชดเชยค่าเสียหาย เรียกว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice หรือ RJ) ซึ่งมุ่งให้ผู้กระทำความผิดเข้าใจถึงผลกระทบจากผลร้ายในสิ่งที่ตนได้กระทำลงไปและกระตุ้นให้ผู้กระทำความผิดแก้ไขผลร้ายให้กลับคืนดีให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคมโดยสามารถอยู่ร่วมกันได้มากขึ้นและลดการบาดหมางได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างที่น่าสนใจในศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมนิวเซาท์เวลส์ คือรูปแบบของกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution in Environment หรือ ADR) ที่เรียกว่า Multi-Door Courthouse มาใช้ระงับข้อพิพาท ซึ่งได้แก่ กระบวนการไกล่เกลี่ย กระบวนการเจรจา และกระบวนการประเมินข้อพิพาทโดยตรงโดยคนกลาง กล่าวคือ

กระบวนการไกล่เกลี่ย มีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้เชี่ยวชาญในประเด็นข้อพิพาท หากการไกล่เกลี่ยสำเร็จก็จะมีการจำหน่ายคดี หากไม่สำเร็จก็จะนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล โดยมีความเห็นของผู้ไกล่เกลี่ยว่าประเด็นปัญหาข้อพิพาทนั้นมีอย่างไรบ้าง

กระบวนการเจรจา กระบวนการนี้ไม่มีค่าใช้จ่ายแก่คู่ความ โดยคนกลางในการเจรจาอาจจะเป็นบุคคลของศาลหรือบุคคลภายนอกก็ได้ตามแต่คู่ความจะเลือก

กระบวนการประเมินข้อพิพาทโดยตรงโดยคนกลาง มีคนกลางทำการกำหนดประเด็นข้อพิพาท ประเด็นจุดอ่อนจุดแข็งของคดี และให้ความเห็นเกี่ยวกับผลของคดี รวมทั้งค่าสินไหมทดแทนที่คาดว่าจะได้รับความจะได้รับหากมีการดำเนินคดี

๓.๑๐ ศาลกับการใช้หลักการเผื่อระวังไว้ก่อน (Precautionary Principle)

ในต่างประเทศมีการนำหลักการนี้มาบัญญัติไว้ในกฎหมาย กล่าวคือการประกอบกิจกรรมใดจะก่อให้เกิดความรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อม จะต้องมีการระมัดระวังไว้ก่อน ในกรณีที่เป็นที่สงสัยว่ากิจกรรมใดอาจส่งผลต่อสภาพความสมดุลต่อระบบนิเวศวิทยาหรือไม่ ให้ถือว่ารัฐมีหน้าที่ปกป้องสิทธิของประชาชนที่จะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศเยอรมันและฝรั่งเศสได้บัญญัติหลักการนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญ ต่อมาประเทศฟิลิปปินส์และหลายประเทศนำหลักเรื่องนี้ไปบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ในกรณีที่มีความรับผิดชอบของผู้ประกอบการที่แต่ละคนมีส่วนก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม เช่น แม่น้ำสายหนึ่งเน่าเสียรุนแรง ศาลในสหรัฐอเมริกา ศาลใช้หลักที่เรียกว่า “Market share alternative liability” ซึ่งทำให้จำเลยหลายรายที่ไม่ได้ร่วมกันละเมิดก็ตามมีความรับผิดชอบร่วมด้วย เนื่องจากจำเลยแต่ละรายล้วนมีแต่ความเป็นไปได้ที่มีส่วนทำให้เกิดความเสียหาย ในเมื่อจำเลยทุกคนต่างก็ได้ประโยชน์ในการอุตสาหกรรม

๓.๑๑ ศาลกับการพัฒนาหลักปรัชญากฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบใหม่

ศาลที่ดินและสิ่งแวดล้อมนิวเซาท์เวลส์พัฒนาหลักกฎหมายโดยเพิ่มดุลพินิจศาลมิให้พิจารณาคดีโดยอาศัยเพียงพยานหลักฐานในคดีเท่านั้น แต่ได้นำหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ (The Basic Concept of Ecologically Sustainable Development) มาใช้ หลักนี้กล่าวถึงสาระสำคัญใน ๖ หลักการคือ ๑) การใช้อย่างยั่งยืน ๒) การผสมผสานระหว่างหลักเศรษฐศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม ๓) หลักการเผื่อระวังไว้ก่อน ๔) หลักความเสมอภาค ๕) ความหลากหลายทางชีวภาพ และ ๖) ต้นทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น ในคดี Leatch V. National Parks and Wildlife Service ซึ่งเป็นคดีที่เทศบาลท้องถิ่นออกใบอนุญาตในการพัฒนาพื้นที่สร้างถนนในเขตที่มีพืชที่ใกล้จะสูญพันธุ์อยู่อาศัย ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงที่การก่อสร้างนี้จะก่อความเสียหายให้แก่ธรรมชาติ ศาลพิจารณาคดีโดยกล่าวว่า แม้ว่าหลักการว่าด้วยการเผื่อระวังไว้ล่วงหน้าจะมีได้มีอยู่ในบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดๆ แต่ก็หลักการที่อยู่ในขอบเขตของผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) แนวทางการตัดสินในคดีต่อๆ มาได้เป็นไปในทางเดียวกันทำให้หลักการนี้ถูกขยายเพิ่มเติมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ ๔

ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิด ระบบศาลและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

ระบบและกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน มีปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและปรัชญา ระบบศาลและการพิจารณาคดี กล่าวคือ

๑. ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม

๑.๑ ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainability Principle)

การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต แต่เนื่องจากการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันนี้ มักต้องมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคนรุ่นต่อไปในอนาคต การพัฒนาแบบยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหาโดยการพยายามอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ในลักษณะที่เป็นส่วนรวมหรือมหภาค คือ หากมีความจำเป็นที่จะดำเนินการให้กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในทีใดทีหนึ่ง ก็จะต้องเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมในที่อื่น ๆ เป็นการชดเชยเพื่อให้ในแง่มหภาคของคุณภาพสิ่งแวดล้อมคงอยู่ได้ดังเดิม

ระบบกระบวนการยุติธรรมของไทยในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองและกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ยังไม่สามารถแก้ปัญหาให้ตรงกับหลักการพัฒนาแบบยั่งยืนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากยังขาดกระบวนการสืบสวนสอบสวน บังคับใช้กฎหมาย ที่มีประสิทธิภาพ การขาดการบังคับการตามคำพิพากษาในเชิงรุก แม้อดีที่ขณะก็ไม่มี การดำเนินการตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล นอกจากนี้ขาดองค์กรที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาระบบยุติธรรมสิ่งแวดล้อมในภาพรวม

๑.๒ ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle: PPP)

ปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมของไทย ยังไม่เป็นไปตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายอย่างแท้จริงเนื่องจาก

๑. ระบบศาลคู่ของไทย ทำให้คดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมถูกแยกส่วนสู่การพิจารณาของศาล คือ คดีแพ่งและคดีอาญาเข้าสู่ศาลยุติธรรม ส่วนคดีปกครองเข้าสู่ศาลปกครอง

๒. ประชาชนผู้ฟ้องคดีมักนำคดีเข้าสู่ศาลปกครอง ซึ่งจะพิจารณาได้เฉพาะคดีที่เกี่ยวกับการออกคำสั่งทางปกครองของรัฐ (การอนุมัติ อนุญาต ในการตั้งโรงงาน การประกอบกิจการ) การละเลยการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการควบคุม กำกับ ดูแล หรือการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งล่าช้าเกินสมควรจนเกิดผลกระทบต่อประชาชน ซึ่งคำพิพากษาในคดีปกครองจะจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะที่เกี่ยวกับคำสั่งทางปกครองเท่านั้น นอกจากนี้ การกำหนดค่าเสียหายให้ฝ่ายปกครองต้องจ่ายหรือเยียวยาแทนผู้ก่อมลพิษโดยตรงซึ่งเป็นเอกชน ทำให้ผลของคำพิพากษาไม่เป็นไปตามหลักผู้ก่อมลพิษต้องเป็นผู้จ่าย เกิดหลักรัฐเป็นผู้จ่าย

แทนผู้ก่อมลพิษ (State Pays Principle) รัฐต้องใช้งบประมาณแผ่นดินซึ่งเก็บจากภาษีอากรประชาชนมาชำระแทน ถึงแม้รัฐจะสามารถฟ้องไล่เบี้ยเอาากับเอกชนผู้ก่อมลพิษได้ก็จะมีปัญหาความล่าช้าและยุ่งยากในการดำเนินคดี

๑.๓ ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักการเฝ้าระวังไว้ก่อน (Precautionary Principle)

หลักการเฝ้าระวังไว้ก่อนเป็นหลักการสำคัญในการป้องกันมิให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ดีกว่าที่จะไปแก้ไขปัญหาในภายหลัง คดีที่เกี่ยวกับการฟ้องร้องเพื่อให้มีการป้องกันไว้ก่อนยังมีน้อยมาก เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีศาลสิ่งแวดล้อมโดยตรงที่จะกำหนดแนวทางและมาตรการให้เป็นที่ชัดเจนในการใช้สิทธิและการนำคดีสู่ศาล คดีส่วนใหญ่จึงเป็นการฟ้องร้องเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นแล้ว

๒. ปัญหาเกี่ยวกับระบบศาล

ในระบบศาลคู่ในประเทศไทย การฟ้องร้องคดีสิ่งแวดล้อมดำเนินการได้ ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑. การดำเนินคดีแพ่ง การดำเนินคดีประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นฟ้องเรียกค่าเสียหายในชีวิต สุขภาพอนามัยหรือทรัพย์สินที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของจำเลย เช่น การฟ้องคดีละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือการฟ้องเรียกค่าเสียหายตามกฎหมายส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เป็นต้น

๒. การดำเนินคดีอาญา คดีประเภทนี้จำเลยต้องมีโทษทางอาญา เช่น จำคุก กักขัง หรือปรับ ได้แก่ ความผิดตามพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีบทกำหนดโทษทางอาญา เช่น กฎหมายป่าไม้ กฎหมายสงวนพันธุ์สัตว์ป่า กฎหมายการเดินเรือในน่านน้ำไทย เป็นต้น

๓. การดำเนินคดีปกครอง คดีประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นการฟ้องหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีการกระทำทางปกครองไปกระทบต่อสิทธิและหน้าที่ของประชาชน ประชาชนสามารถฟ้องต่อศาลปกครองเพื่อให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหยุดการกระทำทางปกครองหรือเพิกถอนคำสั่งทางปกครอง เช่น เพิกถอนใบอนุญาตตั้งโรงงาน คำสั่งระงับการก่อสร้างอาคาร เป็นต้น

ดังนั้น จึงเป็นผลให้การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะแยกส่วนการพิจารณาแล้วแต่ประเภทของคดีถึงแม้จะเป็นข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์เดียวกัน กรณีพิพาทบางเรื่องอาจมีส่วนทับซ้อนกันระหว่างคดีแพ่งและคดีปกครอง หรือระหว่างคดีอาญากับคดีปกครอง อาจก่อให้เกิดการขัดแย้งเกี่ยวกับเขตอำนาจศาลยุติธรรมและศาลปกครองได้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจึงได้บัญญัติให้มีคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล มีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดกรณีที่มีการขัดแย้งกันระหว่างศาลเกี่ยวกับเขตอำนาจศาล เพื่อชี้ขาดว่าคดีใดควรอยู่ในอำนาจการพิจารณาพิพากษาของศาลใด ระหว่างศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร หรือศาลอื่น ซึ่งที่ผ่านมามีปัญหาเกี่ยวกับเขตอำนาจศาลมากเกี่ยวกับเรื่องคดีที่ดินและป่าไม้วางจะขึ้นศาลใด ทำให้คดีเกิดความล่าช้าในการตีความเรื่องนี้ แต่ปัญหาที่สำคัญไปกว่านั้นเป็นเรื่องคดีสิ่งแวดล้อมทั้งระบบไม่ถูกแก้ไขอย่างเป็นองค์รวม ยังไม่มีมาตรฐานและประสิทธิภาพอย่างแท้จริง เพราะเมื่อต้องแยกระบบศาลและวิธีพิจารณาคดีในการจัดการคดีเรื่องเดียวกันออกจากกันทำให้เกิดความลักลั่น ซ้ำซ้อน และเป็นภาระแก่ประชาชน

๓. ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการพิจารณาคดี

เนื่องจากระบบศาลของไทยยังไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ ทำให้เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพิจารณาคดี และช่องว่างทางกฎหมายที่มีได้มีบทบัญญัติในบางเรื่องไว้ ได้แก่

๓.๑ อำนาจฟ้องของประชาชนและผู้เสียหาย

ปัจจุบันสิทธิการฟ้องคดีของบุคคลทั่วไปในฐานะผู้เสียหายถูกจำกัดโดยผลการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่งและหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยผู้เสียหายโดยตรง ในคดีแพ่งจำกัดเฉพาะบุคคลที่มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของตนตามกฎหมายแพ่งสามารถฟ้องคดีได้ ซึ่งบัญญัติไว้แคบเกินไป คดีอาญาก็เปิดโอกาสให้บุคคลฟ้องได้เฉพาะกรณีเป็นผู้เสียหายโดยตรงจากการกระทำผิดกฎหมายฐานนั้น ๆ ส่วนคดีปกครองจำกัดเฉพาะผู้ซึ่งได้รับความเดือดร้อนเสียหายจากการกระทำทางปกครองที่อาจฟ้องคดีได้ ทำให้ประชาชน กลุ่มประชาชนหรือชุมชนไม่สามารถฟ้องคดีเพื่อประโยชน์สาธารณะที่เกี่ยวกับการละเมิดทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติได้ สิทธิของผู้เสียหายถูกจำกัดอยู่ในวงแคบเฉพาะผู้เสียหายหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงเท่านั้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและวิธีพิจารณาความอาญา จึงยังมีข้อจำกัดในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เรื่องสิทธิของชุมชนหรือองค์กรเอกชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็ยังไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างชัดเจน เป็นปัญหาสำคัญของศาลยุติธรรม ซึ่งสมควรจะกำหนดให้เปิดกว้างให้มากกว่าเดิม

๓.๒ มาตรการคุ้มครองชั่วคราว

ในคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ก่อนที่จะมีการฟ้องคดีหรือก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาอาจใช้เวลานาน ขณะที่ความเสียหายยังคงมีอยู่หรือทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น จำเป็นต้องให้ผู้ได้รับความเสียหายสามารถร้องขอใช้วิธีการชั่วคราวก่อนจะยื่นฟ้องเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาให้ผู้ก่อความเสียหายงดเว้นกระทำการเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ได้รับความเสียหาย ซึ่งในปัจจุบันทั้งสองศาลยังมีปัญหาการคุ้มครองชั่วคราวก่อนฟ้องคดียังเป็นไปไม่ได้ตามกฎหมายปัจจุบัน การขอคุ้มครองชั่วคราวหรือมาตรการบรรเทาทุกข์ก่อนตัดสินศาลยังไม่ค่อยพิจารณาอนุญาต เพราะยังไม่เข้าใจเรื่องหลักการเผื่อระวัง ทำให้แก้ปัญหาได้อย่างล่าช้า ไม่ทันการณ์ สิ่งแวดล้อมไม่อาจฟื้นฟูได้อีก

๓.๓ ลักษณะการดำเนินคดีแบบไต่สวนและแบบกล่าวหา

คดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนับวันจะมีความสลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลจำนวนมาก จำเป็นที่จะต้องให้ศาลเข้ามามีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงมากขึ้น โดยใช้ระบบการไต่สวนแต่ภายใต้ระบบศาลยุติธรรมซึ่งเน้นการใช้ระบบกล่าวหา ที่แม้จะมีตัวบทเปิดช่องบ้างให้ศาลหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมได้เพื่อประโยชน์แก่ความยุติธรรม โดยไม่มีเครื่องมือรองรับศาล ทำให้ภาระในการแสวงหาและพิสูจน์ความจริงโดยหลักยังเป็นของคู่ความ ทำให้ศาลยุติธรรมมีบทบาทน้อยในกระบวนการพิจารณาคดี และทำให้คู่ความซึ่งมีทุนทรัพย์มาก สามารถจ้างทนายและแสวงหาหลักฐานต่างๆ ได้เปรียบคู่ความซึ่งเป็นผู้ยากไร้และ

ด้วยโอกาสในการต่อสู้คดี เป็นปัญหาสำคัญของศาลยุติธรรม ในส่วนของศาลปกครองเอง ระบบวิธีพิจารณาคดีเป็นแบบไต่สวน แต่คุณภาพของการไต่สวนยังเป็นเรื่องที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่ด้วย และโอกาสของคู่ความในการนำข้อเท็จจริงเข้าสู่ศาลอาจถูกจำกัดไป การเดินเผชิญสืบของศาลยุติธรรมมีน้อยมาก ในส่วนของศาลปกครองมีมากกว่าแต่อาจจะยังไม่เป็นมาตรฐาน เพราะยังขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้พิพากษาแต่ละคนเป็นสำคัญ การสร้างระบบและแนวทางการดำเนินการอย่างมีมาตรฐานเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

๓.๔ การขาดพยานผู้เชี่ยวชาญ

คดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกี่ยวข้องกับข้อมูลเฉพาะด้านทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์ การแพทย์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่มักประสบปัญหาการขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อช่วยศาลในการสนับสนุนข้อมูลหรือพิสูจน์ความจริง ทำให้ศาลไม่อาจใช้ดุลยพินิจที่ถูกต้องในการตัดสินคดีบางเรื่อง หรืออาจต้องใช้เวลาานทำให้คดีล่าช้าเกินสมควร นอกจากนี้ การขาดระบบข้อมูลและการพัฒนามาตรฐานพยานผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัญหาสำคัญของศาลยุติธรรมและศาลปกครอง

๓.๕ ค่าฤชาธรรมเนียม

อุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้เสียหายไม่ประสงค์จะดำเนินคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่อาจดำเนินคดีได้ คือ ค่าใช้จ่ายอันอาจเกิดขึ้นจากการดำเนินคดี ซึ่งประกอบด้วย ค่าฤชาธรรมเนียมความ ค่าทนายความและค่าใช้จ่ายอื่น ทำให้ผู้เสียหายที่ยากไร้และด้อยโอกาสไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย โดยเฉพาะการฟ้องคดีเพื่อประโยชน์สาธารณะ เป็นปัญหาสำคัญของศาลยุติธรรมและศาลปกครอง

๓.๖ อายุความ

โดยทั่วไปกฎหมายกำหนดให้ผู้เสียหายต้องใช้สิทธิทางศาลภายในเวลาตามที่กฎหมายกำหนด รวมถึงคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่เนื่องจากความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสุขภาพและอนามัยของประชาชนมิได้เกิดขึ้นในพื้นที่ที่เกิดเหตุการณ์และอาจเป็นความเสียหายทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม หากผู้เสียหายนำคดีมาฟ้องร้องเมื่อพ้นกำหนดอายุความไปแล้ว เมื่อผู้ก่อให้เกิดความเสียหายยกประเด็นเรื่องการขาดอายุความมาต่อสู้ ศาลก็ต้องพิจารณายกฟ้องโดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาประเด็นหรือข้อเท็จจริงอื่นอีก

๓.๗ การกำหนดค่าเสียหาย

ในคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางการพิจารณาที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในระบบศาลของไทย ซึ่งการตัดสินโดยศาลสองศาล ผู้พิพากษาดังมีแนวทางในการดำเนินการที่แตกต่างกัน เช่น

- ค่าเสียหายทางจิตใจ ยังไม่มีการวางแนวทางคำพิพากษาไว้ชัดเจน เนื่องจากทางกฎหมายถือหลักว่าความทุกข์ทรมานทางจิตใจนั้นไม่อาจถูกตีค่าเป็นเงินได้ จึงไม่อาจนับว่าความทุกข์ทรมานทางจิตใจเป็นความเสียหายที่เยียวยาได้

- ค่าเสียหายในอนาคต ซึ่งควรจะต้องนำมาประกอบการพิจารณา ไม่ว่าจะป็นค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ก่อนตาย ค่าขาดไร้อุปการะ ค่าเสียความสามารถในการประกอบกิจการงาน เป็นต้น

- ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ เพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำละเมิดที่มีพฤติการณ์ไม่ชัดหลาย มีการกระทำผิดซ้ำ มิให้หวนกลับมากระทำผิดในพฤติกรรมแบบเดิมอีก เรื่องนี้กฎหมายยังไม่มีการเขียนรับรองให้ชัดเจน

- ค่าเสียหายในการแก้ไขฟื้นฟูสภาพทรัพย์สินบุคคล เป็นค่าเสียหายที่ยังไม่มีความชัดเจนว่าสมควรกำหนดอย่างไรให้เกิดความเหมาะสม ในขอบเขตการดำเนินการแบบใด ซึ่งยังมีปัญหาในศาลทั้งสองระบบ

๓.๘ การขาดเอกภาพและมาตรฐานเดียวกันในการพิจารณาคดี

เนื่องจากการฟ้องคดีที่อยู่ในระบบศาลคู่ ซึ่งมีความแตกต่างกันในส่วนของคดีแพ่ง คดีอาญาและคดีปกครอง ใช้ระบบและกระบวนการพิจารณาที่ต่างกัน ทำให้คดีที่เกิดจากข้อเท็จจริงเดียวกัน ขาดความเชื่อมโยงของระบบข้อมูลและผลของคำพิพากษา ยังไม่มีระบบการรับฟังข้อเท็จจริงจากอีกศาลหนึ่งให้มีผลผูกพันกัน และไม่สามารถอ้างอิงกันได้ แม้บางคดีศาลยุติธรรมจะเคยพิพากษาคดีให้จำเลยชดใช้ค่าเสียหายเท่าที่ศาลปกครองยังไม่พิพากษาให้ชดใช้ก็ตาม

๓.๙ การขาดประสิทธิภาพในการบังคับคดี

ระบบศาลที่เป็นอยู่ยังขาดประสิทธิภาพในการบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษา แม้โจทก์จะชนะคดี แต่ก็ไม่ได้รับการเยียวยาในเวลาอันสมควรสิ่งแวดล้อมไม่ได้รับการฟื้นฟู ไม่มีมาตรการขจัดมลพิษที่เป็นรูปธรรมให้เป็นไปตามคำพิพากษา เช่น คดีมาบตาพุด หรือคดีลำห้วยคลิตี้ เป็นต้น

ตัวอย่างคดีซึ่งมีความทับซ้อน ในกระบวนการพิจารณา

คดีลำห้วยคลิตี้

๑. ข้อเท็จจริง โรงแต่งแร่ของบริษัท ตะกั่วคอนเซนเตรทส์ (ประเทศไทย) จำกัด ปล่อยน้ำเสียจากบ่อกักเก็บตะกอนหางแร่ของโรงแต่งแร่ลงสู่ลำห้วยคลิตี้ ต.ชะแล อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี ทำให้มีสารตะกั่วปนเปื้อนอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ราษฎรหมู่บ้านคลิตี้ไม่สามารถใช้น้ำในการอุปโภค บริโภค และไม่สามารถบริโภคสัตว์น้ำได้
๒. ศาลปกครอง (คดีปกครอง)
 - ให้บริษัทฯ ทำการฟื้นฟูจนกว่าค่าของสารตะกั่วไม่เกินมาตรฐาน อย่างน้อย ๑ ปี
 - ให้บริษัทฯ ชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดีรายละ ๑๗๗,๑๙๙ บาท
๓. ศาลยุติธรรม (คดีแพ่ง)
 - กรมควบคุมมลพิษฟ้องเรียกค่าเสียหายในการตรวจสอบขจัดมลพิษ (ฟ้องไล่เบี้ย)
 - ศาลพิพากษาให้บริษัทฯ ชดใช้ค่าเสียหายแก่กรมควบคุมมลพิษ ๖,๗๐๐,๐๐๐ บาท พร้อมดอกเบี้ย

คดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะ

๑. ข้อเท็จจริง

โรงไฟฟ้าแม่เมาะ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ปล่องก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ซึ่งมีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน เกิดมลภาวะต่อพืชผัก ไม้ผลและไม่ย่นต้นของราษฎร จากการที่เครื่องดักก๊าซไม่สามารถใช้งานได้

๒. ศาลปกครอง (คดีปกครอง)

- ให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆ ที่ได้มีการเฉลยให้ครบถ้วน
- ให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดี

๓. ศาลยุติธรรม (คดีแพ่ง)

- ให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยชำระค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์

คดีรังสีโคบอลต์

๑. ข้อเท็จจริง

บริษัท กมลสุโกศลอิเล็กทรอนิกส์ จำกัด ซึ่งเป็นผู้ครอบครองเครื่องฉายรังสีโคบอลต์ ที่มีสารกัมมันตรังสีอยู่ภายใน แต่ไม่ได้ใช้ความระมัดระวังปล่อยให้รั่วไหลออกมาเป็นเหตุให้บุคคลอื่นได้รับอันตรายแก่กายและถึงแก่ความตาย

๒. ศาลปกครอง (คดีปกครอง)

- ให้สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ ซึ่งละเอียดการปฏิบัติหน้าที่ในการกำกับ ดูแล ชำระค่าเสียหายแก่ผู้ฟ้องคดี

๓. ศาลยุติธรรม (คดีแพ่ง)

- ให้บริษัทฯ ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ฟ้องคดี

ปัญหาและข้อสังเกตจากตัวอย่างคดีต่างๆ

- พฤติการณ์และข้อเท็จจริงเดียวกันถูกนำสู่การพิจารณาของ ๒ ศาล มีความทับซ้อนในการกำหนดค่าเสียหาย ไม่มีการประสานงานของแต่ละศาลและคำพิพากษามาเชื่อมโยงกัน
- การพิจารณาของศาลปกครอง มุ่งเน้นไปที่คำสั่งทางปกครอง (หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ) ซึ่งมีใช้ผู้ก่อมลพิษโดยตรง ขณะที่ การพิจารณาของศาลยุติธรรมเน้นไปที่ผู้กระทำละเมิด (ผู้ก่อมลพิษ) ตามเขตอำนาจของแต่ละศาล ไม่สามารถรวมพิจารณาในลักษณะ One Stop Service

- มีช่องว่างทางกฎหมาย จากการไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะในหลายประการ เช่น
 - กลุ่มประชาชนไม่มีสิทธิฟ้อง เพราะไม่ใช่ผู้เสียหายโดยตรง
 - ยังไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิของชุมชนในการฟ้องคดีเพื่อให้ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เป็นหน้าที่ของหน่วยงานโดยตรงในการฟื้นฟูหรือฟ้องคดี
 - ค่าเสียหายในอนาคต ไม่มีฐานกำหนดไว้ในกฎหมาย จึงมีอาจกำหนดค่าเสียหายได้
 - ขาดผู้เชี่ยวชาญที่จะยืนยันผลกระทบของสารพิษกับโรคภัยที่เกิดขึ้นว่าเป็นผลโดยตรงหรือไม่
 - การฟ้องกรณีมีโอกาสจะเป็นมะเร็งหรือไม่ ศาลสงวนสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาเพื่อติดตามผลเพียง ๒ ปี (ทั้งๆ ที่ผลของโรคร้ายดังกล่าวอาจใช้เวลาติดตามไม่น้อยกว่า ๑๐ ปี)
 - กรณีมลภาวะในมาบตาพุด ศาลให้ประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษ จึงกลายเป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐในการฟื้นฟู ซึ่งใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก ไม่มีการฟ้องให้เอกชนต้องรับผิดชอบความเสียหายใดๆ

ปัญหาการพิจารณาคดีแบบแยกส่วนตามเขตอำนาจศาล

	(ศาลปกครอง) คดีปกครอง	(ศาลยุติธรรม) คดีแพ่ง	(ศาลยุติธรรม) คดีอาญา
คู่กรณี	- หน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับ เอกชน - หน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ด้วยกัน	- คู่ต่างแฉกยื่นด้วยกัน ขอให้เอกชนฝ่ายหนึ่ง รับผิดชอบ	- อัยการ/เอกชน ฟ้องให้ ลงโทษผู้กระทำผิด
ลักษณะข้อพิพาท	- การกระทำโดยฝ่าย ปกครองที่มีชอบ - คำสั่งทางปกครอง - การอนุมัติ อนุญาต ที่ไม่ ถูกต้อง หรือ ก่อความ เสียหาย - กฎทางปกครอง - การออกกฎหมายปกครอง ที่ไม่ถูกต้อง - การงดเว้นการกระทำ ละเลย ไม่ตรวจสอบ ควบคุมการดำเนินการ ของผู้ได้รับใบอนุญาต ต่างๆ - การละเมิดโดยฝ่าย ปกครอง	- ในความผิดฐานละเมิด หรือทำให้เกิดความ เสียหาย	- ในคดีอาญาเกี่ยวกับ สิ่งแหวดล้อม เนื่องจากมี ผู้กระทำความผิดกฎหมาย ทั้งในเรื่องความผิดอาญา โดยแท้ที่เป็นอาชญากรรม และการกระทำไม่ถูกต้อง ตามกฎหมายสืบสิ่งแหวดล้อม ในเชิงเทคนิคต่างๆ
ตัวอย่างคดี	๑. คดีล่าห้วยคลิตี้ ๒. คดีรังสีโคบอลท์ ๓. คดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะ	๑. คดีล่าห้วยคลิตี้ ๒. คดีรังสีโคบอลท์ ๓. คดีโรงไฟฟ้าแม่เมาะ	

บทที่ ๕

ข้อเสนอแนะในการปฏิรูป

การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

๑. ข้อเสนอเพื่อการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม

๑.๑ ความจำเป็นในการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม

เรื่องนี้มีประเด็นที่ต้องพิจารณา ๒ ประเด็นหลัก คือ ประเด็นแรก สมควรมีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมขึ้นเป็นการเฉพาะหรือไม่ เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และประเด็นที่สอง หากมีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม ควรจะขึ้นอยู่กับศาลใดที่จะทำให้สามารถอำนวยประโยชน์และสร้างความเป็นธรรมตามหลักการความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมได้สมบูรณ์ที่สุด

๑.๑.๑ ความจำเป็นในการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมให้เป็นศาลชำนาญพิเศษเป็นการเฉพาะ

จากสถานการณ์และสภาพปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ซึ่งมีมากและทวีความรุนแรงขึ้น ส่งผลกระทบต่อประชาชนและชุมชนในวงกว้างสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนทั้งด้านสุขภาพและอนามัย จึงควรจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมเป็นศาลชำนาญพิเศษขึ้น โดยมีเหตุผล คือ

๑. เพื่อพัฒนาหลักนิติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Rule of Law) และธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม (Environmental Governance) ทำให้การคุ้มครองสิทธิทางสิ่งแวดล้อมมีมาตรฐานสูงขึ้น ถูกตรวจสอบโดยศาลที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และมีกระบวนการค้นหาความจริง การพิจารณาคดีพิพาทคดีที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. เพื่อพัฒนาระบบประชาธิปไตยทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Democracy) โดยให้ประชาชนชุมชน และองค์กรประชาชนมีส่วนร่วมในการเข้าถึงสิทธิสามารถฟ้องคดีเพื่อคุ้มครองปกป้องตนเอง และปกป้องสิ่งแวดล้อมและประโยชน์สาธารณะได้มากขึ้น

๓. เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะ Rio Declaration ขององค์การสหประชาชาติ ที่เน้นย้ำเรื่องบทบาทของศาลกับการสร้างหลักกฎหมายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแบบยั่งยืน (Role of Court and the Sustainability Principle) รวมทั้งการรับรองและยกระดับสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วม การร้องทุกข์ และการฟ้องคดี โดยมีองค์กรวินิจฉัยที่มีความรู้ความสามารถอย่างเพียงพอ เช่น หลักการที่ต้องรับรองสิทธิของประชาชนในการฟ้องร้องหากสิทธิในการมีส่วนร่วมในคดีสิ่งแวดล้อมถูกละเมิด เป็นต้น

๔. เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบศาลสิ่งแวดล้อม (Environmental Court) และวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม (Environmental Procedure) ในต่างประเทศ ทั้งนี้ เพราะในต่างประเทศกำลังมีความพยายามพัฒนาเรื่องนี้อย่างจริงจัง ทั้งในประเทศต้นแบบ เช่น ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ที่มีพัฒนาการมานาน และประเทศที่เริ่มนำระบบพิเศษมาใช้บังคับ เช่น สวีเดน หรือกระทั่งในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และจีน

๕. เพื่อให้การแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมเป็นไปอย่างเป็นระบบอย่างเบ็ดเสร็จ โดยศาลสิ่งแวดล้อมและระบบวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมจะช่วยแก้ไขปัญหได้อย่างจริงจัง ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกแก้ไขและจัดการอย่างมีองค์ความรู้ แก้ไขที่ต้นเหตุ และทำให้ปัญหาถูกแก้ไขอย่างยั่งยืน ทำให้ศาลเป็นศาลแห่งการแก้ไขปัญหอย่างแท้จริง (Problem-Solving Court) ตามแนวทางของศาลยุคใหม่ของโลก โดยเฉพาะกระบวนการแก้ไขเยียวยาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาจต้องใช้เวลาดำเนินการในระยะยาวอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคืนสู่สภาพเดิม

๖. เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์สูงสุดในการอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนในด้านประสิทธิภาพ ความรวดเร็ว และไม่สร้างภาระแก่ประชาชน เกิดความชัดเจนในเขตอำนาจศาลและการนำคดีขึ้นสู่ศาล

๗. เพื่อให้มีระบบการพิจารณาพิพากษาคดีมีเอกภาพและมีมาตรฐานเดียวกัน ทั้งในเรื่องระบบค้นหาความจริง อำนาจฟ้อง การกำหนดค่าเสียหาย การใช้ดุลยพินิจในการพิพากษาและออกคำสั่งของศาล รวมทั้งทำให้การพัฒนาระบบงานของศาลมีเป้าหมายและแนวทางที่ชัดเจนในอนาคต

๘. ในปัจจุบันทั้งสองศาลมีปริมาณคดีสิ่งแวดล้อมอยู่มากและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น หากระบบศาลปกติที่มีอยู่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครบถ้วน การจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษจึงมีความเหมาะสม ซึ่งมีข้อมูลประจักษ์ว่าศาลที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่นี้จะมีปริมาณคดีมากเพียงพอที่จะเกิดความคุ้มค่าในทางเศรษฐกิจในการดำเนินการ

๙. การมีศาลพิเศษเพียงศาลเดียวจะทำให้มีเจ้าภาพในการพัฒนาระบบยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ ซึ่งหมายความรวมถึงการพัฒนางานร่วมกับหน่วยงานยุติธรรมและหน่วยงานฝ่ายปกครองส่วนอื่นๆ รวมถึงทางภาคเอกชนและภาคประชาสังคมด้วย

๑.๑.๒ ความจำเป็นในการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมเป็นศาลชำนาญพิเศษในศาลยุติธรรม

เหตุผลที่สมควรจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมเป็นศาลชำนาญพิเศษในศาลยุติธรรม มีดังต่อไปนี้

๑. การดำเนินคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ครบถ้วนสมบูรณ์ตามกฎหมายจะต้องพิจารณาทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา การดำเนินคดีแพ่งและการดำเนินคดีปกครอง ซึ่งระบบคดีส่วนใหญ่ (คดีแพ่งและคดีอาญา) อยู่ในกระบวนการของศาลยุติธรรม การรวมคดีทุกประเภทให้ไปอยู่ในอำนาจของศาลปกครองเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เนื่องจากเขตอำนาจของศาลปกครองไม่สามารถขยายไปถึงคดีแพ่งที่เอกชนเป็นผู้กระทำละเมิดและคดีอาญาได้ ซึ่งต่างจากงานของศาลชำนาญพิเศษของศาลยุติธรรมที่ผ่านมา เช่น ศาลแรงงานหรือศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ที่กว้างขวางครอบคลุมถึงคดีปกครองด้วย

๒. หลักการที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม คือ หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluters Pays Principle : PPP) ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือความเดือดร้อนต้องเป็นผู้เยียวยาชดเชยความเสียหายและฟื้นฟู ซึ่งเป็นหลักการของการกระทำละเมิดตามกฎหมายแพ่ง ดังนั้น การพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมจึงเกี่ยวข้องกับกฎหมายแพ่งเป็นประการสำคัญ นอกจากนี้ หลักการป้องกันไว้ก่อน (Precautionary Principle) ก็เป็นเรื่องสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องอาศัยกฎหมายอาญาในการลงโทษผู้กระทำผิดเพื่อเป็นการป้องปรามมิให้กระทำผิดหรือมีการกระทำผิดซ้ำอีก ดังนั้น การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมให้ได้ผลอย่างน้อยต้องดำเนินการทั้งในส่วนของคดีแพ่งและคดีอาญาต่อผู้ก่อมลพิษ

สำหรับการดำเนินคดีปกครองนั้น แม้จะมีความสำคัญในฐานะที่คำสั่งทางปกครอง (การอนุมัติ การอนุญาต) เป็นจุดเริ่มต้นให้มีการประกอบการหรือกิจการต่าง ๆ แต่ก็มิใช่เป็นการดำเนินคดีแก่ผู้ก่อมลพิษโดยตรง ซึ่งจะกลายเป็นการผลักภาระให้รัฐต้องเข้ามารับผิดชอบแทนเอกชนในการเยียวยา ชดเชย และฟื้นฟู แทนเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๓. ศาลยุติธรรมมีประสบการณ์ในการจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษมาแล้วจำนวนไม่น้อย เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ โดยมีบุคคลภายนอกที่มีผู้เชี่ยวชาญ แต่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าวเป็นผู้พิพากษาสมทบด้วย ในระดับศาลสูงก็มีแผนกคดีพิเศษ โดยเฉพาะศาลฎีกามีแผนกคดีสิ่งแวดล้อมที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษเพื่อวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษของผู้พิพากษาที่ตั้งมาเป็นเวลา ๑๐ ปี แล้ว ทำให้มีความพร้อมในการดำเนินการอย่างเพียงพอ

๔. โครงสร้าง ระบบและกลไกที่มีอยู่ของศาลยุติธรรม มีความพร้อมและเป็นไปได้ในการจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษ เช่น สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาคที่มีอยู่ในทุกภูมิภาค และศาลจังหวัดซึ่งมีอยู่ทุกจังหวัด และในหลายอำเภอใหญ่ สามารถทำหน้าที่ศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้นได้คู่กับศาลสิ่งแวดล้อมกลางที่จะจัดตั้งขึ้นมาใหม่ ควบคู่ไปกับการทำงานของศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคจำนวน ๑๐ แห่ง ซึ่งมีแผนกคดีสิ่งแวดล้อมอยู่แล้วในศาลทุกศาลทั่วทุกภูมิภาค และศาลฎีกาซึ่งมีแผนกคดีสิ่งแวดล้อมเช่นกัน

สำหรับผู้พิพากษา อาจใช้วิธีเกลี้ยอัตรากำล้างจากผู้พิพากษาที่มีอยู่เดิม และการแต่งตั้งผู้พิพากษาสมทบตามความชำนาญพิเศษ ไม่เป็นภาระในการกำหนดตำแหน่งใหม่จนเกินความจำเป็น นอกจากนี้ ผู้พิพากษาที่มีอยู่เดิมมีความรู้ ความสามารถพื้นฐานของการทำหน้าที่ผู้พิพากษาอยู่แล้วโดยตำแหน่งหน้าที่และความเป็นวิชาชีพ สามารถคัดเลือกและพัฒนาให้ปฏิบัติหน้าที่ในศาลชำนาญพิเศษได้ไม่ยากเช่นเดียวกับศาลชำนาญพิเศษอื่นๆ ที่ศาลยุติธรรมเคยจัดตั้งมาแล้ว

๕. การจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษด้านสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรม ทำให้กระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมสามารถทำหน้าที่อำนวยความสะดวกได้เบ็ดเสร็จ สมบูรณ์ครบถ้วนในระบบศาลจุดเดียว (One Stop Service) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลไกของศาลยุติธรรม (สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาภาคที่มีอยู่ในทุกภูมิภาคและศาลจังหวัด) ซึ่งมีอยู่แล้วทั่วประเทศ จะอำนวยความสะดวกและลดภาระค่าใช้จ่ายแก่ประชาชนผู้ยากไร้และด้อยโอกาสในการนำคดีสู่ศาลโดยง่าย

๑.๒ โครงสร้างของศาลสิ่งแวดล้อม

๑. เป็นศาลชำนาญพิเศษ อยู่ภายใต้ศาลยุติธรรมทำนองเดียวกับศาลชำนาญพิเศษและศาลพิเศษที่เคยมีการจัดตั้งมาแล้ว เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ

๒. เขตอำนาจของศาลสิ่งแวดล้อม รับผิดชอบโดยคดีที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในส่วนของคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครอง โดยจะต้องโอนบรรดาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครองมาอยู่ที่ศาลสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง กำหนดให้คดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในศาลต่าง ๆ ของศาลยุติธรรมมาไว้ที่ศาลสิ่งแวดล้อม

๓. โครงสร้างของศาลสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

- ศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้น

- ศาลสิ่งแวดล้อมกลาง (จัดตั้งขึ้นใหม่) ทำหน้าที่ศาลชั้นต้นในส่วนกลาง

- ศาลสิ่งแวดล้อมภาค (จัดตั้งขึ้นทั่วทุกภูมิภาคตามความเหมาะสมและจำเป็น)

- ศาลจังหวัด (จัดตั้งใหม่ให้กระจายตัวทั่วทุกภูมิภาคตามความเหมาะสมและจำเป็น)

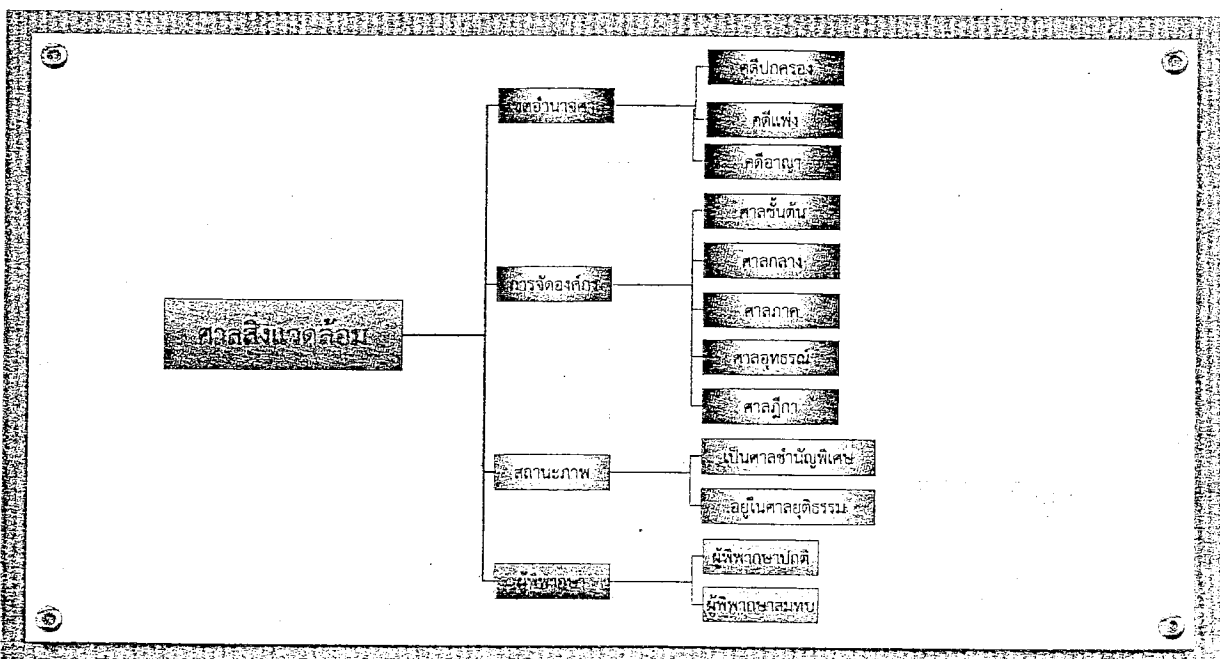
ทำหน้าที่ศาลชั้นต้นในส่วนภูมิภาค

- ศาลอุทธรณ์ (มีแผนกคดีสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว)

- ศาลฎีกา (มีแผนกคดีสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว)

๔. ผู้พิพากษา ประกอบด้วย ผู้พิพากษาปกติที่มีอยู่แล้ว โดยพัฒนาและเพิ่มความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม และผู้พิพากษามทบซึ่งแต่งตั้งจากบุคคลภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญโดยตรงในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕. บุคลากรพิเศษทางสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมและเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อม ที่จะมาช่วยพัฒนาระบบการค้นหาข้อเท็จจริงของศาลให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. การจัดทำกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

โดยที่คดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษต่างจากคดีอาญาคดีแพ่งและคดีปกครองโดยทั่วไป จึงควรได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสาระเฉพาะและกำหนดให้มีวิธีพิจารณาคดีเป็นพิเศษ ก็จะทำให้การพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมโดยตรง จึงควรจัดทำกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยอาจรวมอยู่ในกฎหมายจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมหรือแยกออกมา ทั้งนี้ หลักการสำคัญของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ควรเป็นไปเพื่อให้ศาลมีแนวทางปฏิบัติเดียวกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๒.๑ กำหนดคำนิยามที่เกี่ยวข้อง

กำหนดคำนิยามที่จำเป็นให้ชัดเจน เช่น นิยามของศาลสิ่งแวดล้อมและคดีสิ่งแวดล้อม

๒.๒ อำนาจฟ้องและผู้เสียหาย

นอกจากประชาชนที่เป็นผู้เสียหายโดยตรงอาจเป็นโจทก์ฟ้องคดีได้แล้ว ควรกำหนดอำนาจฟ้องและผู้เสียหายให้มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ได้แก่

- ในส่วนของผู้เสียหายโดยตรง จำเป็นต้องกำหนดเงื่อนไขที่ยืดหยุ่นกว่าเดิม เช่น ไม่ใช่เพียงแต่สิทธิส่วนบุคคล (Subjective Right) ที่ถูกรบกวนเท่านั้น แต่อาจรวมถึงประโยชน์อื่น ๆ และต้องเป็นกรณีที่ป้องกันภัยล่วงหน้าด้วย ไม่ใช่เพียงการถูกรบกวนแล้วในอดีตหรือในขณะฟ้องเท่านั้น

- ขยายให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมิใช่ผู้เสียหายโดยตรง แต่มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์คุ้มครองดูแลในฐานะที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสมบัติของแผ่นดินมีส่วนในการนำคดีไปสู่ศาลได้

- ขยายให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีส่วนในการนำคดีไปสู่ศาลได้

- ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการกำกับ ดูแล ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและหน่วยงานที่มีอำนาจดำเนินการในเชิงคดี จักต้องมีการจัดระบบการสอบสวนสืบสวน การค้นหาความจริงเบื้องต้นและระบบการฟ้องคดีให้มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม

๒.๓ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในทางแพ่งและกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ในทางอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ในทางแพ่งสมควรกำหนดให้มีกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งก่อนฟ้องหรือหลังฟ้อง และอาจจะกระทำนอกศาลและในศาลก็ได้ เช่น ก่อนฟ้องคดีอาจมีการเจรจาต่อรอง การตั้งอนุญาโตตุลาการทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกระบวนการไกล่เกลี่ยทางสิ่งแวดล้อม หรือกรณีที่ผู้กระทำความผิดอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไม่ถึงกับเป็นความผิดร้ายแรงหรือผู้กระทำความผิดยังอยากให้ออกริบแทนผู้กระทำความผิด มีรูปแบบ

ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งมุ่งให้ผู้กระทำความผิดเข้าใจถึงผลกระทบจากผลร้ายในสิ่งที่ตนได้กระทำลงไปและกระตุ้นให้ผู้กระทำความผิดแก้ไขผลร้ายให้กลับคืนดีให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งได้แก่กระบวนการไกล่เกลี่ย กระบวนการเจรจา และกระบวนการประเมินข้อพิพาทโดยตรงโดยคนกลาง

ในทางอาญาสมควรกำหนดให้มีกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ในทางอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะผู้ที่มีภูมิความรู้ภัยในการก่ออาชญากรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้มีโอกาสแก้ไขตนเอง และช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

๒.๔ ค่าชดเชยธรรมนิยม

อุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายไม่ประสงค์จะดำเนินคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่อาจดำเนินคดีได้ คือค่าใช้จ่ายอันอาจเกิดจากการดำเนินคดี ซึ่งประกอบด้วย ค่าชดเชยธรรมนิยม ความ ค่าทนายความและค่าใช้จ่ายอื่นและแม้จะกำหนดให้บุคคลอื่น คณะกรรมการ องค์กรเอกชน หรือชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้ฟ้องและดำเนินคดีแทนผู้เสียหายได้ก็ตาม แต่ผู้ที่ดำเนินการแทนก็ยังคงต้องรับภาระค่าชดเชยธรรมนิยมเช่นเดิม จึงมีผลทำให้การดำเนินคดีมิได้มีการดำเนินการอย่างจริงจังและขาดประสิทธิภาพ ผู้ได้รับความเสียหายและประชาชนโดยทั่วไปไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไขปัญหาเพื่อบรรเทาความเสียหายอย่างรวดเร็ว จึงควรกำหนดให้ผู้ฟ้องคดีที่ยากจนและด้อยโอกาสได้รับการยกเว้นค่าชดเชยธรรมนิยมทั้งปวงในการยื่นคำฟ้องและการดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ

๒.๕ มาตรการคุ้มครองชั่วคราวและการบรรเทาทุกข์

การที่ศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งอาจต้องใช้เวลาพอสมควรในขณะเดียวกันความเสียหายที่เกิดขึ้นก็ยังคงมีอยู่หรืออาจทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งการแก้ไขเยียวยาโดยคำพิพากษาหรือคำสั่งอาจเป็นการล่าช้าไม่ทันการณ์ ดังนั้น จึงควรกำหนดให้ผู้ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนสามารถร้องขอใช้วิธีการชั่วคราวก่อนที่ผู้ได้รับความเสียหายจะยื่นฟ้องเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งเพื่อให้ผู้ประกอบการซึ่งเป็นจำเลยในคดีกระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของผู้ได้รับความเดือดร้อนเสียหายหรือของประชาชนโดยรวมได้

๒.๖ อายุความ

โดยทั่วไปกฎหมายกำหนดให้ผู้ได้รับความเดือดร้อนเสียหายต้องใช้สิทธิทางศาลภายในเวลาตามที่กฎหมายกำหนด แต่เนื่องจากความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง สุขภาพอนามัย ของผู้เสียหายอาจมิได้เกิดขึ้นโดยทันทีที่มีเหตุการณ์ และอาจเป็นความเสียหายโดยตรงหรือโดยทางอ้อม การฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากคดีสิ่งแวดล้อมนั้น กฎหมายกำหนดให้ผู้เสียหายต้องดำเนินการฟ้องร้องภายในกำหนดอายุความ หากผู้เสียหายนำคดีมาฟ้องร้องเมื่อพ้นกำหนดอายุความไปแล้ว เมื่อผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายยกประเด็นเรื่องขาดอายุความขึ้นต่อสู้ ศาลก็ต้องพิพากษายกฟ้อง โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาประเด็น

หรือข้อเท็จจริงอื่นอีก ดังนั้น ในคดีที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรกำหนดอายุความที่ยาวกว่า อายุความในคดีแพ่งทั่วไป ซึ่งเรื่องอายุความที่เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อมมีประเด็นปัญหาที่ต้องนำมาพิจารณา คือ

๑. ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ถึงแม้จะมีบทบัญญัติเรื่องความรับผิดชอบทางแพ่งไว้โดยเฉพาะ แต่ก็ได้มีบทบาทในเรื่องอายุความไว้โดยเฉพาะเจาะจง ดังนั้น ในการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดจึงต้องอาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในเรื่องอายุความมาใช้กับคดีเหล่านี้ด้วย ซึ่งกฎหมายกำหนดอายุความฟ้องร้องขึ้นสูงสุดไว้เพียง ๑๐ ปี ย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้เสียหายได้ เนื่องจาก

- ความไม่เท่าเทียมกันของคู่ความ จากการที่ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่าผู้ได้รับความเสียหายที่มักจะเป็นชาวบ้านธรรมดาจึงย่อมสามารถจ้างทนายที่มีความเชี่ยวชาญมาดำเนินคดีและหากคดีขาดอายุความก็จะเป็นประเด็นหลักในการยกมาต่อสู้คดีเพื่อไม่ชำระค่าเสียหาย

- ลักษณะของความเสียหายที่เกิดขึ้นกับบุคคลในคดีสิ่งแวดล้อม อาจเป็นไปในทันที ในลักษณะเฉียบพลันหรือไม่เฉียบพลัน ซึ่งความเสียหายในลักษณะไม่เฉียบพลันจะค่อยสะสมอยู่ในร่างกายมนุษย์ โดยที่ไม่ปรากฏอาการให้เห็นทันที แต่จะค่อย ๆ สะสมไปจนถึงจุดหนึ่งที่จะแสดงอาการออกมาและขึ้นอยู่กับภูมิคุ้มกันของแต่ละคนที่แตกต่างกัน เช่น การเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการหายใจเอาแร่ใยหินเข้าไปในปอด จนในที่สุดก่อให้เกิดมะเร็งในปอด เป็นต้น ดังนั้นอายุความที่กำหนดไว้เพียง ๑๐ ปี จึงอาจน้อยเกินไป

๒. ปัญหาเรื่องการเริ่มต้นนับอายุความ ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด อายุความจะเริ่มนับตั้งแต่เหตุที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการละเมิดเป็นต้นไป แต่ในบางกรณีความเสียหายที่มีลักษณะสะสมหรือค่อยเป็นค่อยไปกว่าผู้เสียหายจะทราบชัดเจนถึงผลกระทบของการละเมิดก็อาจล่วงเลยการกำหนดอายุความไปแล้ว

๓. ปัญหาระยะเวลาขั้นต้นในการฟ้องคดีซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดระยะเวลาขั้นต้นในการฟ้องคดีไว้ ๑ ปี ภายใต้เงื่อนไขที่ว่านับแต่วันที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการละเมิด เป็นเวลาที่สั้นเกินไปในการเตรียมการฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพราะคดีสิ่งแวดล้อมมีความสลับซับซ้อนและต้องอาศัยเวลาในการสืบค้นรายละเอียดและพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์

๒.๗ ระบบการแสวงหาข้อเท็จจริง

ปัจจุบันการพิจารณาคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรมยังคงใช้ระบบกล่าวหา การกำหนดให้โจทก์ซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปและส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุความเสียหายและการคิดค่าเสียหายจากปัญหาสิ่งแวดล้อม มีหน้าที่นำสืบในความเสียหายที่เกิดขึ้น รวมถึงวิธีพิจารณาซึ่งกำหนดให้ศาลใช้ดุลพินิจว่าจะใช้กระบวนการไต่สวนหรือการเดินเผชิญสืบหรือไม่ก็ได้ นั้น อาจไม่เหมาะสมกับลักษณะของคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

จึงควรกำหนดให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยคำนึงถึงการไต่สวนหาข้อเท็จจริงแห่งคดี เป็นสำคัญ และให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร ตลอดจนอาจเรียกหน่วยงานหรือ บุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูลหรือให้จัดส่งพยานหลักฐานก็ได้ นอกจากนี้ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ศาลอาจมีดุลพินิจที่จะเดินเผชิญสืบหรือแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญไปตรวจสถานที่ได้ และศาลอาจขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความเห็นเพื่อประกอบการพิจารณาได้

ศาลและหน่วยที่เกี่ยวข้องต้องทำงานเชิงรุก ซึ่งต้องทำตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง ดังนั้น กฎหมายจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม จะต้องขยายผลครอบคลุมการทำงานไปยัง หน่วยบังคับใช้กฎหมายทุกส่วน ที่จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และร่วมมือกันให้มากกว่าที่เคยเป็น โดยให้มี ระบบการแสวงหาความจริงที่มีประสิทธิภาพกว่าเดิม

๒.๘ การจัดระบบผู้เชี่ยวชาญเพื่อเข้ามาช่วยค้นหาความเป็นธรรมในคดี

ผู้เชี่ยวชาญเพื่อเข้ามาช่วยค้นหาความเป็นธรรมในคดีมีได้ทั้งในฐานะผู้พิพากษาสมทบ ที่ปรึกษาของศาล พยานผู้เชี่ยวชาญ และพนักงานคดีในด้านเทคนิคสิ่งแวดล้อมฝ่ายต่างๆ ในภาพรวมสำนักงานศาลยุติธรรมหรือ คณะกรรมการพัฒนาระบบยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมจักต้องจัดระบบการคัดเลือกและขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญไว้ ให้สะดวกแก่การดำเนินงานในทางปฏิบัติ

ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละลักษณะจะเข้ามาทำหน้าที่ช่วยเหลือศาลในการดำเนินการเรื่องต่างๆ ทั้งก่อนและระหว่างกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม เพราะในการดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมคู่กรณี ซึ่งได้แก่โจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายผู้ประกอบการซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย ควรเข้าสู่กระบวนการทางศาล โดยมีความรู้เกี่ยวกับความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ ศาลได้นำกระบวนการที่มี ผู้พิพากษาสมทบหรือผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยในการเตรียมคดีเพื่อทดแทนปัญหาการขาดความรู้ ความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้านของผู้พิพากษา

ประเทศไทยในปัจจุบันข้อพิพาทในคดีสิ่งแวดล้อมที่มาสู่ศาลได้เพิ่มปริมาณมากขึ้น เนื่องจาก ปัญหาการเพิ่มของจำนวนประชากรและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีที่ทำให้ลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อมมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้มีความจำเป็นต้องนำ ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาในคดีเพื่อให้ศาลได้เข้าใจอย่างชัดเจนในข้อเท็จจริงสำหรับเป็นส่วนประกอบในการใช้ดุลพินิจ ของศาล การนำพยานผู้เชี่ยวชาญเข้ามามีบทบาทจึงเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยค้นหาความจริงที่เป็นประโยชน์ อย่างยิ่งในกระบวนการของศาล เนื่องจาก

๑. ศาลไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องที่เป็นปัญหา เช่น การตรวจสอบค่าความเป็นกรด ในอากาศตามหลักสากลโดยการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ในการวัดระดับมลพิษ หรือการให้ความเห็นเรื่องค่ามาตรฐาน ของระดับเสียงในสถานประกอบการต่าง ๆ หรือการให้ความเห็นของแพทย์ในเรื่องสารพิษที่ปนเปื้อนทำให้ผู้ที่องคดี เกิดอาการผื่นคันเป็นแผลพุพอง

๒. การมีผู้เชี่ยวชาญทำให้ศาลได้รับความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญมาใช้เป็นข้อสนับสนุนความเห็นของศาล เพื่อเป็นการยืนยันความถูกต้องในการวินิจฉัยคดี

๓. การมีผู้เชี่ยวชาญเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นแก่ประชาชนว่าศาลได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อประกอบการตัดสินใจโดยประเด็นข้อเท็จจริงในคดีที่ต้องอาศัยการพิสูจน์จากผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย ประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

- การประเมินว่ามีภัยอันตรายทางกายภาพเกิดขึ้นหรือไม่
- การพิสูจน์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของภัยอันตรายนั้น
- การประเมินผลกระทบต่ออันตรายที่เกิดขึ้นหรือที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ผลที่มีต่อสุขภาพ

อนามัย ความเป็นอยู่ของบุคคลและชุมชน

- การประเมินค่าชดเชยในความเสียหายต่อสุขภาพและรายได้
- การคำนวณความเสียหายทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีต่อสาธารณะ

๒.๙ การมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดคดีลึกลับคดี รวมทั้งการบังคับคดีและบังคับโทษ

โดยที่คดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บุคคลผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเสียหาย ตลอดจนประชาชนทั่วไป จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาความเสียหายอันเกิดจากการกระทำของผู้ประกอบการอย่างเพียงพอ รวมถึง ค่าเสียหายเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันมีผลต่อประชาชนโดยรวมด้วย หรือแม้แต่การเอาผิดทางอาญากับผู้กระทำผิด รวมถึงการควบคุมการกระทำทางปกครองของหน่วยงานของรัฐ ให้เป็นไปตามกฎหมาย อาจมีการยกเลิกเพิกถอนหรือเปลี่ยนแปลงคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบได้ ดังนั้น นอกจากกำหนดให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดเพื่อเยียวยาแก่ผู้เสียหายโดยตรงแล้ว ควรกำหนดให้ศาลอาจสั่งให้มีการจัดทำแผนการแก้ไขฟื้นฟูคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้ประกอบการซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นตามแผนดังกล่าว

การมีคำสั่งหรือคำพิพากษาเรื่องค่าเสียหายในคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เมื่อมีความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น ผู้ที่ได้รับความเสียหายอาจนำคดีขึ้นฟ้องต่อศาลเพื่อเรียกร้องค่าเสียหาย ซึ่งนอกจากจะเป็นค่าเสียหายโดยตรงจากการถูกรบกวนละเมิดดังกล่าวและควรกำหนดให้ศาลอาจพิจารณาค่าเสียหายด้านอื่นๆ ที่มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้นด้วย เช่น ค่าเสียหายต่อบุคคลที่อาจจะรวมค่าเสียหายอันมิใช่ตัวเงินต่างๆ ค่าเสียหายในอนาคต หรือ ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ นอกจากนี้ อาจมีการกำหนดให้จำเลยกระทำการ หยุดการกระทำ หรืองดเว้นการกระทำใดๆ ด้วย เพื่อประโยชน์ในการป้องกันหรือเยียวยาปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือการให้ออกจากพื้นที่ที่บุกรุก หรือการกำหนดมาตรการในการขจัดมลพิษและแก้ไขฟื้นฟูสภาพแวดล้อม โดยกำหนดการติดตามผลเป็นระยะเวลาที่เหมาะสมด้วย

ในการบังคับทางปกครอง เช่น การเพิกถอนใบอนุญาต หรือสัญญาทางปกครอง การกำหนดให้ฝ่ายปกครองดำเนินการหรือไม่ดำเนินการใด ก็ต้องเป็นไปด้วยความรวดเร็วเพื่อให้เกิดผลอย่างทันที่

การบังคับคดีและบังคับโทษ จำเป็นต้องมีระบบงานมารองรับอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งรวมถึงงานคุมประพฤติในทางสิ่งแวดล้อมด้วย โดยมีการจัดศูนย์ประสานงานบังคับคดีแพ่งและคดีปกครอง และบังคับ

โทษอาญาทางสิ่งแวดล้อม เพื่อประสานงานกับหน่วยราชการและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การบังคับคดีและบังคับโทษทางสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๑๑ การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาระบบยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ตามระบบกฎหมายใหม่นี้ ศาลและหน่วยที่เกี่ยวข้องต้องทำงานเชิงรุก ซึ่งต้องทำตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง ดังนั้นกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมจึงสมควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารระบบยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมขึ้นเป็นพิเศษเพื่อคอยกำกับ ติดตาม ดูแล ระบบงานในภาพรวม โดยให้มีการทำความเข้าใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะรัฐบาลและรัฐสภาต่อไปได้ ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่ที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการบริหารงานยุติธรรมในระบบพิเศษนี้ต่อไป

๒.๑๒ การเพิ่มความคุ้มครองในลักษณะอื่นๆ

การเพิ่มความคุ้มครองสิทธิของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมสิ่งแวดล้อม มีความจำเป็นต้องทำให้เกิดผลจริงจังและมีความคุ้มครองที่ครอบคลุม เช่น เรื่องการต่อสู้กับการดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Anti-SLAPP) ก็เป็นเรื่องที่ระบบกฎหมายไทยควรให้ความคุ้มครองและกำหนดในตัวบทกฎหมายให้ชัดเจนด้วย

การจัดทำกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม (หลักการสำคัญ)

๑. กำหนดคำนิยามที่เกี่ยวข้อง	๘. ระบบผู้เชี่ยวชาญ
๒. อำนาจฟ้องและผู้เสียหาย	๙. การมีคำพิพากษาและการบังคับ
๓. กระบวนการยุติธรรมทางเลือก	- ค่าเสียหายทางจิตใจ
๔. ค่าฤชาธรรมเนียม	- ค่าเสียหายในอนาคต
๕. มาตรการคุ้มครองชั่วคราว	- ค่าเสียหายเชิงลงโทษ
๖. อายุความ	๑๐. จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาระบบ
ยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

หลักการสำคัญในร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.

๑. ระบบศาล ให้มีศาลสิ่งแวดล้อมกลาง ศาลสิ่งแวดล้อมภาค และศาลสิ่งแวดล้อมจังหวัด และแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรมและศาลฎีกา
๒. เขตอำนาจศาล ศาลสิ่งแวดล้อมและแผนกคดีสิ่งแวดล้อม มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม ทั้งคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครอง
๓. ผู้พิพากษา มีทั้งผู้พิพากษาและผู้พิพากษาสมทบ โดยผู้พิพากษาสมทบแต่งตั้งจากผู้ที่มีความรู้ความชำนาญทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นพิเศษเฉพาะทาง
๔. องค์กรของผู้พิพากษา องค์กรในคดีสิ่งแวดล้อมปกติและคดีสิ่งแวดล้อมพิเศษเป็นไปตามข้อกำหนดประธานศาลฎีกา
๕. บุคลากรพิเศษ ให้มีที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมซึ่งคัดเลือกจากบุคคลซึ่งมีความรู้ความชำนาญด้านสิ่งแวดล้อมสาขาต่างๆ และเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อม มาช่วยพัฒนางานด้านการค้นหาความจริงให้แก่ศาล
๖. วิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้น กำหนดให้ศาลทำงานเชิงรุกในระบบไต่สวนอย่างมีมาตรฐาน เช่น การออกเดินเผชิญสืบ การมีระบบศาลเคลื่อนที่ การพัฒนาระบบการสืบพยานผู้เชี่ยวชาญพิเศษ การพัฒนาระบบข้อมูลและการทำงานร่วมกับสถาบันด้านวิทยาศาสตร์และสถาบันวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อพิสูจน์คดี และวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมนี้สามารถนำไปปรับใช้ในศาลอื่นๆ เช่น ศาลแรงงาน ศาลเยาวชนและครอบครัว ที่ยังพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมโดยอนุโลมด้วย
๗. กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีบทบัญญัติรับรองกระบวนการระงับคดีแบบใหม่ให้เกิดความเป็นธรรมและสร้างสุขแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม
๘. คำสั่งและคำพิพากษา ให้มีการสร้างมาตรฐานให้เกิดการป้องกันและระงับความเสียหายต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อมจัดระบบการแก้ไขฟื้นฟูอย่างเป็นระบบมากขึ้น
๙. วิธีพิจารณาคดีแพ่งและคดีปกครองสิ่งแวดล้อม กำหนดรายละเอียดเฉพาะของวิธีพิจารณาคดีแพ่งและคดีปกครองสิ่งแวดล้อมไว้เป็นพิเศษ เช่น เรื่องอำนาจฟ้องของตัวแทนชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม เรื่องอายุความ เรื่องการไกล่เกลี่ยคดี และเรื่องค่าเสียหายมีระบบความคุ้มครองมากขึ้น
๑๐. วิธีพิจารณาคดีอาญาสิ่งแวดล้อม กำหนดรายละเอียดเฉพาะของ วิธีพิจารณาคดีอาญาสิ่งแวดล้อมไว้เป็นพิเศษ เช่น เรื่องการสืบสวนและสอบสวนคดีสิ่งแวดล้อม การฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา การคุ้มครองประเพณีทางสิ่งแวดล้อม

๑๑. การอุทธรณ์คดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม กำหนดเงื่อนไขในการอุทธรณ์คดีสิ่งแวดล้อม

๑๒. การฎีกาคดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม กำหนดเงื่อนไขในการฎีกาคดีสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการอนุญาตให้ฎีกาในคดีสำคัญ

๑๓. วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษาและการบังคับคดีและการบังคับโทษในคดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม กำหนดรายละเอียดของเรื่องที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดมาตรการในทางกฎหมายและทางศาลที่เป็นรูปธรรม ให้เป็นไปตามหลักการป้องกันไว้ก่อน หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย และหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน เช่น การจัดศูนย์ประสานงานบังคับคดีแพ่งและคดีปกครอง และบังคับโทษอาญาทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๑๔. การจัดตั้งคณะกรรมการและสำนักงานพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมและสำนักพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมขึ้นในสำนักงานศาลยุติธรรม เพื่อช่วยพัฒนาระบบคดีและกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

กฤษณะ ช่างกล่อม. การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมกับปัญหากระบวนการยุติธรรมไทย. กรุงเทพฯ : วิทยุชน, ๒๕๕๖

กุลพล พลวัน. การบริหารกระบวนการยุติธรรม. กรุงเทพฯ : นิติธรรม, ๒๕๕๔.

เข้มชัย ชุตินวงศ์. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. กรุงเทพฯ : นิติบรรณาการ, ๒๕๕๗.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง. กรุงเทพฯ : วิทยุชน, ๒๕๕๐.

เผด็จ โชคเรืองสกุล. คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง. กรุงเทพฯ : นิติธรรม, ๒๕๕๓.

สุรียา ปานแป้น, อนุวัฒน์ บุญนันท์. คู่มือสอบกฎหมายปกครอง. กรุงเทพฯ : วิทยุชน, ๒๕๕๔.

สำนักงานศาลปกครอง. ศาลปกครองแผนกคดีสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลปกครอง, ๒๕๕๔

อำนาจ วงศ์บัณฑิต. กฎหมายสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : วิทยุชน, ๒๕๕๐.

สำนักงานศาลปกครอง. แนวทางการพัฒนาวิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ :
สำนักงานศาลปกครอง, ๒๕๕๗

บทความ

กรรณิกา สินธิพงษ์. เจตนารมณ์และขอบเขตของกฎหมายกับสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๖.

คมวัชร เอียงอ่อง, การดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศสหรัฐอเมริกา.

ณัฐกฤษ มุสิกะโสภณ. การฟ้องคดีต่อศาลปกครอง.

(http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/download/article/article_๒๐๑๓๐๓๐๘๑๕๕๘๒๓.doc)

บรรศักดิ์ อูวรรณโณ. ความเป็นมาของระบบศาลเดี่ยวในอังกฤษและระบบศาลคู่ในฝรั่งเศส. ดุลพาหะ ปีที่ ๔๑
พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๓๗ 2537.

ประพจน์ คล้ายสุบรรณ. แนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องในคดีสิ่งแวดล้อม. วรสารวิชาการ
ศาลปกครอง ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๐.

ปิยบุตร แสงกนกกุล. ส่วนได้เสียของ “สมาคม” ในการฟ้องคดีปกครองสิ่งแวดล้อมในระบบกฎหมาย
ฝรั่งเศส. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๑, มีนาคม ๒๕๕๖.
(<http://lawjournal.law.tu.ac.th/publications/magazine/upload/magazine/๒๐๑๔-๑๑-๒๔-๑๔๑๖๘๐๑๗๗๑-๗๗๕๔.pdf>)

ภัทรศักดิ์ สุวรรณแสง. บทความของศาลยุติธรรมและกฎหมายสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๒.

วรรณภา ตีระสังขะ, ศาลและวิธีพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศฝรั่งเศส. ๒๕๕๓.

วราวุธ ภูวรักษ์. ปัญหาการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้น. ๒๕๕๕.

(http://elib.coj.go.th/Ebook/data/judge_report/jrp๒๕๕๕_๑๐_๑๐๘.pdf)

วรินทร์ ชยวัชโรฒ. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง. วารสารอัยการ ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒๗๑, ๒๕๕๗

สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. กระบวนการสร้างความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๒.

สุภาภรณ์ มาลัยลอย, สภกรานต์ บ้องบุญจันทร์. รายงานการรวบรวมคดีสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญของไทย
(๓๐ คดีดัง) (<http://enlawfoundation.org/newweb/?p=๒๓๖๒>)

อนุชา ชุนสวัสดิกุล. ศาลปกครอง. วารสารวิชาการศาลปกครอง ฉบับพิเศษ ครบรอบ ๑๕๐ ปี วันพระราช
สมภพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๖

ประพจน์ คล้ายสุบรรณ. วิธีพิจารณาคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยและแนวคิดในการ
จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย. ๒๕๕๓.

บทความต่างประเทศ

Environmental Public Interest Litigation: Conditions for Success Presentation by the Hon.
Justice Brian J Preston SC to the International Symposium Towards an Effective
Guarantee of the Green Access: Japan’s Achievements and Critical Points from a
Global Perspective (๓๐ – ๓๑ March ๒๐๑๓, Awaji Island, Japan)
(http://www.lec.justice.nsw.gov.au/Documents/preston_environmental%๒๐public%๒๐interest%๒๐litigation.pdf)

Lord Carnwath, Judges and the Common Law of the Environment – At Home and Abroad

National Green Tribunal An Information Booklet (๒๐๑๔)

http://www.greentribunal.gov.in/Writereaddata/Downloads/NGT_Information_Booklet.pdf

งานวิจัย

พงษ์เดช วานิชกิตติกูล และคณะ. การศึกษาวิจัย เรื่อง “สำรวจ รวบรวมและสังเคราะห์ สถิติ จำนวนและผลของคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในศาลยุติธรรม”

มูลนิธิกฎหมายสิ่งแวดล้อม - ประเทศไทย. รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงการรวบรวมบทบัญญัติกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อจัดทำประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม”

โสภณ ตะดิโชติพันธุ์ และคณะ. รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงการการศึกษาแบบมีส่วนร่วมเพื่อยกร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ.”

สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงการพัฒนาร่างกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม”

วรรณภา ตีระสังขะ. รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของศาลและวิธีพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศฝรั่งเศส”

โสภณ ตะดิโชติพันธุ์และคณะ. รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของศาลและวิธีพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ”

สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของศาลและวิธีพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศสหรัฐอเมริกา”

สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของศาลและวิธีพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศสวีเดน นอร์เวย์ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์”

พิเชษฐ เมาลานนท์. รายงานฉบับสมบูรณ์ “โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของศาลและวิธีพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของญี่ปุ่น”

วิทยานิพนธ์

ประพจน์ คล้ายสุบรรณ. การระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง. ๒๕๕๑

ไพ เสนาไชย. การฟ้องคดีแพ่งโดยประชาชนในคดีที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๒.

สุภคินี จันทร์โสม. ปัญหาการดำเนินคดีกับหน่วยงานรัฐที่กระทำละเมิดในคดีสิ่งแวดล้อมของศาลปกครอง. ๒๕๕๕

อื่นๆ

คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๐

คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๔

เว็บไซต์

<http://www.pcd.go.th/>

<http://www.forest.go.th/>

<http://www.vicbar.com.au/social-justice/pro-bono>

http://www.admincourt.go.th/๐๐_web/environment/Document/CourtOfIndia.pdf

http://www.admincourt.go.th/๐๐_web/environment/article-malaya.html

<http://www.thegreenmechanics.com/๒๐๑๒/๑๑/malaysia-established-green-court-to.html>

<http://www.hierarchystructure.com/malaysian-legal-system-hierarchy>

<https://www.law.berkeley.edu/php-programs/faculty/facultyPubsPDF.php?facID=๑๕๘๗๘&pubID=๑๓>

ภาคผนวก ข

สรุปความคิดเห็นผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม

สรุปความคิดเห็นผู้เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อม
(การศึกษาวิจัย เรื่อง “สำรวจ รวบรวมและสังเคราะห์สถิติ จำนวนและผลของคดีเกี่ยวกับ
ทรัพยากรธรรมชาติในศาลยุติธรรม”

โดย นายพงษ์เดช วินิขิตติกุล นางจิระฉวี ฤทธิรักษา และ นายคมวัชร เอียงอ่อง)

ได้มีการวิจัยสำรวจกลุ่มตัวอย่างซึ่งเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มประชาชน กลุ่มนักพัฒนาเอกชน และกลุ่มแทนสื่อมวลชน สรุปความเห็นในประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

๑. ความเห็นของผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ

๑. การดำเนินคดีในชั้นศาล พบว่า ร้อยละ ๗๒.๕ จำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญในการประมาณการค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ร้อยละ ๖๔.๕ ในการคำนวณค่าเสียหาย ร้อยละ ๖๑.๕ ในการพิสูจน์การกระทำผิดตามฟ้อง

๒. การจัดตั้งศาลพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม ร้อยละ ๘๓.๕ เห็นว่า ในอนาคตควรมีการจัดตั้งศาลพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเฉพาะทาง ร้อยละ ๒.๐ เห็นว่าไม่ควรเพราะศาลเท่าที่มีอยู่เพียงพอแล้ว

นอกจากนี้มีความเห็นเพิ่มเติม ได้แก่

- ควรจัดตั้งศาลเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อมให้รวดเร็ว ทันต่อสถานการณ์
- ควรยึดหลักผู้กระทำผิดหรือสร้างมลพิษเป็นผู้จ่าย
- ควรเลือกผู้พิพากษาที่มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมหรืออย่างน้อยมีผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมเป็นที่ปรึกษาทางด้านเทคนิคเพื่อความชัดเจนและยุติธรรมกับทุกฝ่าย

- รูปแบบการดำเนินคดีควรเป็นรูปแบบไต่สวนเพื่อให้ได้ความจริงอย่างเต็มที่

๓. ความจำเป็นและประโยชน์ของการจัดตั้งศาลพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม เพราะ

- มีผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมเป็นผู้พิจารณาคดีเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย
- เป็นศาลชำนาญพิเศษ มีความชำนาญเฉพาะด้านมากกว่าศาลปกติ
- ช่วยดูแลบุคคลที่ได้รับผลกระทบและขาดโอกาสในการร้องเรียน
- มีการคำนวณค่าเสียหายในเชิงลงโทษ
- มีองค์กรพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ

๒. ความเห็นของประชาชน

๑. ควรมีการจัดตั้งศาลเฉพาะเพื่อพิจารณาคดีอย่างจริงจัง
๒. ควรจัดหาผู้พิพากษาที่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
๓. ควรให้มีกฎหมายวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม
๔. ควรเพิ่มบทลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด
๕. ผู้ก่อปัญหาควรเป็นผู้ชดเชย โดยให้รวมถึงค่าเสียหายในเชิงสิ่งแวดล้อม ค่าทนายทุกข้อต่อสถานะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ค่ารักษาสุขภาพแวดล้อมให้กลับสู่สภาพเดิม

๓. ความเห็นของนักพัฒนาเอกชน

การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม

- ทำให้คดีสิ่งแวดล้อมได้รับการพิจารณาจากศาลที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน
- ให้เป็นศาลชำนาญพิเศษเพื่อคดีจะได้รวดเร็วทันสถานการณ์
- ต้องปรับกระบวนการยุติธรรมใหม่ใช้วิธีการไต่สวนเหมือนคณะลูกขุน
- ถ้ายังไม่จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมต้องมีผู้เชี่ยวชาญมาช่วยศาลและต้องให้พิจารณาคดีอย่างรวดเร็วเพื่อบรรเทาความเสียหาย

๔. ความเห็นของผู้แทนสื่อมวลชน

๑. การแก้ไขกฎหมายรองรับการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม
 - ต้องมีนักกฎหมายที่ชำนาญเรื่องสิ่งแวดล้อม เพราะปัญหาข้อเท็จจริงในปัจจุบันมักไม่ค่อยมีน้ำหนัก ทำให้ผู้เสียหายถูกยกฟ้อง
 - ควรดำเนินคดีอย่างเร่งด่วน บังคับตามกฎหมายอย่างเด็ดขาด
 - ควรทำให้ชัดเจน รวดเร็ว และเป็นธรรม
๒. การเอาผิดแก่ผู้เป็นต้นเหตุของปัญหา
 - ควรเพิ่มโทษให้หนัก
 - ต้องลงโทษทั้งทางแพ่ง อาญา และสังคม
 - ควรเพิ่มโทษทางแพ่งให้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายอย่างเต็มที่
๓. การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม
 - เห็นด้วยที่จะให้มีผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านนี้เข้ามาดูแลเป็นการเฉพาะ
 - ควรจะจัดตั้งมานานแล้ว
 - ศาลชำนาญพิเศษน่าจะอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้ดีกว่า

- มีข่าวมานานแต่ใช้เวลายังไม่เป็นรูปเป็นร่างในการดำเนินงาน

๕. สรุปความเห็น

สรุปความเห็นของผู้เกี่ยวข้องดังกล่าว มีข้อสรุปที่ค่อนข้างตรงกันในประเด็นสำคัญ คือ

๑. ควรมีการจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษด้านสิ่งแวดล้อมขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน
๒. ควรนำผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเข้ามาช่วยเหลือในกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม
๓. ควรนำระบบไต๋สวนมาใช้ในการแสวงหาข้อเท็จจริง
๔. ควรลงโทษผู้กระทำผิดซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาให้รุนแรงทั้งด้านการชดใช้ค่าเสียหาย

ทางแพ่งและทางอาญา

๕. ควรดำเนินคดีด้วยความรวดเร็ว
-

ภาคผนวก ค

- บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.
- บันทึกวิเคราะห์สรุปสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.
- ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.

บันทึกหลักการและเหตุผล
ประกอบร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม
และวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

พ.ศ.

หลักการ

ให้มีกฎหมายจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

เหตุผล

โดยที่คดีสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากคดีอาญาและคดีแพ่งโดยทั่วไป ซึ่งหากได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีบุคคลภายนอกซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวเข้ามาร่วมพิจารณาและพิพากษาคดีด้วย จะทำให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยรวดเร็วมีประสิทธิภาพและเหมาะสมยิ่งขึ้น สมควรจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมขึ้น เพื่อพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะโดยมีวิธีพิจารณาคดีเป็นพิเศษ เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และเที่ยงธรรมยิ่งขึ้นจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

บันทึกวิเคราะห์สรุปสาระสำคัญของ
ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.

๑. หลักการและเหตุผล

๑.๑ หลักการ

ให้มีกฎหมายจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

๑.๒ เหตุผล

โดยที่คดีสิ่งแวดล้อมเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากคดีอาญาและคดีแพ่งโดยทั่วไป ซึ่งหากได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีบุคคลภายนอกซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวเข้ามาร่วมพิจารณาและพิพากษาคดีด้วย จะทำให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยรวดเร็วมีประสิทธิภาพและเหมาะสมยิ่งขึ้น สมควรจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมขึ้นเพื่อพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ โดยมีวิธีพิจารณาคดีเป็นพิเศษ เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและเที่ยงธรรมยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องการพระราชบัญญัตินี้

๒. ชื่อพระราชบัญญัติ (ร่างมาตรา ๑)

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.

๓. คำปรารภ

โดยที่เป็นการสมควรจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและให้มีวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

๔. วันใช้บังคับ (ร่างมาตรา ๒)

ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

๕. บทนิยามศัพท์ (ร่างมาตรา ๓.)

นิยามศัพท์ของคำว่า ศาลสิ่งแวดล้อม แผนกคดีสิ่งแวดล้อม คดีสิ่งแวดล้อม ข้อกำหนด และ คณะกรรมการข้าราชการศาลยุติธรรม (ก.ศ.)

๖. บทรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ (ร่างมาตรา ๔)

ให้ประธานศาลฎีการักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

๗. การจัดตั้งและเขตอำนาจศาลสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๕ - ๑๑)

- กำหนดให้จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมกลาง ศาลสิ่งแวดล้อมภาค และเขตอำนาจศาล การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมจังหวัด (หากมีความจำเป็น)
- การจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลสูง อำนาจหน้าที่ของศาลสิ่งแวดล้อมและแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในคดีแพ่ง คดีอาญาและคดีปกครอง

๘. ผู้พิพากษาในศาลสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๑๒ - ๒๔)

- ในศาลสิ่งแวดล้อมทุกศาล ให้มีผู้พิพากษาและผู้พิพากษาสมทบตามจำนวนที่กรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด
- การแต่งตั้งผู้พิพากษาในศาลและแผนกคดีสิ่งแวดล้อม การแต่งตั้งผู้พิพากษาสมทบ คุณสมบัติและลักษณะต้องห้าม การพ้นจากตำแหน่ง
- องค์กรอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม

๙. ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๒๕ - ๒๖)

การแต่งตั้งที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ประจำส่วนกลางและภูมิภาค จากบุคคลซึ่งมีความรู้ความชำนาญด้านสิ่งแวดล้อมสาขาต่างๆ

๑๐. เจ้าพนักงานศาลสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๒๗ - ๒๘)

- กำหนดให้มีเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อมประจำศาลยุติธรรมชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือศาลในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมตามที่ศาลมอบหมาย
- กำหนดคุณสมบัติของเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อม

๑๑. วิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้น

๑๑.๑ ส่วนที่ ๑ ส่วนทั่วไป (ร่างมาตรา ๒๙ - ๔๔)

- กำหนดให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร และศาลมีอำนาจซักถามพยานเพิ่มเติมได้จนสิ้นข้อสงสัย
- ในกรณีที่มีความจำเป็น เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอย่างเพียงพอรอบด้าน หากคู่ความที่เกี่ยวข้องร้องขอหรือศาลเห็นเป็นการสมควร ศาลอาจจะเดินเผชิญสืบพยานหลักฐานในสถานที่ที่เกี่ยวข้องได้ การส่งเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อมไปตรวจสอบข้อเท็จจริงในพื้นที่และเก็บหลักฐานเบื้องต้นมานำเสนอ
- การสั่งให้ผู้นำผู้เชี่ยวชาญมาสืบ รวมทั้ง ขอให้ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมมาร่วมในการสืบพยานและให้ความเห็น
- การตั้งที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมประจำคดี การส่งพยานหลักฐานที่สำคัญในคดีไปตรวจทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี
- ในการพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม ศาลมีอำนาจกำหนดค่าบังคับเพื่อความเป็นธรรมแก่คดีได้

๑๑.๒ ส่วนที่ ๒ วิธีพิจารณาคดีแพ่งและคดีปกครองสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๔๕ - ๖๒)

- กำหนดให้บุคคลอาจรวมกันฟ้องในลักษณะคดีแบบกลุ่มได้ ตัวแทนชุมชนที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดมีสิทธิฟ้องคดีเพื่อป้องกันหรือหยุดยั้งความเสียหาย การขอให้แก้ไขปัญหา พื้นฟู เยียวยา หรือเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมของชุมชน

- กำหนดให้องค์กรเยาวชนทางสิ่งแวดล้อมที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดมีสิทธิฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันหรือหยุดยั้งการก่อความเสียหาย การขอให้แก้ไขปัญหา พื้นฟู เยียวยา หรือเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อม

- กำหนดให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง มีอำนาจฟ้องคดีเพื่อป้องกันหรือหยุดยั้งการก่อความเสียหาย การขอให้แก้ไขปัญหา พื้นฟู เยียวยา หรือเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อม

- ในกรณีที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัย โดยผลของมลพิษหรือสารที่มีผลกระทบหรือสะสมอยู่ในร่างกายของผู้เสียหายหรือเป็นกรณีที่ต้องใช้เวลาในการแสดงอาการ ผู้เสียหายต้องใช้สิทธิฟ้องภายในห้าปี แต่ไม่เกินสิบปีนับแต่รู้ถึงความเสียหาย

- กรณีที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัยและในเวลาที่พักพิงภาคีเป็นการพันวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่ชัดว่าความเสียหายนั้นมีแท้จริงเพียงใด ศาลอาจสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษานั้นภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนด

๑๑.๓ ส่วนที่ ๓ วิธีพิจารณาคดีอาญาสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๖๓ - ๘๑)

- กำหนดแนวทางปฏิบัติให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบข้อเท็จจริง รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินการร้องทุกข์กล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวน

- กำหนดแนวทางปฏิบัติของพนักงานสอบสวนในการประสานงานกับพนักงานอัยการและเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง เพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีอาญาสิ่งแวดล้อม

- ตัวแทนชุมชนที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด มีสิทธิฟ้องคดีอาญาในความผิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยให้ถือว่าเป็นผู้เสียหายในคดีอาญา

- ในการพิพากษาลงโทษจำเลยในคดีอาญาสิ่งแวดล้อมนอกเหนือจากการลงโทษตามที่กฎหมายกำหนดแล้วศาลอาจเลือกมาตรการอื่นๆ เพื่อการแก้ไขเปลี่ยนแปลงความประพฤติ จิตสำนึก หรือทัศนคติของผู้กระทำผิด รวมทั้งเพื่อป้องกันการกระทำผิดอีก แทนการลงโทษตามกฎหมายอาญาก็ได้

๑๒. การอุทธรณ์คดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๘๒ - ๘๙)

กำหนดให้จัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค

กำหนดอำนาจและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมที่มีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้น

๑๓. การฎีกาคดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๙๐ - ๙๔)

กำหนดให้จัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลฎีกา

กำหนดอำนาจและหลักเกณฑ์ในการพิจารณา พิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมที่มีการฎีกาคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาค

๑๔. วิธีการชั่วคราวก่อนฟ้องและก่อนพิพากษาและการบังคับคดีและการบังคับโทษในคดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๙๕ - ๑๐๐)

คดีแพ่งและคดีปกครอง ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรกำหนดมาตรการหรือวิธีการใด เพื่อบรรเทาทุกข์ ความเสียหายหรือป้องกันเหตุที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความหรือประโยชน์สาธารณะเป็น การชั่วคราวก่อนพิพากษาคดีไม่ว่าจะมีคำร้องขอจากบุคคลดังกล่าวหรือไม่

กำหนดให้ศาลสิ่งแวดล้อมทุกแห่ง จัดตั้งศูนย์ประสานงานบังคับคดีแพ่งและคดีปกครองและ บังคับโทษทางอาญาสิ่งแวดล้อม

๑๕. ค่าฤชาธรรมเนียม (ร่างมาตรา ๑๐๑)

การยื่นคำฟ้องตลอดจนการดำเนินกระบวนการพิจารณาใดในคดีสิ่งแวดล้อมให้ได้รับยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียม ทั้งปวง แต่ไม่รวมถึงความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมในชั้นที่สุด

๑๖. คณะกรรมการพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมและสำนักงานพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อม (ร่างมาตรา ๑๐๒ - ๑๐๔)

ให้จัดตั้งสำนักพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมในสำนักงานศาลยุติธรรม

ให้มีคณะกรรมการพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อทำหน้าที่เสนอความเห็นต่อประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการพัฒนาระบบงานสอบสวนและค้นหาความจริงในคดีสิ่งแวดล้อม

๑๗. บทเฉพาะกาล (ร่างมาตรา ๑๐๕ - ๑๐๖)

คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลสิ่งแวดล้อมที่ด้านพิจารณาอยู่ในศาลชั้นต้น ให้ศาลชั้นต้น นั้นคงพิจารณาพิพากษาต่อไปจนเสร็จ เว้นแต่มีการโอนคดีไปยังศาลสิ่งแวดล้อม

ในระหว่างที่ศาลสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรมชั้นต้นยังมิได้เปิดทำการในท้องที่ใด ให้ศาลสิ่งแวดล้อมภาค มีเขตในท้องที่นั้นด้วย

ร่าง
พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม
และวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

พ.ศ.

.....
.....
.....

.....
.....
โดยที่เป็นการสมควรจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม และให้มีวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม

พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งตามมาตรา.. ประกอบกับมาตรา.. มาตรา.. และมาตรา.. ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

.....
.....
มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม พ.ศ.”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้

“ศาลสิ่งแวดล้อม” หมายความว่า ศาลสิ่งแวดล้อมกลาง ศาลสิ่งแวดล้อมภาค และศาลสิ่งแวดล้อมจังหวัด

“แผนกคดีสิ่งแวดล้อม” หมายความว่า แผนกคดีสิ่งแวดล้อมที่จัดตั้งขึ้นในศาลยุติธรรมชั้นต้น และในศาลสูง ตามมาตรา ๖

“คดีสิ่งแวดล้อม” หมายความว่า คดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครองที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลสิ่งแวดล้อมและแผนกคดีสิ่งแวดล้อม

“ข้อกำหนด” หมายความว่า ข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้

“ก.ศ.” หมายความว่า คณะกรรมการข้าราชการศาลยุติธรรมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการศาลยุติธรรม

มาตรา ๕ ให้ประธานศาลฎีการักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกข้อกำหนด เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม แต่ข้อกำหนดดังกล่าวจะต้องไม่ทำให้สิทธิในการต่อสู้คดีของคุณความลดน้อยลง

ข้อกำหนดตามวรรคหนึ่งเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

ศาลสิ่งแวดล้อม

ส่วนที่ ๑

การจัดตั้งและเขตอำนาจศาลสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๕ ให้จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมกลางขึ้น และจะเปิดทำการเมื่อใด ให้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกา

ให้ศาลสิ่งแวดล้อมกลางมีเขตอำนาจตลอดกรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี แต่บรรดาคดีสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนอกเขตของศาลสิ่งแวดล้อมกลางจะยื่นฟ้องต่อศาลสิ่งแวดล้อมกลางก็ได้ ทั้งนี้ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลสิ่งแวดล้อมกลางที่จะไม่ยอมรับพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งที่ยื่นฟ้องเช่นนั้นได้

ให้จัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมภาคขึ้น และจะเปิดทำการเมื่อใดให้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกา ซึ่งจะต้องระบุเขตอำนาจศาลและกำหนดที่ตั้งศาลในเขตศาลนั้นไว้ด้วย

ถ้าจะจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมจังหวัดขึ้นในจังหวัดใด ให้กระทำโดยพระราชบัญญัติซึ่งจะต้องระบุเขตอำนาจศาลนั้นไว้ด้วย

มาตรา ๖ การจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลสูงให้กระทำโดยประกาศของคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ซึ่งการจัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรมชั้นต้นจะต้องระบุเขตอำนาจและกำหนดที่ตั้งไว้ด้วย

มาตรา ๗ ศาลสิ่งแวดล้อมและแผนกคดีสิ่งแวดล้อม มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมดังต่อไปนี้

(ก) คดีแพ่งที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) คดีแพ่งที่การกระทำตามคำฟ้องก่อให้เกิดความเสียหายแก่ใจทกอันเนื่องมาจากการทำลายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือระบบนิเวศ

(๒) คดีแพ่งที่มีคำขอให้จำเลยกระทำการหรืองดเว้นกระทำการเพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมของชุมชน

(๓) คดีแพ่งที่มีคำขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อชดเชยมลพิษที่เกิดขึ้นหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม หรือเพื่อมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่เสียไป

(๔) คดีแพ่งที่มีคำขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือสิทธิใดๆของใจทก อันเกิดจากมลพิษที่จำเลยเป็นผู้ก่อหรือต้องรับผิดชอบ

(๕) คดีแพ่งที่อาจเกิดขึ้นจากการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติหรือประกาศของคณะปฏิวัติ ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ มลพิษ ศิลปกรรม หรือผังเมือง

(ข) คดีอาญาความผิดตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ มลพิษ ศิลปกรรม และผังเมือง ดังต่อไปนี้

(๑) กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่

(๑.๑) พระราชบัญญัติรักษาคล่อง รัตนโกสินทรศก ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

(๑.๒) พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔

(๑.๓) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔

(๑.๔) พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗

(๑.๕) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕

(๑.๖) พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. ๒๕๑๐

(๑.๗) พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ. ๒๕๑๔

(๑.๘) พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

(๑.๙) พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พุทธศักราช ๒๔๘๕

(๑.๑๐) พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ. ๒๕๒๐

(๑.๑๑) พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. ๒๔๙๐

(๑.๑๒) พระราชบัญญัติการขุดดินและถมดิน พ.ศ. ๒๕๔๓

(๑.๑๓) พระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. ๒๕๓๕

(๒) กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านมลพิษ ได้แก่

(๒.๑) ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ ลงวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๔

(๒.๒) พระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. ๒๕๔๒

(๒.๓) พระราชบัญญัติพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ พ.ศ. ๒๕๐๔

(๒.๔) พระราชบัญญัติควบคุมยุทธภัณฑ์ พ.ศ. ๒๕๓๐

(๒.๕) พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. ๒๕๓๕

(๒.๖) พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. ๒๕๓๕

(๒.๗) พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒

(๒.๘) พระราชบัญญัติควบคุมการจัดสรรที่ดิน พ.ศ. ๒๕๔๓

(๒.๙) พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของ

บ้านเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕

(๒.๑๐) พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕

(๒.๑๑) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕

(๓) กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรม ได้แก่

(๓.๑) พระราชบัญญัติควบคุมการขายทอดตลาดและค้าของเก่า พุทธศักราช ๒๔๗๔

(๓.๒) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน

แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔

(๔) กลุ่มกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านผังเมือง ได้แก่

(๔.๑) พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๑๘

(๔.๒) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒

(๔.๓) พระราชบัญญัติการอาชีพงานก่อสร้าง พ.ศ. ๒๕๒๒

(๔.๔) พระราชบัญญัติวิศวกร พ.ศ. ๒๕๔๒

(๔.๕) พระราชบัญญัติสถาปนิก พ.ศ. ๒๕๔๓

(๔.๖) พระราชบัญญัติการจัดรูปที่ดินเพื่อพัฒนาพื้นที่ พ.ศ. ๒๕๔๗

(ค) คดีแพ่งหรือคดีอาญาที่มีกฎหมายหรือข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาบัญญัติหรือกำหนดให้ใช้วิธีพิจารณาตามพระราชบัญญัตินี้

(ง) คดีแพ่งหรือคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกันกับคดีตาม (ก) (ข) และ (ค)

(จ) คดีปกครองที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองตามมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๙ ซึ่งเป็นคดีพิพาทระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน อันเนื่องมาจากการใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินกิจการทางปกครองตามบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองหรือรักษาสภาพทางธรรมชาติ พืช สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การคุ้มครองดูแลสุขภาพมนุษย์ การจัดระเบียบสภาพแวดล้อมมนุษย์ สภาพภูมิอากาศ ภูมิทัศน์ ศิลปวัฒนธรรม หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และคดีอื่นตามประกาศของประธานศาลปกครองสูงสุด และให้หมายความรวมถึงคดีปกครองสิ่งแวดล้อมที่มีกฎหมายหรือข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาบัญญัติหรือกำหนดให้ใช้วิธีพิจารณาตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๘ เมื่อศาลสิ่งแวดล้อมเปิดทำการแล้ว ห้ามมิให้ศาลชั้นต้นอื่นรับคดีที่อยู่ในอำนาจศาลสิ่งแวดล้อมไว้พิจารณาพิพากษา

มาตรา ๙ ภายใต้บังคับแห่งเรื่องวิธีการชั่วคราวก่อนฟ้องและก่อนพิพากษาในกรณีมีปัญหาว่าคดีใดเป็นคดีสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ให้ศาลรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราวแล้วเสนอปัญหานั้นให้อธิบดีผู้พิพากษาหรืออธิบดีผู้พิพากษาภาคเป็นผู้วินิจฉัย คำวินิจฉัยดังกล่าวให้เป็นที่สุด แต่ทั้งนี้ไม่กระทบถึงกระบวนการพิจารณาใดๆ ที่ได้กระทำไปก่อนที่จะมีคำวินิจฉัยนั้น

การขอให้วินิจฉัยปัญหาตามวรรคหนึ่งไม่ว่าโดยคู่ความเป็นผู้ขอหรือโดยศาลเห็นสมควร ถ้าเป็นการขอในคดีสิ่งแวดล้อมต้องกระทำอย่างช้าในวันนัดพิจารณา แต่ถ้าเป็นการขอในคดีอื่นต้องกระทำอย่างช้าในวันขึ้นสองสัปดาห์หรือวันนัดไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มี การขึ้นสองสัปดาห์หรือไต่สวนมูลฟ้อง หากพ้นกำหนดเวลาดังกล่าวแล้วห้ามมิให้มีการขอให้วินิจฉัยปัญหาดังกล่าวอีก ทั้งนี้ เว้นแต่เป็นคดีที่ศาลเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกับคดีที่ได้มีคำวินิจฉัยแล้ว ศาลอาจใช้ดุลพินิจไม่ส่งเรื่องไปอีก เพื่อไม่ให้เกิดความล่าช้า

เมื่อได้รับคำขอจากศาลชั้นต้นแล้ว ให้มีคำวินิจฉัยและแจ้งผลไปยังศาลชั้นต้นโดยเร็ว

เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว การดำเนินการใดๆ ตามมาตรานี้ จะดำเนินการโดยทางโทรสารหรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศอื่นใดก็ได้

มาตรา ๑๐ ให้ศาลสิ่งแวดล้อมเป็นศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และให้นำบทบัญญัติแห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมาใช้บังคับแก่ศาลสิ่งแวดล้อมโดยอนุโลม

มาตรา ๑๑ กระบวนพิจารณาในศาลสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ และข้อกำหนดประธานศาลฎีกาตามมาตรา ๔

ส่วนที่ ๒

ผู้พิพากษาในศาลสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๑๒ ในศาลสิ่งแวดล้อมทุกศาล ให้มีผู้พิพากษาและผู้พิพากษาสมทบตามจำนวนที่กรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด

มาตรา ๑๓ ในศาลสิ่งแวดล้อมกลาง และศาลสิ่งแวดล้อมภาค ให้มีอธิบดีผู้พิพากษาศาลสิ่งแวดล้อม และรองอธิบดีผู้พิพากษาศาลสิ่งแวดล้อมสองคน และเลขานุการศาลสิ่งแวดล้อมซึ่งแต่งตั้งจากข้าราชการตุลาการหนึ่งคน

ในแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในศาลสูงให้มีประธานแผนกหนึ่งคน

ในศาลสิ่งแวดล้อมจังหวัด ให้มีผู้พิพากษาหัวหน้าศาลสิ่งแวดล้อมศาลละหนึ่งคน และเพื่อประโยชน์แห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลสิ่งแวดล้อมจังหวัดมีฐานะเสมือนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม

มาตรา ๑๔ ผู้พิพากษาในศาลและแผนกคดีสิ่งแวดล้อมจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากข้าราชการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการซึ่งมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี การเลื่อนตำแหน่ง โดยเฉพาะการเลื่อนขึ้นแผนกพิเศษในศาลสูง ควรคำนึงถึงความรู้และประสบการณ์ของผู้พิพากษาด้วย

ผู้พิพากษาในศาลและแผนกคดีสิ่งแวดล้อมควรอยู่ในตำแหน่งอย่างต่อเนื่อง จนเพียงพอที่จะสามารถพัฒนางานคดีสิ่งแวดล้อมได้ด้วยความชำนาญอย่างมีประสิทธิภาพ การแต่งตั้งโยกย้ายคณะกรรมการตุลาการจักต้องมีการวางหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม และในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ จักต้องจัดให้มีการฝึกอบรมความรู้ด้านคดีสิ่งแวดล้อมอย่างเพียงพอ

มาตรา ๑๕ ผู้พิพากษาสมทบจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง และต้องมีความสมบูรณ์ตาม (๑) ถึง (๔) และไม่มีลักษณะต้องห้ามตาม (๕) ถึง (๘) ดังต่อไปนี้

(๑) มีสัญชาติไทย

(๒) มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบปีบริบูรณ์

(๓) ได้รับการอบรมในเรื่องความมุ่งหมายของศาลสิ่งแวดล้อมและหน้าที่ตุลาการมาแล้วตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

(๔) มีความรู้ความชำนาญทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นพิเศษเฉพาะทาง

(๕) เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสีย หรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี

(๖) เป็นผู้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว

(๗) เป็นผู้เคยรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นเป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(๘) เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือมีกายหรือจิตใจไม่เหมาะสมที่จะเป็นผู้พิพากษาสมทบหรือเป็นโรคที่ระบุไว้ในกฎกระทรวง

(๙) เป็นข้าราชการการเมือง กรรมการพรรคการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง สมาชิกรัฐสภา ผู้บริหารหรือสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร ผู้บริหารราชการส่วนท้องถิ่นหรือสมาชิกสภาท้องถิ่น ข้าราชการอัยการ ข้าราชการตำรวจหรือทนายความ

ผู้พิพากษาสมทบให้ดำรงตำแหน่งคราวละห้าปี แต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้ซึ่งพ้นจากตำแหน่งให้ดำรงตำแหน่งต่อไปอีกก็ได้

ก่อนเข้ารับหน้าที่ ผู้พิพากษาสมทบต้องปฏิญาณตนต่อหน้าอธิบดีผู้พิพากษาศาลสิ่งแวดล้อมกลางว่าจะปฏิบัติหน้าที่โดยเที่ยงธรรมและรักษาความลับในราชการ

มาตรา ๑๖ ผู้พิพากษาสมทบพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

(๑) ออกตามวาระ

(๒) ตาย

(๓) ลาออก

(๔) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรา ๑๕

(๕) ขาดการปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดถึงสามครั้งติดต่อกันโดยไม่มีเหตุอันสมควร

(๖) ประพฤติตนไม่เหมาะสมแก่การเป็นผู้พิพากษาสมทบ

การพ้นจากตำแหน่งตาม (๒) หรือ (๓) ให้นำความกราบบังคมเพื่อทรงทราบ ถ้าเป็นการพ้นจากตำแหน่งตาม (๔) (๕) หรือ (๖) ต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ และให้นำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พ้นตำแหน่ง

มาตรา ๑๗ ในกรณีที่ตำแหน่งผู้พิพากษาสมทบว่างลงเพราะเหตุอื่นนอกจากถึงคราวออกตามวาระตามมาตรา ๑๖ (๑) จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งบุคคลซึ่งคณะกรรมการตุลาการคัดเลือกขึ้นแทนตำแหน่งที่ว่างก็ได้ เว้นแต่วาระของผู้พิพากษาสมทบเหลือไม่ถึงหนึ่งร้อยแปดสิบวันจะไม่แต่งตั้งบุคคลแทนก็ได้ให้ผู้พิพากษาสมทบซึ่งดำรงตำแหน่งแทนอยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของผู้ซึ่งตนดำรงตำแหน่งแทน

มาตรา ๑๘ ในกรณีที่ยังไม่มี การแต่งตั้งผู้พิพากษาสมทบขึ้นใหม่ หรือมีการแต่งตั้งแล้วแต่ยังไม่ได้เข้ารับหน้าที่ ให้ผู้พิพากษาสมทบซึ่งออกไปตามวาระคงอยู่ปฏิบัติหน้าที่ไปพลางก่อน และให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่ตนได้นั่งพิจารณาไว้ก่อนจนกว่าจะเสร็จคดีนั้น แต่ต้องไม่เกินหกสิบวันนับแต่วันครบกำหนดออกตามวาระ

มาตรา ๑๙ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๑ องค์กรคณะกรรมการพิจารณาพิพากษาคดี
 สิ่งแวดล้อม ทั้งองค์กรในคดีปกติและองค์กรในคดีพิเศษ ให้เป็นไปตามข้อกำหนดประธานศาลฎีกา การทำ
 คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลนั้นจะต้องบังคับตามเสียงฝ่ายข้างมาก

มาตรา ๒๐ ผู้พิพากษาศาลสิ่งแวดล้อมคนใดคนหนึ่งมีอำนาจดำเนินกระบวนการพิจารณาหรือออก
 คำสั่งใดๆ นอกจากการนั่งพิจารณาและพิพากษาคดีได้

มาตรา ๒๑ ให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลสิ่งแวดล้อมกลาง อธิบดีผู้พิพากษาศาลสิ่งแวดล้อมภาค
 หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาลสิ่งแวดล้อม แล้วแต่กรณี หรือผู้ทำการแทนในตำแหน่งดังกล่าว กำหนดเวร
 ปฏิบัติการของผู้พิพากษาสมทบซึ่งจะต้องปฏิบัติหน้าที่

ผู้พิพากษาสมทบซึ่งนั่งพิจารณาคดีใดจะต้องพิจารณาคดีนั้นจนเสร็จเว้นแต่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้
 เพราะเจ็บป่วยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่น ในกรณีเช่นว่านี้ให้ผู้มีอำนาจตามวรรคหนึ่งจัดให้ผู้พิพากษาสมทบคน
 อื่นปฏิบัติหน้าที่แทน

ผู้พิพากษาสมทบจะได้รับค่าป่วยการ ค่าพาหนะเดินทาง ค่าเช่าที่พัก และค่าตอบแทนอย่างอื่น
 ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

มาตรา ๒๒ ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการคัดค้านผู้พิพากษาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
 ความแพ่งมาใช้บังคับแก่การคัดค้านผู้พิพากษาสมทบโดยอนุโลม

มาตรา ๒๓ ผู้พิพากษาสมทบเป็นเจ้าพนักงานในตำแหน่งตุลาการตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๒๔ ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยวินัยและการรักษาวินัยสำหรับข้าราชการตุลาการตาม
 กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการมาใช้บังคับแก่ผู้พิพากษาสมทบโดยอนุโลม

ส่วนที่ ๓

ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๒๕ ให้สำนักงานศาลยุติธรรม โดยคำแนะนำของคณะกรรมการพัฒนาระบบคดี
 สิ่งแวดล้อม แต่งตั้งที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ประจำส่วนกลางและภูมิภาคในสัดส่วนที่เหมาะสม
 ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมให้คัดเลือกจากบุคคลซึ่งมีความรู้ความชำนาญด้านสิ่งแวดล้อมสาขา
 ต่างๆ เช่น นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร แพทย์ นักระบาดวิทยา นักผังเมือง ผู้เชี่ยวชาญด้านแผนที่ทางอากาศ
 ผู้เชี่ยวชาญเรื่องประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ นักเศรษฐศาสตร์
 สิ่งแวดล้อม ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายสิ่งแวดล้อม หรือบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องสิ่งแวดล้อมประการอื่น
 ตามที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา

เมื่อคัดเลือกในเบื้องต้นเสร็จให้ประกาศรายชื่อให้สาธารณชนได้รับทราบ ในกรณีที่มีการคัดค้าน
 ในสามสิบวันนับแต่วันประกาศ ให้นำข้อมูลไปประกอบการพิจารณาทบทวนก่อนตัดสินใจตามที่เห็นสมควร

ต่อไป และให้ขึ้นทะเบียนผู้ที่ผ่านการพิจารณาดังกล่าวเป็นที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมของศาล โดยให้จัดทำทะเบียนใหม่ๆ ทุกสามปี

มาตรา ๒๖ ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมจะได้รับค่าตอบแทน ค่าพาหนะเดินทาง ค่าเช่าที่พัก และค่าตอบแทนอย่างอื่นตามที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด
ค่าตอบแทนที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมให้จ่ายเป็นรายคดี โดยกำหนดในอัตราที่เหมาะสมตามความขาดแคลนของแต่ละสาขา

ส่วนที่ ๔ เจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๒๗ ให้มีเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อมประจำศาลยุติธรรมชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือศาลในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมตามที่ศาลมอบหมายดังต่อไปนี้

- (๑) โกล่เกลี่ยคดีสิ่งแวดล้อม
- (๒) ตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐาน
- (๓) รวบรวมข้อมูลและข้อเสนอแนะให้แก่ผู้พิพากษาในเบื้องต้น
- (๔) ทำความเห็นเบื้องต้น
- (๕) การบันทึกคำพยาน
- (๖) ดำเนินการคุ้มครองสิทธิของคู่ความทั้งก่อนและระหว่างการพิจารณา
- (๗) เป็นผู้ประสานงานในคดีอาญา เพื่อช่วยเหลือในการจัดทำกระบวนการยุติธรรมเชิง

สมานฉันท์ หรือจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูเสียยา

(๘) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาในการทำหน้าที่ช่วยเหลือนั้น

ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้เจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อมเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาและให้มีอำนาจมีหนังสือเรียกบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาให้ข้อมูล หรือให้จัดส่งเอกสารเพื่อประกอบการพิจารณาเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามอำนาจหน้าที่

หลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา

มาตรา ๒๘ ผู้ที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดล้อม ต้องมีคุณสมบัติอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

(๑) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโททางวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ หรือสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ การก่อสร้าง และการผังเมือง หรือวิชาชีพอื่นตามที่ ก.ศ. กำหนด โดยได้ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามกฎหมายครบถ้วน หากมีกฎหมายกำหนด และได้ประกอบวิชาชีพที่เกี่ยวข้องเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสองปี

(๒) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโททางแพทยศาสตร์ เกษศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพอนามัย พืชวิทยา ระบาดวิทยา หรือวิชาชีพอื่นตามที่ ก.ศ. กำหนด โดยได้ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพตามกฎหมายครบถ้วน หากมีกฎหมายกำหนด

(๓) สำเร็จการศึกษาระดับเนติบัณฑิต หรือปริญญาโททางกฎหมายหรือปริญญาเอกทางกฎหมาย

(๔) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทในสาขาวิชาอื่นที่ ก.ศ. กำหนด และได้ประกอบวิชาชีพตามที่ ก.ศ. กำหนดเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสองปี

ให้เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาแต่งตั้งบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติตามวรรคหนึ่งเป็นเจ้าพนักงานคดี โดยให้ตำแหน่งเจ้าพนักงานคดีเป็นตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน และในการกำหนดให้ได้รับเงินเพิ่มสำหรับตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษต้องคำนึงถึงภาระหน้าที่คุณภาพของงาน และการดำรงตนอยู่ในความยุติธรรมโดยเปรียบเทียบกับค่าตอบแทนของผู้ปฏิบัติงานอื่นในกระบวนการยุติธรรมด้วย ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบที่ ก.ศ. กำหนด

หมวด ๒

วิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้น

ส่วนที่ ๑

ส่วนทั่วไป

มาตรา ๒๙ การดำเนินการทั้งปวงก่อนการเริ่มต้นคดี การฟ้อง การเข้าเป็นคู่ความในคดี การดำเนินกระบวนการพิจารณา การรับฟังพยานหลักฐาน และการพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาตาม มาตรา ๔

ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติและข้อกำหนดดังกล่าวให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคความแพ่งหรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคความอาญา พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาคความอาญาในศาลแขวง หรือพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองมาใช้โดยอนุโลม

สำหรับคดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของศาลแรงงาน หรือศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ หรือศาลอื่นให้นำพระราชบัญญัติฉบับนี้ไปบังคับใช้โดยอนุโลม

คดีอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องหรือมีสาเหตุจากข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม เช่น คดีความผิดต่อชีวิต คดีหมิ่นประมาท คดีความผิดต่อทรัพย์สิน คดีความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นหรือเสรีภาพในการชุมนุมของบุคคล หากคู่ความร้องขอหรือศาลเห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ให้ศาลพิจารณานำพระราชบัญญัติฉบับนี้ไปปรับใช้แก่คดีดังกล่าวโดยอนุโลมเช่นเดียวกัน

มาตรา ๓๐ ในกรณีที่ปรากฏว่ามีข้อผิดระเบียบหรือผิดหลงในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของคู่ความฝ่ายใด ให้ศาลสั่งให้คู่ความที่ดำเนินกระบวนการพิจารณาผิดระเบียบหรือผิดหลงนั้นทำการแก้ไขให้ถูกต้องภายในระยะเวลาและเงื่อนไขที่ศาลเห็นสมควรกำหนด เว้นแต่ข้อผิดระเบียบหรือผิดหลงดังกล่าวเกิดจากความไม่สุจริตของคู่ความฝ่ายนั้น

มาตรา ๓๑ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในอันที่จะให้ได้ความแจ้งชัดในข้อเท็จจริงแห่งคดี ให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร และศาลมีอำนาจซักถามพยานเพิ่มเติมได้จนสิ้นข้อสงสัย

ให้ศาลดำเนินการนั่งพิจารณาคดีติดต่อกันไปโดยไม่เลื่อนคดีจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้และศาลจะเลื่อนครั้งหนึ่งได้ไม่เกินเจ็ดวัน และเมื่อเสร็จการพิจารณาคดีให้ศาลรีบทำคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยเร็ว

มาตรา ๓๒ เมื่อศาลสิ่งแวดลอมเห็นเป็นการสมควร จะให้ศาลอื่นหรือเจ้าพนักงานศาลทำการสืบพยานหลักฐานส่วนใดส่วนหนึ่งแทนได้ การสืบพยานหลักฐานดังกล่าวจะกระทำในศาลหรือนอกศาลก็ได้

ในกรณีที่การสืบพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่งเป็นการสืบพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ในคดีอาญาจะกระทำกลับหลังจำเลยไม่ได้ ทั้งจะต้องให้จำเลยมีโอกาสถามค้านพยานบุคคลหรือคัดค้านพยานหลักฐานอื่นได้อย่างเต็มที่ เว้นแต่จะเป็นกรณีที่อาจสืบพยานหลักฐานกลับหลังจำเลยได้ตามมาตรา ๑๗๒ ทวิ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา ๓๓ ถ้าบุคคลใดเกรงว่าพยานหลักฐานที่ตนอาจต้องอ้างอิงในภายหน้าจะสูญหายหรือยากแก่การนำมาเมื่อมีคดีสิ่งแวดลอมเกิดขึ้น หรือถ้าคู่ความฝ่ายใดในคดีเกรงว่าพยานหลักฐานที่ตนจำนงจะอ้างอิงจะสูญหายเสียก่อนที่จะนำมาสืบหรือเป็นการยากที่จะนำมาสืบในภายหลังก่อนหน้านั้นหรือคู่ความฝ่ายนั้นอาจยื่นคำขอต่อศาลโดยทำเป็นคำร้องขอหรือคำร้องให้ศาลมีคำสั่งให้สืบพยานหลักฐานนั้นไว้ทันทีเท่านั้น ให้ศาลหมายเรียกผู้ขอและคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องมาศาล และเมื่อได้ฟังบุคคลเหล่านั้นแล้ว ให้ศาลสั่งคำขอตามที่เห็นสมควร ถ้าศาลสั่งอนุญาตตามคำขอแล้วให้สืบพยานหลักฐานไปตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ส่วนรายงานและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนั้นให้ศาลเก็บรักษาไว้

มาตรา ๓๔ ในกรณีมีเหตุฉุกเฉิน เมื่อมีการยื่นคำขอตามมาตรา ๒๙ ผู้ยื่นคำขอจะยื่นคำร้องรวมไปด้วยเพื่อให้ศาลมีคำสั่งหรือออกหมายตามที่ขอโดยไม่ชักช้า และถ้าจำเป็นจะขอให้ศาลมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดเอกสารหรือวัตถุที่จะใช้เป็นพยานหลักฐานที่ขอสืบไว้ก่อนโดยมีเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ศาลเห็นสมควรก็ได้

ให้นำมาตรา ๒๖๑ ถึงมาตรา ๒๖๓ และมาตรา ๒๖๗ ถึงมาตรา ๒๖๙ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้แก่กรณีตามวรรคหนึ่งโดยอนุโลม

มาตรา ๓๕ ในกรณีที่มีความจำเป็น เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอย่างเพียงพอรอบด้าน หากคู่ความที่เกี่ยวข้องร้องขอ หรือศาลเห็นเป็นการสมควร ศาลอาจจะเดินเผชิญสืบพยานหลักฐานในสถานที่ที่เกี่ยวข้องได้

ในการเดินเผชิญสืบ หากมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ให้ศาลมีอำนาจสอบถามบุคคลในบริเวณที่เกิดเหตุ ตรวจสอบพยานหลักฐานต่างๆ หรือแสวงหาข้อเท็จจริงต่างๆ ได้ตามที่ได้เห็นสมควร

ในคดีที่มีการฟ้องเพื่อประโยชน์สาธารณะที่มีผลกระทบรุนแรงต่อสังคมและสิ่งแวดลอม ให้ศาลส่งเจ้าพนักงานคดีสิ่งแวดลอมไปตรวจสอบข้อเท็จจริงในพื้นที่และเก็บหลักฐานเบื้องต้นมานำเสนอประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีด้วย หลักเกณฑ์การดำเนินการให้เป็นไปตามคำแนะนำประธานศาลฎีกาว่าด้วยระบบไตสวนและการเก็บหลักฐานคดีสิ่งแวดลอม

ในกรณีที่มีความจำเป็น เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม อาจจัดให้มีศาลเคลื่อนที่เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีในบริเวณพื้นที่พิพาทที่เกิดเหตุได้

มาตรา ๓๖ ในกรณีที่คู่ความแต่ละฝ่ายประสงค์จะนำพยานผู้เชี่ยวชาญที่มีความเห็นแตกต่างกัน มาสืบ หากศาลเห็นสมควรเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แจ้งกระจ่างอย่างรอบด้าน ศาลอาจสั่งให้นำพยานผู้เชี่ยวชาญของทุกฝ่ายมาสืบพร้อมกันในคราวเดียว โดยให้เป็นไปตามวิธีการในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ทั้งนี้ ศาลอาจขอให้ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมมาร่วมในการสืบพยานและให้ความเห็นต่อศาลก็ได้

มาตรา ๓๗ ในคดีที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ เมื่ออธิบดีผู้พิพากษาศาลสิ่งแวดล้อมหรือหัวหน้าศาลสิ่งแวดล้อม หรือผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีเห็นสมควร ให้มีการตั้งที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมประจำคดีได้

ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่ช่วยให้ความเห็น คำแนะนำ เพื่อประโยชน์แก่คดี โดยสามารถเข้าถึงเอกสารและข้อมูลคดีที่จำเป็นเพื่อให้มีข้อมูลที่เพียงพอในการเสนอความคิดเห็นได้ ในกรณีที่เห็นสมควร เจ้าของสำนวนอาจมอบหมายให้เข้าร่วมรับฟังการพิจารณาคดีไปพร้อมกันด้วย ทั้งนี้ ให้ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อประกอบสำนวนคดีไว้ด้วย

ในคดีหนึ่งอาจมีที่ปรึกษาหลายคนหรือหลายสาขาก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับตามพฤติการณ์แห่งรูปคดี สำหรับคดีที่ปรากฏว่ามีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหาเทคนิคทางสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนมาก ให้ศาลตั้งที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมประจำคดีตั้งแต่ต้น

ในกรณีที่คู่ความแต่ละฝ่ายประสงค์จะนำพยานผู้เชี่ยวชาญที่มีความเห็นแตกต่างกันมาสืบ หากศาลเห็นสมควรเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แจ้งกระจ่างอย่างรอบด้าน ศาลอาจสั่งให้นำพยานผู้เชี่ยวชาญของทุกฝ่ายมาสืบพร้อมกันในคราวเดียว โดยให้เป็นไปตามวิธีการในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ทั้งนี้ ศาลอาจขอให้ที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมมาร่วมในการสืบพยานและให้ความเห็นต่อศาลก็ได้

มาตรา ๓๘ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ศาลอาจส่งพยานหลักฐานที่สำคัญในคดี ไปตรวจทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือขอความเห็นในสถาบันวิชาการต่างๆ ของรัฐ หรือสถาบันอื่นๆ เพื่อพิสูจน์ความจริงในคดีตามที่ศาลเห็นสมควร

ให้สำนักงานศาลยุติธรรม โดยคำแนะนำของคณะกรรมการพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อม ขึ้นทะเบียนรายชื่อสถาบันด้านวิทยาศาสตร์ และสถาบันวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อม

สถาบันที่ให้บริการมีสิทธิได้รับตามที่คณะกรรมการบริการศาลยุติธรรมกำหนด

มาตรา ๓๙ ในกรณีที่เจ้าพนักงานขอให้บุคคลใดซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษเฉพาะในเรื่องหนึ่งเรื่องใดเป็นที่ปรึกษาทางสิ่งแวดล้อมหรือผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานในลักษณะอื่นๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้บุคคลนั้นไม่ต้องรับผิดชอบทางแพ่งเป็นการส่วนตัวในบรรดาความเสียหายที่เกิดขึ้น เว้นแต่จะได้กระทำด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง แต่ไม่ตัดสิทธิผู้เสียหายที่จะเรียกร้องค่าเสียหายจากทางราชการ

มาตรา ๔๐ เมื่อได้สืบพยานตามที่จำเป็นแล้ว ให้ถือว่าการศึกษาเป็นอันสิ้นสุด แต่คู่ความอาจแถลงการณ์ปิดคดีด้วยวาจาในวันเสร็จการพิจารณานั้นได้ แล้วให้ศาลอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งภายในเวลาสามวันนับแต่วันนั้น

ก่อนที่ศาลอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่ง ถ้าศาลเห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ศาลอาจทำการพิจารณาต่อไปอีกได้

มาตรา ๔๑ คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้ทำเป็นหนังสือและต้องกล่าวหรือแสดงข้อเท็จจริงที่ฟังได้โดยสรุปและคำวินิจฉัยในประเด็นแห่งคดีพร้อมด้วยเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยนั้น

ในการจัดทำคำพิพากษาในคดีสิ่งแวดล้อม ให้ศาลคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และแสวงหาแนวทางที่จะสร้างความสมดุลทางระบบนิเวศและการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยการกำหนดโทษ หรือมาตรการต่างๆ ทั้งทางแพ่ง ทางอาญา และทางปกครอง แก่ผู้ก่อความเสียหาย ให้ศาลคำนึงถึงเรื่องต่างๆ ดังนี้

- (๑) พฤติกรรมของผู้กระทำความผิดหรือก่อให้เกิดความเสียหาย และลักษณะของการกระทำที่เกี่ยวข้อง
- (๒) เจตนาของผู้ก่อความเสียหาย หากยิ่งเจตนาร้าย จงใจให้เกิดความเสียหาย ยิ่งต้องมีโทษหรือมาตรการที่เข้มข้น
- (๓) ความร้ายแรงของผลกระทบที่เกิดต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศ หรือผลกระทบต่อบุคคลทั้งทางชีวิต ร่างกาย สุขภาพ และทรัพย์สิน
- (๔) ประวัติเกี่ยวกับการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม
- (๕) ผลประโยชน์ที่ผู้ก่อความเสียหายได้รับจากการก่อความเสียหายหรือการละเมิดกฎหมาย
- (๖) การยอมรับผิดในสิ่งที่ได้กระทำไป การสำนึกผิด และความพยายามแก้ไข

มาตรา ๔๒ ในการพิพากษาคดีปกครองสิ่งแวดล้อม ศาลมีอำนาจกำหนดค่าบังคับอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

- (๑) สั่งให้เพิกถอนกฎหรือคำสั่งหรือสั่งห้ามการกระทำทั้งหมดหรือบางส่วนในกรณีที่มีการฟ้องว่าหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย
- (๒) สั่งให้หัวหน้าหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามหน้าที่ภายในเวลาที่ศาลปกครองกำหนด ในกรณีที่มีการฟ้องว่าหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยต่อหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร
- (๓) สั่งให้ใช้เงินหรือให้ส่งมอบทรัพย์สินหรือให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการโดยจะกำหนดระยะเวลาและเงื่อนไขอื่น ๆ ไว้ด้วยก็ได้ ในกรณีที่มีการฟ้องเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความรับผิดของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือการฟ้องเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง
- (๔) สั่งให้ถือปฏิบัติต่อสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่มีการฟ้องให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงความเป็นอยู่ของสิทธิหรือหน้าที่นั้น
- (๕) สั่งให้บุคคลกระทำหรือละเว้นกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมาย

ในการมีค่าบังคับตามวรรคหนึ่ง (๑) ศาลมีอำนาจกำหนดว่าจะให้มีผลย้อนหลังหรือไม่ย้อนหลัง หรือมีผลไปในอนาคตถึงขณะใดขณะหนึ่งได้ หรือจะกำหนดให้มีเงื่อนไขอย่างใดก็ได้ ทั้งนี้ตามความเป็นธรรมแห่งกรณี

ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้เพิกถอนกฎ ให้มีการประกาศผลแห่งคำพิพากษาดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา และให้การประกาศดังกล่าวมีผลเป็นการเพิกถอนกฎนั้น

ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ผู้ชำระเงินหรือส่งมอบทรัพย์สินตามคำพิพากษา ถ้าผู้นั้นไม่ชำระเงินหรือส่งมอบทรัพย์สิน ศาลอาจมีคำสั่งให้มีการบังคับคดีแก่ทรัพย์สินของบุคคลนั้นได้

ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งตามวรรคหนึ่ง (๕) หรือตามวรรคสี่ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการบังคับคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในการพิพากษาคดีให้ศาลปกครองมีคำสั่งคืนค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือแต่บางส่วนตามส่วนของการชนะคดี

มาตรา ๔๓ ห้ามมิให้ศาลพิพากษาหรือสั่งเกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง เว้นแต่ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรเพื่อความเป็นธรรมแก่คู่ความหรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะจะพิพากษาหรือสั่งเกินคำขอบังคับหรือที่มีได้กล่าวในคำฟ้องก็ได้

มาตรา ๔๔ คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ๆ ให้ถือว่าผูกพันเฉพาะคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่ง แต่ศาลจะกำหนดให้คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นผูกพันผู้อื่นซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกันในมูลความแห่งคดีหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องตามกฎหมายด้วยก็ได้

ส่วนที่ ๒

วิธีพิจารณาคดีแพ่งและคดีปกครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๔๕ เมื่อมีหรืออาจจะมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่หรือประโยชน์ของบุคคลใดตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคดีสิ่งแวดล้อม หรือบุคคลใดจะต้องใช้สิทธิดังกล่าวทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้

มาตรา ๔๖ การฟ้องคดีแพ่งและคดีปกครองสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกชน บุคคลอาจรวมกันฟ้องในลักษณะคดีแบบกลุ่มก็ได้ หลักเกณฑ์และวิธีการในการฟ้องคดีแบบกลุ่มให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการฟ้องคดีแบบกลุ่ม

มาตรา ๔๗ ตัวแทนชุมชนที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดประธานศาลฎีกา มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลเพื่อขอให้กำหนดมาตรการในการดำเนินการเพื่อป้องกันหรือหยุดยั้งการก่อความเสียหาย การเรียกให้จัดการแก้ไขปัญหาและกระทำการฟื้นฟูเยียวยา หรือการเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมของชุมชนได้

มาตรา ๔๘ เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะให้องค์กรเอกชนทางสิ่งแวดล้อมที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดประธานศาลฎีกา มีสิทธิฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในขอบเขตวัตถุประสงค์ขององค์กรต่อศาลเพื่อขอให้เกิดมาตรการในการดำเนินการเพื่อป้องกันหรือหยุดยั้งการก่อความเสียหาย การเรียกให้จัดการแก้ไขปัญหาและกระทำการฟื้นฟูเยียวยา หรือการเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมได้

มาตรา ๔๙ หากองค์กรเอกชนทางสิ่งแวดล้อมประสงค์จะใช้สิทธิฟ้องคดีตามมาตราข้างต้น จักต้องไปเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายนั้นเข้าดำเนินการตามกฎหมายก่อน หากเจ้าหน้าที่ไม่ดำเนินการใน ๖๐ วัน องค์กรเอกชนทางสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมีสิทธิไปฟ้องร้องหรือดำเนินคดีเอง ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายมีการฟ้องคดีอยู่แล้ว องค์กรเอกชนทางสิ่งแวดล้อมอาจขอ เข้าเป็นคู่ความร่วมได้

มาตรา ๕๐ หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อม ตามกฎหมายมีอำนาจฟ้องคดีต่อศาลเพื่อขอให้เกิดมาตรการในการดำเนินการเพื่อขอให้เกิดมาตรการ ในการดำเนินการเพื่อป้องกันหรือหยุดยั้งการก่อความเสียหาย การเรียกให้จัดการแก้ไขปัญหาและกระทำการ ฟันฟูเยียวยา หรือการเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมได้

การฟ้องเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมของส่วนรวมต้องคำนวณความเสียหายทางตรงและ ทางอ้อมอย่างรอบด้าน โดยรวบรวมทั้งข้อเท็จจริงและแสดงวิธีการคิดคำนวณในเชิงวิชาการแก่ศาลอย่าง เพียงพอ

ในกรณีที่มีผู้ก่อภัยหรือความเสียหายหลายรายที่เกี่ยวข้องกัน ให้หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายรวบรวมข้อมูลและดำเนินการฟ้องร้องคดีแพ่งให้ ครบถ้วนทุกกรณี

ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมตาม กฎหมายต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการแก้ไขปัญหาลักษณะต่างๆ เช่น การขจัดมลพิษ หรือต้องรับผิดชอบผู้ก่อ ความเสียหายโดยมิได้เป็นผู้ก่อความเสียหายเองโดยตรง ให้หน่วยงานของรัฐฟ้องไล่เบี้ยเพื่อเรียกร้อง ค่าเสียหายให้ครบถ้วนเพื่อให้ผู้ก่อมลพิษที่แท้จริงต้องรับผิดชอบต่อไป

มาตรา ๕๑ โจทก์จะฟ้องด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือก็ได้ ในกรณีที่โจทก์ประสงค์จะฟ้องด้วยวาจา ให้เจ้าพนักงานคดีจัดให้มีการบันทึกรายละเอียดแห่งคำฟ้องแล้วให้โจทก์ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ คำฟ้องต้องมีข้อเท็จจริงที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดีรวมทั้งคำขอบังคับชัดเจนพอที่จะทำให้เข้าใจ ได้ หากศาลเห็นว่าคำฟ้องนั้นไม่ถูกต้องหรือขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้โจทก์แก้ไขคำฟ้องใน ส่วนนั้นให้ถูกต้องหรือชัดเจนขึ้นก็ได้

มาตรา ๕๒ ภายหลังจากได้มีการฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมแล้ว หากมีการเสนอคำฟ้องเข้ามาในคดี ดังกล่าวไม่ว่าโดยวิธีฟ้องเพิ่มเติม ฟ้องแย้ง หรือโดยสอดเข้ามาในคดี หรือหากศาลมีคำสั่งให้รวมพิจารณาคดี แพ่งอื่นใดเข้ากับคดีสิ่งแวดล้อม ให้ถือว่าคดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคำฟ้องซึ่งได้ยื่นภายหลังและคดีที่ศาลสั่งให้รวม พิจารณาเหล่านั้นเป็นคดีสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย

มาตรา ๕๓ ในกรณีที่ทำให้ความเสียหายเกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัย โดยผล ของมลพิษหรือสารที่มีผลกระทบหรือสะสมอยู่ในร่างกายของผู้เสียหายหรือเป็นกรณีที่ต้องใช้เวลาในการแสดง อาการ ผู้เสียหายหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้เสียหายต้องใช้สิทธิเรียกร้องภายในห้าปี นับแต่วันที่รู้ถึงความเสียหายและรู้ตัวผู้ที่ต้องรับผิดชอบ แต่ไม่เกินสิบปีนับแต่วันที่รู้ถึงความเสียหาย

มาตรา ๕๔ ถ้ามีการเจรจาเกี่ยวกับค่าเสียหายที่พึงจ่ายระหว่างคู่ความในคดีสิ่งแวดล้อม ให้อายุความสะดุดหยุดอยู่ไม่นับในระหว่างนั้นจนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้บอกเลิกการเจรจา

มาตรา ๕๕ ระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นที่บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ให้นำมาใช้บังคับ หรือระยะเวลาตามที่ศาลกำหนดไว้ เมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความร้องขอ ศาลมีอำนาจย่อหรือขยายระยะเวลาได้ตามความจำเป็นและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

มาตรา ๕๖ การส่งคำคู่ความหรือเอกสารอื่นใด หรือการแจ้งวันนัด คำสั่งของศาลหรือข้อความอย่างอื่นไปยังคู่ความหรือบุคคลอื่นใดในคดีสิ่งแวดล้อมซึ่งปกติจะต้องดำเนินการโดยทางเจ้าพนักงานศาลนั้น ศาลอาจสั่งให้ดำเนินการโดยทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ โทรศัพท โทรสาร ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศอื่นใดก็ได้ โดยคำนึงถึงความจำเป็นเร่งด่วน ความสะดวกรวดเร็ว ความเหมาะสมตามสภาพแห่งเนื้อหาของเรื่องที่ทำกรติดต่อกันนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา

มาตรา ๕๗ คู่ความจะแต่งตั้งบุคคลใดซึ่งมีภูมิลำเนาในเขตศาลเพื่อรับคำคู่ความหรือเอกสารแทนตนก็ได้โดยให้ยื่นคำขอต่อศาลที่พิจารณาคดีนั้นเมื่อศาลอนุญาตแล้ว จะส่งคำคู่ความหรือเอกสารแก่บุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้งนั้นก็ได้

ถ้าคู่ความไม่มีภูมิลำเนาหรือสำนักงานในเขตศาลที่พิจารณาคดี ศาลนั้นจะสั่งให้คู่ความแต่งตั้งบุคคลซึ่งมีภูมิลำเนาในเขตศาลนั้นซึ่งจะเป็นการสะดวกในการส่งคำคู่ความหรือเอกสารภายในเวลาที่ศาลกำหนดเพื่อรับคำคู่ความหรือเอกสารแทนก็ได้

ถ้าคู่ความไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาลตามวรรคสอง การส่งคำคู่ความหรือเอกสารจะกระทำโดยวิธีปิดประกาศไว้ ณ ศาลที่พิจารณาคดี แจ้งให้คู่ความมารับคำคู่ความหรือเอกสารนั้นแทนการส่งโดยวิธีอื่นก็ได้การส่งคำคู่ความหรือเอกสารโดยวิธีเช่นนี้ให้มีผลใช้ได้เมื่อพ้นสิบห้าวันนับแต่วันปิดประกาศ

การส่งคำคู่ความหรือเอกสารแก่บุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้ง ให้กระทำได้เช่นเดียวกับการส่งคำคู่ความหรือเอกสารแก่คู่ความหรือการส่งโดยวิธีอื่นแทนดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งการส่งคำคู่ความหรือเอกสารแก่บุคคลซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคนี้ให้มีผลใช้ได้เมื่อพ้นเจ็ดวันนับแต่วันส่งหรือสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้มีการส่งโดยวิธีอื่นแทน

มาตรา ๕๘ เมื่อศาลสั่งรับคำฟ้องแล้ว ให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็ว และออกหมายเรียกจำเลยให้มาศาลตามกำหนดนัดเพื่อการไกล่เกลี่ยหรือดำเนินกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบอื่น ให้การ และสืบพยานในวันเดียวกัน ทั้งนี้ ให้ศาลส่งสำเนาคำฟ้องหรือสำเนาบันทีกคำฟ้องให้จำเลย และสั่งให้โจทก์มาศาลในวันนัดพิจารณานั้นด้วย

จำเลยจะยื่นคำให้การเป็นหนังสือก่อนวันนัดพิจารณาตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา ๕๙ ในวันนัดพิจารณา เมื่อโจทก์และจำเลยมาพร้อมกันแล้วให้เจ้าพนักงานคดีหรือบุคคลที่ศาลกำหนดหรือที่คู่ความตกลงกันทำการไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันก่อน ในการไกล่เกลี่ย ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอหรือผู้ไกล่เกลี่ยเห็นสมควรผู้ไกล่เกลี่ยจะสั่งให้ดำเนินการเป็นการลับเฉพาะต่อหน้าตัวความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้

นอกเหนือจากการไกล่เกลี่ย ศาลอาจแสวงหาแนวทางให้มีการดำเนินกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบอื่นได้ ตามที่ศาลเห็นสมควร และคู่ความยินยอม

หลักเกณฑ์ วิธีการ และระยะเวลาในการไกล่เกลี่ยหรือการดำเนินกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบอื่น ให้เป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา

ผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้รับผิดชอบในการดำเนินกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบอื่น ที่มีใช้เจ้าพนักงานคดีมีสิทธิได้รับค่ารายการ ค่าพาหนะเดินทาง และค่าเช่าที่พักตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด

ในคดีปกครองสิ่งแวดล้อม อาจมีการไกล่เกลี่ยหรือกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบอื่นได้ ตามที่ศาลเห็นสมควร และคู่ความยินยอม ทั้งนี้ ศาลต้องระมัดระวังไม่ให้ประโยชน์สาธารณะและผลประโยชน์ของปัจเจกต้องถูกระทบมากไปกว่าการดำเนินคดีปกติ

มาตรา ๖๐ ถ้าคู่ความไม่อาจตกลงกันหรือไม่อาจประนีประนอมยอมความกันได้ และจำเลยยังไม่ได้ยื่นคำให้การ ให้ศาลจัดให้มีการสอบถามคำให้การของจำเลยโดยจำเลยจะยื่นคำให้การเป็นหนังสือหรือจะให้การด้วยวาจาก็ได้ ในกรณีที่ยื่นคำให้การเป็นหนังสือ หากศาลเห็นว่าคำให้การดังกล่าวไม่ถูกต้องหรือขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้จำเลยแก้ไขคำให้การในส่วนนั้นให้ถูกต้องหรือชัดเจนขึ้นก็ได้ ในกรณีให้การด้วยวาจา ให้ศาลจัดให้มีการบันทึกคำให้การนั้นและให้จำเลยลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ

ถ้าจำเลยไม่ให้การตามวรรคหนึ่ง และไม่ได้รับอนุญาตจากศาลให้ขยายระยะเวลายื่นคำให้การให้ถือว่าจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ

มาตรา ๖๑ เมื่อศาลแจ้งกำหนดนัดพิจารณาให้คู่ความฝ่ายใดทราบแล้ว คู่ความฝ่ายนั้นไม่มาศาลตามกำหนดนัด ให้เป็นหน้าที่ของคู่ความฝ่ายนั้นมารับทราบกำหนดนัดต่อไปจากศาลเองหากไม่มารับทราบให้ถือว่าคู่ความฝ่ายนั้นได้ทราบกำหนดนัดต่อไปแล้ว

มาตรา ๖๒ กรณีที่ทำให้ความเสียหายเกิดขึ้นแก่ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัยและในเวลาพิพากษาคดีเป็นการพ้นวิสัยจะหยั่งรู้ได้แน่่ว่าความเสียหายนั้นมีแท้จริงเพียงใด ศาลอาจกล่าวในคำพิพากษาหรือคำสั่งว่ายังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะแก้ไขคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นอีกภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดโดยกำหนดให้จำเลยวางหลักประกันความเสียหายที่อาจจะมีขึ้นในอนาคตตามจำนวนที่เห็นสมควรกำหนดก็ได้ ทั้งนี้ ต้องไม่เกินสิบปีนับแต่วันที่ศาลสิ่งแวดล้อมชั้นต้นมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง แต่ก่อนการแก้ไขต้องให้อีกคู่ความอีกฝ่ายที่จะคัดค้าน

ส่วนที่ ๓

วิธีพิจารณาคดีอาญาสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๖๓ ในกรณีหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายพบเห็นการกระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หรือได้รับแจ้งจากบุคคลใดว่ามีการกระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จักต้องรีบดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงและดำเนินการเก็บรวบรวมพยานหลักฐานโดยพลัน

เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อม หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอาจขอความร่วมมือจากผู้เสียหาย องค์กรเอกชน หรือบุคคลใดเพื่อ

- (๑) สืบเสาะหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
- (๒) ค้นหาข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานในการดำเนินคดีแพ่งหรือคดีอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่อง

มาตรา ๖๔ ในกรณีหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายพบการกระทำความผิดตามกฎหมาย และรู้ตัวผู้กระทำความผิดแต่ยังจับกุมตัวไม่ได้ ให้ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดดังกล่าวให้ครบถ้วนพร้อมทั้งเขียนสรุปเหตุการณ์ ทำแผนที่เกิดเหตุ พร้อมตำแหน่งพื้นที่ที่เกิดเหตุ และถ่ายภาพสถานที่เกิดเหตุ แล้วรีบดำเนินการร้องทุกข์กล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวนในเขตท้องที่ที่มีอำนาจตามกฎหมายภายใน ๔๘ ชั่วโมง นับแต่รู้ตัวผู้กระทำความผิดและให้ดำเนินการติดต่อประสานงานกับพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินการร้องขอต่อศาลให้ออกหมายจับผู้กระทำความผิดต่อไป

ในกรณีหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศตามกฎหมายพบการกระทำความผิดตามกฎหมาย แต่ไม่รู้ตัวผู้กระทำความผิด ให้ดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงและรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดดังกล่าวให้ครบถ้วนพร้อมทั้งเขียนสรุปเหตุการณ์ ทำแผนที่เกิดเหตุ พร้อมตำแหน่งพื้นที่ที่เกิดเหตุ และถ่ายภาพสถานที่เกิดเหตุ แล้วรีบดำเนินการร้องทุกข์กล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวนในเขตท้องที่ที่มีอำนาจตามกฎหมายภายใน ๔๘ ชั่วโมง นับแต่พบการกระทำความผิดดังกล่าว เพื่อที่พนักงานสอบสวนจะได้ดำเนินการสืบสวนสอบสวนและจับกุมผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีต่อไป โดยการรายงานให้ผู้บังคับบัญชาและผู้บริหารหน่วยงาน ให้ปฏิบัติตามความในวรรคหนึ่ง

มาตรา ๖๕ เมื่อได้มีการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนแล้ว ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่งตั้งผู้แทนคดีอาญา โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

- (๑) ติดต่อประสานกับพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการผู้รับผิดชอบคดี
- (๒) ชี้แจงข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย และรวบรวมเอกสารและพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดีให้กับพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการผู้รับผิดชอบคดี
- (๓) ติดตามผลคดีว่าอยู่ในขั้นตอนใด และสถานะทางคดีเป็นเช่นไร
- (๔) รายงานการดำเนินการให้ผู้บังคับบัญชาของหน่วยงานทราบว่ามีผลคดีว่าอยู่ขั้นตอนใดตลอดจนสถานะทางคดีเป็นเช่นไร
- (๕) เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งไม่ว่าศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา ให้ดำเนินการคัดสำเนาคำพิพากษาหรือคำสั่งดังกล่าว แล้วรายงานให้ผู้บริหารหน่วยงานทราบ

มาตรา ๖๖ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวนอาจขอคำแนะนำ หรือคำปรึกษาขอรับทราบข้อมูลข่าวสาร หรือขอให้จัดส่งสิ่งอื่นใดที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานในสำนวนคดีจากหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือบุคคลอื่นใดได้

ในกรณีจำเป็น พนักงานสอบสวนจะขอคำปรึกษาจากพนักงานอัยการ เพื่อให้ความเห็นหรือคำแนะนำตามที่เห็นสมควรได้

มาตรา ๖๗ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีในกรณีที่ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าหน่วยงานใดของรัฐในจังหวัดมีหน้าที่ต้องประสานงานกับพนักงานสอบสวน ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดและคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นให้เป็นที่สุด

มาตรา ๖๘ ในการสอบสวนคดีสิ่งแวดล้อม ให้พนักงานสอบสวนพยายามรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดให้ครบถ้วน รวมถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน รวมทั้งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ และทรัพย์สินของบุคคลทั้งทางตรงและทางอ้อม

มาตรา ๖๙ ให้พนักงานอัยการตรวจสอบความครบถ้วนของการดำเนินการของพนักงานสอบสวนอีกครั้งหนึ่งอย่างละเอียด โดยให้มีการพิจารณาดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วน โดยเรียกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบข้อเท็จจริง และพิจารณาเรื่องการส่งฟ้องคดีไปพร้อมกัน เว้นแต่การล่าช้าจะทำให้เสียหาย ให้ดำเนินการดังกล่าวในภายหลัง

ในการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เมื่อพนักงานอัยการได้รับความเห็นและสำนวนจากพนักงานสอบสวนแล้ว หากพนักงานอัยการมีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติม หรือส่งพยานคนใดมาให้ซักถามตามมาตรา ๑๔๓ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้พนักงานสอบสวนดำเนินการโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้ ให้พนักงานสอบสวนประสานงานกับพนักงานอัยการอย่างใกล้ชิด

ในกรณีที่พนักงานอัยการเห็นควรสั่งฟ้องผู้ต้องหาที่ยังเรียกหรือจับตัวไม่ได้ตาม มาตรา ๑๔๑ วรรคสี่ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และได้แจ้งให้ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ หรือผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อจัดการให้逮ตัวผู้ต้องหาภายในกำหนดอายุความแล้วให้พนักงานสอบสวนเร่งรัดดำเนินการให้逮ตัวผู้ต้องหาดำเนินคดีต่อไปโดยเร็ว

ในกรณีที่พนักงานอัยการผู้พิจารณาสำนวนมีคำสั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนผู้ต้องหาในข้อหาอื่นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความผิดอาญาตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพิ่มเติม หรือนำให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีกับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องในคดีดังกล่าวเพิ่มเติม ให้พนักงานสอบสวนเร่งรัดดำเนินคดีตามคำสั่งของพนักงานอัยการโดยเร็ว ให้พนักงานอัยการประสานงาน ให้ความรู้ ให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้แจง ข้อบกพร่อง วิธีป้องกันแก้ไข ตลอดจนให้บริการด้านกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่พนักงานสอบสวน หน่วยงานของรัฐ เจ้าพนักงานท้องถิ่น องค์กรเอกชน และประชาชน ในจังหวัด

มาตรา ๗๐ หากพบว่าผู้กระทำความผิดหลายราย ให้พนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการรวบรวมข้อมูลเพื่อดำเนินคดีให้ครบถ้วน เท่าที่จะมีพยานหลักฐานที่เพียงพอ

มาตรา ๗๑ หากพนักงานอัยการพบเห็นว่ากิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอยู่ภายใต้การควบคุมของกฎหมายปกครอง ให้รีบแจ้งให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องพิจารณาออกคำสั่งทางปกครองเพื่อระงับเหตุแห่งความเสียหายตามอำนาจหน้าที่โดยทันที เช่น การสั่งปิดหรือพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาต หรือการสั่งให้หยุดใช้ หรือทำประโยชน์ด้วยประการใดๆ เพื่อระงับเหตุแห่งความเสียหายนั้น

มาตรา ๗๒ กรณีจำเป็นและเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ เจ้าพนักงานอาจร้องขอให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ดำเนินการให้ได้มาซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐาน ในการพิสูจน์ความผิดและการดำเนินคดีตามพระราชบัญญัตินี้

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ได้รับการร้องขอดังกล่าว ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจดำเนินการตามคำร้องขอโดยปฏิบัติตามวิธีการในกฎหมายดังกล่าว

เจ้าพนักงานผู้ใดเปิดเผยหรือส่งมอบข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่ได้มาตามวรรคหนึ่งให้แก่ บุคคลอื่น อันมิใช่เพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ หรือกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นล่วงรู้ข้อมูลคอมพิวเตอร์ดังกล่าว ต้องระวางโทษเช่นเดียวกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์

มาตรา ๗๓ ในกรณีที่พนักงานสอบสวนได้ยึดสิ่งของไว้ตามกฎหมาย ให้พนักงานสอบสวนส่งสิ่งของที่ยึดนั้นภายในสามวันทำการนับแต่เวลาที่พนักงานสอบสวนได้รับสิ่งของนั้นไว้เป็นของกลางในคดี เพื่อให้ผู้ชำนาญการพิเศษตรวจพิสูจน์และทำความเข้าใจเป็นหนังสือรวมไว้ในสำนวนการสอบสวน เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นที่ไม่อาจส่งสิ่งของที่ยึดนั้น ภายในกำหนดเวลาดังกล่าวได้โดยให้บันทึกเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นที่ไม่อาจดำเนินการดังกล่าวไว้ในสำนวนการสอบสวนด้วย

มาตรา ๗๔ การฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาตามปกติสามารถกระทำได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

นอกจากนี้ ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ พนักงานอัยการมีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศมาในคดีได้ โดยต้องยื่นรายละเอียดที่เพียงพอ และให้นำค่าเสียหายที่ได้รับกลับไปใช้เพื่อฟื้นฟูเยียวยาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง โดยให้หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมที่มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการต่อไป

หลักเกณฑ์และวิธีการฟ้องเรียกค่าเสียหายที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามมาตรา ๕๑

มาตรา ๗๕ ตัวแทนชุมชนที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดประธานศาลฎีกา มีสิทธิที่จะฟ้องคดีอาญาในความผิดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ โดยให้ถือว่าเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาด้วย การฟ้องคดีอาญาโดยตัวแทนชุมชนตามวรรคแรก ยังต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามปกติ

มาตรา ๗๖ เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ ให้องค์กรเอกชนทางสิ่งแวดล้อมที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในข้อกำหนดประธานศาลฎีกาฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในขอบเขตวัตถุประสงค์ขององค์กรได้ โดยให้ถือว่าเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาด้วย

การฟ้องคดีอาญาโดยองค์กรเอกชนทางสิ่งแวดล้อมตามวรรคแรก ยังต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตามปกติ

หากศาลรับฟ้องแล้ว ให้ศาลหมายเรียกพนักงานอัยการมาเป็นโจทก์ร่วมด้วย

มาตรา ๗๗ สำหรับการกระทำอันเป็นความผิดหลายกรรมต่างกันในความผิดที่เกี่ยวข้องกัน และบางกรรมไม่อยู่ในภายใต้บังคับแห่งพระราชบัญญัตินี้ ศาลจะรับพิจารณาพิพากษาทุกกรรม หรือไม่รับพิจารณาพิพากษาเฉพาะกรรมใดกรรมหนึ่งหรือหลายกรรมที่ไม่อยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัตินี้ โดยให้โจทก์แยกฟ้องเป็นคดีใหม่ยังศาลที่มีอำนาจก็ได้ ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงความสะดวกและเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมเป็นสำคัญ

มาตรา ๗๘ ในกรณีที่ผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินห้าปี ไม่ว่าจะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าผู้ต้องหาไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ หากผู้ต้องหาได้รับสารภาพก่อนฟ้องคดี เมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำความผิดแล้ว หากพนักงานอัยการเห็นว่าผู้ต้องหาอาจกลับตัวเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้องคดีสิ่งแวดล้อม ให้คู่ความทุกฝ่ายร่วมกันจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูเหยี่ยวยา เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูเหยี่ยวยาผู้เสียหาย การฟื้นฟูเหยี่ยวยาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องหา แทนการฟ้องคดีก็ได้ ทั้งนี้ ผู้กระทำความผิดต้องให้การรับสารภาพและยินยอมกระทำตามแผน รวมทั้งผู้เสียหายต้องยินยอม หรือในกรณีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่จักต้องไม่คัดค้าน ศาลอาจสั่งให้เข้ากระบวนการพิเศษดังกล่าวแทนการฟ้องคดี และหากมีการดำเนินการตามแผนอย่างถูกต้อง จนเกิดผลตามแผนที่วางไว้ ให้ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ

ในการดำเนินการจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูเหยี่ยวยา ศาลอาจตั้งผู้ประสานงานในคดีอาญาเพื่อจัดทำและติดตามผลการดำเนินการตามแผนได้

ผู้ประสานงานในคดีอาญาที่ไม่ใช่เจ้าพนักงานคดี มีสิทธิได้รับค่าป่วยการ ค่าพาหนะเดินทาง และค่าเช่าที่พักตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด

มาตรา ๗๙ ในการพิพากษาลงโทษจำเลยในคดีอาญาสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการลงโทษตามที่กฎหมายอาญากำหนดแล้ว ศาลยังอาจเลือกมาตรการอื่นๆ เพื่อการแก้ไขเปลี่ยนแปลงความประพฤติ จิตสำนึก หรือทัศนคติของผู้กระทำความผิด รวมทั้งเพื่อป้องกันการกระทำความผิดอีก แทนการลงโทษตามกฎหมายอาญาก็ได้

ศาลพึงนำมาตรการเพื่อความปลอดภัยตามกฎหมายอาญามาใช้ หากปรากฏข้อเท็จจริงว่ายังมีภัยหรือความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ รวมทั้งต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพหรือทรัพย์สินของบุคคลอยู่ต่อไปในอนาคต

มาตรา ๘๐ ให้นายงานศาลและหน่วยงานคุมประพฤติ รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศตามกฎหมาย ร่วมกันพัฒนารูปแบบและวิธีการทำแผนบำบัดฟื้นฟูในกรณีมีการทำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา หรือวิธีการคุมประพฤติ เพื่อให้เกิดการแก้ไขพฤติกรรมนิสัยและการเปลี่ยนจิตสำนึกของผู้กระทำความผิดและการฟื้นฟูเหยี่ยวฝ่ายที่เสียหายอย่างมีประสิทธิภาพ

โครงการเพื่อการฟื้นฟูบำบัด เพื่อให้ผู้เข้าทำมาตรการพิเศษดำเนินการ หรือการบริการสังคมหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จะกำหนดให้ผู้ถูกคุมประพฤติดำเนินการ ควรเชื่อมโยงกับเรื่องการคุ้มครอง แก้ไขปัญหาและ

การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ รวมถึงการฟื้นฟูชีวิต ร่างกายสุขภาพ และทรัพย์สินของผู้ที่ได้รับผลกระทบ

หน่วยงานศาลและหน่วยงานคุมประพฤติควรสนับสนุนให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมอื่น รวมทั้งเครือข่ายชุมชนจากภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามแผนหรือติดตามการคุมประพฤติที่ได้วางมาตรการไว้

มาตรา ๘๑ ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษปรับ ให้พนักงานอัยการร้องขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีเพื่อแต่งตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีของกรมบังคับคดีดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ต้องโทษแทนค่าปรับได้

การบังคับคดีตามวรรคหนึ่งให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยให้กรมต่างๆ ในกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องมีอำนาจตรวจสอบทรัพย์สินและให้ถือว่าเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา แล้วแต่กรณี

บทบัญญัติมาตรานี้ ไม่กระทบต่อการที่ศาลจะมีคำสั่งขังผู้ต้องโทษแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา

ส่วนที่ ๔

การอุทธรณ์คดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๘๒ ให้จัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมขึ้นในศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค โดยให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมที่มีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นและตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๘๓ ภายใต้บังคับแห่งพระราชบัญญัตินี้และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาตามมาตรา ๕ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลนั้น ให้อุทธรณ์ไปยังศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมได้ภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น

มาตรา ๘๔ คดีแพ่งที่ราคาทรัพย์สินหรือจำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทกันในชั้นอุทธรณ์ไม่เกินสองแสนบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ห้ามมิให้คู่ความอุทธรณ์คำพิพากษาในปัญหาข้อเท็จจริง

ความในวรรคก่อนมิใช่บังคับแก่คดีปกครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๘๕ คดีอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ห้ามมิให้อุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นต้นสิ่งแวดล้อมในปัญหาข้อเท็จจริง เว้นแต่กรณีต่อไปนี้ให้จำเลยอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริงได้

- (๑) จำเลยต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกหรือลงโทษกักขังแทนโทษจำคุก
- (๒) จำเลยต้องคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก แต่ศาลรอกการลงโทษไว้

(๓) ศาลพิพากษาว่าจำเลยมีความผิด แต่ศาลรอกำหนดโทษไว้

(๔) จำเลยต้องคำพิพากษาให้ลงโทษปรับเกินหนึ่งหมื่นบาท

มาตรา ๘๖ คดีอาญา โจทก์ฟ้องว่าจำเลยกระทำความผิดหลายกรรมต่างกัน และกรรมใดกรรมหนึ่ง เป็นความผิดเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม หากมีการอุทธรณ์ในความผิดเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อมพร้อมความผิดอื่น ให้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อม และให้ศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาในความผิดอื่นซึ่งมิใช่ความผิดเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อมด้วย

มาตรา ๘๗ ในกรณีที่ผู้อุทธรณ์เห็นว่าคดีต้องห้ามอุทธรณ์ตามมาตรา ๘๔ และมาตรา ๘๕ ผู้อุทธรณ์อาจยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องเพื่อขออนุญาตอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับอุทธรณ์ก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ เมื่อศาลชั้นต้นตรวจอุทธรณ์แล้วเห็นว่าเป็นอุทธรณ์ที่ต้องห้าม ก็ให้ส่งอุทธรณ์และคำขอดังกล่าวไปยังศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมเพื่อพิจารณา แต่ถ้าศาลชั้นต้นเห็นว่าอุทธรณ์ดังกล่าวไม่ต้องห้ามก็ให้มีคำสั่งรับอุทธรณ์นั้นไว้ดำเนินการต่อไป

ในกรณีที่ศาลชั้นต้นสั่งไม่รับอุทธรณ์เพราะเหตุต้องห้ามอุทธรณ์ตามมาตรา ๘๔ และมาตรา ๘๕ ผู้อุทธรณ์อาจยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องเพื่อขออนุญาตอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันที่ศาลชั้นต้นมีคำสั่งก็ได้ ถ้าคู่ความยื่นคำขอดังกล่าวแล้ว จะอุทธรณ์คำสั่งไม่รับอุทธรณ์ไม่ได้

หลักเกณฑ์และวิธีการยื่นคำขอและการพิจารณาคำขอของศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมตามวรรคหนึ่งและวรรคสองให้เป็นไปตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาในกรณีที่ศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมเห็นว่าคำอุทธรณ์ไม่มีข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่ไม่เป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัย ศาลอุทธรณ์นั้นจะสั่งไม่รับอุทธรณ์นั้นไว้พิจารณาก็ได้

คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด

มาตรา ๘๘ การพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว ทั้งนี้ ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา

ภายใต้บังคับมาตรา ๘๑ คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมและศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมให้เป็นที่สุด

คดีอาญา คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมในการกระทำความผิดอื่นซึ่งมิใช่ความผิดเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม คู่ความอาจฎีกาได้ภายใต้บทบัญญัติว่าด้วยการฎีกาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

มาตรา ๘๙ ให้นำบทบัญญัติในหมวด ๒ วิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้นมาใช้บังคับแก่การอุทธรณ์และการพิจารณาพิพากษาชี้ขาดตัดสินคดีของศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมและศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมโดยอนุโลม

ส่วนที่ ๕

การฎีกาคดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๙๐ ให้จัดตั้งแผนกคดีสิ่งแวดล้อมขึ้นในศาลฎีกา โดยให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมที่มีการฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคและตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๙๑ คดีสิ่งแวดล้อมที่ศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว คู่ความอาจยื่นคำร้องไปพร้อมกับฎีกาต่อศาลฎีกาแผนกคดีสิ่งแวดล้อมเพื่อขอให้พิจารณารับฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริงหรือในปัญหาข้อกฎหมายไว้วินิจฉัย ภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้อ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นให้คู่ความฝ่ายที่ขออนุญาตฎีกาฟังเพื่อขอให้พิจารณารับฎีกาไว้วินิจฉัยก็ได้

เมื่อมีคำร้องขอตามวรรคหนึ่ง ศาลฎีกาแผนกคดีสิ่งแวดล้อมอาจพิจารณารับฎีกาในปัญหาเรื่องหนึ่งเรื่องใดไว้วินิจฉัยก็ได้ หากเห็นว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ หรือเมื่อคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยข้อกฎหมายสำคัญที่ขัดกัน หรือขัดกับแนวบรรทัดฐานของคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฎีกา หรือเป็นคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ได้วินิจฉัยข้อกฎหมายที่สำคัญซึ่งยังไม่มีแนวคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฎีกามาก่อน หรือเมื่อคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ขัดกับคำพิพากษาหรือคำสั่งอันถึงที่สุดของศาลอื่น หรือเพื่อเป็นการพัฒนาการตีความกฎหมาย หรือเป็นปัญหาสำคัญอื่นตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ที่ศาลฎีกาควรจะได้วินิจฉัย

คดีที่ศาลฎีกาแผนกคดีสิ่งแวดล้อมมีคำสั่งไม่รับฎีกาไว้วินิจฉัย ให้เป็นที่สุดตั้งแต่วันที่ได้อ่านหรือถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมแล้วแต่กรณี

หลักเกณฑ์และวิธีการยื่นคำขอ ตลอดจนการพิจารณาและมีคำสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ฎีกาตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ทั้งนี้ ในระเบียบดังกล่าวอย่างน้อยต้องระบุเงื่อนไขเวลาของการสั่งไม่อนุญาตที่ไม่ขัดหรือแย้งต่อการปฏิบัติตามมาตรา ๒๖๒ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ระเบียบตามวรรคสี่ เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

มาตรา ๙๒ ในคดีที่ได้รับอนุญาตให้ฎีกาเฉพาะปัญหาข้อกฎหมาย หากศาลฎีกาแผนกคดีสิ่งแวดล้อมเห็นว่าคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ศาลฎีกาแผนกคดีสิ่งแวดล้อมจะมีคำวินิจฉัยแต่เฉพาะในปัญหาข้อกฎหมายและยกคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลชั้นต้น แล้วมีคำสั่งให้ศาลอุทธรณ์แผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลอุทธรณ์ภาคแผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือศาลชั้นต้นแล้วแต่กรณี ทำคำพิพากษาหรือคำสั่งใหม่ภายใต้กรอบคำวินิจฉัยของศาลฎีกาก็ได้

มาตรา ๙๓ให้นำบทบัญญัติในหมวด ๒ วิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้นมาใช้บังคับแก่การพิจารณาพิพากษาชี้ขาดตัดสินคดีของศาลฎีกาโดยอนุโลม

มาตรา ๙๔ ในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม เมื่อคู่ความร้องขอหรือศาลเห็นสมควร ศาลฎีกาแผนกคดีสิ่งแวดล้อมอาจพิจารณาจัดให้มีค้นหาความจริงเพิ่มเติม รวมถึงการสืบพยานเพิ่มเติมสำนวนคดีที่ส่งมาจากศาลชั้นต้นก็ได้

หมวด ๕

วิธีการชั่วคราวก่อนฟ้องและก่อนพิพากษา

และการบังคับคดีและการบังคับโทษในคดีแพ่ง อาญา และปกครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๙๕ คดีแพ่งและคดีปกครองให้นำวิธีการชั่วคราวก่อนฟ้องและก่อนพิพากษาและการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่งให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้และข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาตามมาตรา ๔

มาตรา ๙๖ คดีแพ่งและคดีปกครอง ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรกำหนดมาตรการหรือวิธีการใดๆ เพื่อบรรเทาทุกข์ ความเสียหายหรือป้องกันเหตุที่จะก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่คู่ความหรือประโยชน์สาธารณะเป็นการชั่วคราวก่อนการพิพากษาคดี ไม่ว่าจะมีการร้องขอจากบุคคลดังกล่าวหรือไม่ ให้ศาลมีอำนาจกำหนดมาตรการหรือวิธีการชั่วคราว และออกคำสั่งไปยังคู่ความหรือผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติได้ ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดโดยข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา

มาตรา ๙๗ คดีแพ่งและคดีปกครอง ก่อนฟ้องคดีถ้ามีเหตุเช่นเดียวกับที่โจทก์มีสิทธิยื่นคำขอให้ศาลมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๕๔ หรือมาตรา ๒๖๔ ผู้มีสิทธิเสนอคดีขอจะยื่นคำร้องขอต่อศาลได้เช่นกัน โดยให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค ๔ ลักษณะ ๑ วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษามาใช้บังคับโดยอนุโลม

เมื่อศาลมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษิตามวรรคหนึ่งแล้ว หากได้มีการฟ้องคดีภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันยื่นคำร้องขอตามวรรคหนึ่ง ให้คำสั่งศาลนั้นมีผลต่อไปเสมือนเป็นคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

หากมิได้มีการฟ้องคดีต่อศาลสิ่งแวดล้อมภายในกำหนดเวลาตามวรรคสอง ให้คำสั่งศาลนี้เป็นอันยกเลิกไป

ในระหว่างพิจารณาคำร้องขอตามวรรคหนึ่ง แม้จะมีการฟ้องคดีภายในกำหนดเวลาตามวรรคสองแล้ว ก็ให้ศาลสิ่งแวดล้อมดำเนินกระบวนการพิจารณาตามคำร้องนี้ต่อไป และหากศาลสิ่งแวดล้อมมีคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวก่อนพิพากษา ก็ให้คำสั่งนี้มีผลบังคับต่อไปตามวรรคสอง

มาตรา ๙๘ คดีแพ่งและคดีปกครอง ภายหลังจากที่ได้มีคำสั่งหรือคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีสิ่งแวดล้อมแล้ว หากความปรากฏแก่ศาลว่า ไม่อาจบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งได้หรือมีความ

จำเป็นต้องกำหนดวิธีการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งใดๆ เพื่อแก้ไขข้อขัดข้องดังกล่าวได้ตามที่เห็นสมควร เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

ในกรณีที่ประโยชน์สาธารณะจะเสียหายอย่างร้ายแรง หากไม่มีการกระทำตามคำสั่งหรือคำพิพากษา ศาลอาจสั่งให้บุคคลอื่นมาแก้ไขบำบัดป้องกันภัยทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายนั้นโดยเร็วก็ได้

มาตรา ๙๙ คดีอาญา ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษปรับ ให้พนักงานอัยการร้องขอให้ศาลออกหมายบังคับคดีเพื่อแต่งตั้งเจ้าพนักงานบังคับคดีของกรมบังคับคดีดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ต้องโทษแทนค่าปรับได้

การบังคับคดีตามวรรคหนึ่งให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยให้กรมต่างๆ ในกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือหน่วยงานอื่นที่ศาลเห็นสมควร ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องมีอำนาจตรวจสอบ ทรัพย์สินและให้ถือว่าเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา แล้วแต่กรณี

บทบัญญัติมาตรานี้ ไม่กระทบต่อการที่ศาลจะมีคำสั่งขังผู้ต้องโทษแทนค่าปรับตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๑๐๐ ให้ศาลสิ่งแวดล้อมทุกแห่งจัดตั้งศูนย์ประสานงานบังคับคดีแพ่งและคดีปกครอง และบังคับโทษอาญาทางสิ่งแวดล้อม เพื่อประสานงานกับหน่วยราชการและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การบังคับคดีและบังคับโทษทางสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

หมวด ๖

ค่าฤชาธรรมเนียม

มาตรา ๑๐๑ การยื่นคำฟ้องตลอดจนการดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ ในคดีสิ่งแวดล้อมซึ่งดำเนินการโดยผู้มีสิทธิฟ้องคดีหรือผู้มีสิทธิฟ้องคดีแทนให้ได้รับยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวง แต่ไม่รวมถึงความรับผิดชอบในค่าฤชาธรรมเนียมในชั้นที่สุด

หมวด ๗

คณะกรรมการพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมและสำนักงานพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๑๐๒ ให้จัดตั้งสำนักพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมขึ้นในสำนักงานศาลยุติธรรม โดยให้ประธานศาลฎีกาแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อม ซึ่งคัดเลือกจากผู้พิพากษาที่ทำงานในศาลสิ่งแวดล้อมหรือแผนกคดีสิ่งแวดล้อมหรือที่มีความรู้ทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ตัวแทนจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงอุตสาหกรรม สาธารณสุข สำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สภานายความ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสิ่งแวดล้อมหรือกฎหมายสิ่งแวดล้อม และตัวแทนจากภาคประชาสังคม รวมไม่เกิน ๑๕ คน เป็นกรรมการ โดยให้รองประธานศาลฎีกาหรือประธานแผนกคดีสิ่งแวดล้อมที่ประธานศาลฎีกามอบหมายเป็นประธานคณะกรรมการ ให้ผู้พิพากษาที่ดูแลสำนักพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมเป็นเลขานุการ และผู้อำนวยการสำนักพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมเป็นผู้ช่วยเลขานุการ

มาตรา ๑๐๓ คณะกรรมการพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่จัดทำข้อเสนอแนะต่อประธาน ศาลฎีกาเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนากระบวนการสอบสวนและค้นหาความจริงในคดีสิ่งแวดล้อม ระบบนิติ วิทยาศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญทางสิ่งแวดล้อม ระบบการบังคับคดีทางสิ่งแวดล้อม ระบบการบังคับโทษทาง อาญาและการคุมประพฤติทางสิ่งแวดล้อม ระบบการระงับข้อพิพาททางเลือกและกระบวนการยุติธรรม สมานฉันท์ทางสิ่งแวดล้อม ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม ระบบการฝึกอบรมบุคลากร ระบบการติดตามและประเมินผลการดำเนินการและการพัฒนาระบบงานของศาลสิ่งแวดล้อมในภาพรวม

มาตรา ๑๐๔ ให้สำนักงานพัฒนาระบบคดีสิ่งแวดล้อมจัดเก็บข้อมูลด้านคดีสิ่งแวดล้อมอย่างรอบ ด้านเพื่อนำไปพัฒนาระบบคดี ระบบศาล และกระบวนการยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมต่อไป

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๑๐๕ คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลสิ่งแวดล้อมที่ค้างพิจารณาอยู่ใน ศาลชั้นต้นในวันเปิดทำการของศาลสิ่งแวดล้อมที่ได้จัดตั้งขึ้นมาตามมาตรา ๖ ให้ศาลชั้นต้นนั้นคงพิจารณา พิพากษาต่อไปจนเสร็จ โดยถือว่าคดีนั้นมีใช้คดีสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัตินี้ แต่คู่ความทุกฝ่ายอาจตกลง กันร้องขอต่อศาลนั้น ให้โอนคดีไปพิจารณาพิพากษาในศาลสิ่งแวดล้อมกลางหรือศาลหรือแผนกสิ่งแวดล้อมอื่น ที่มีเขตอำนาจได้ แต่ห้ามมิให้อนุญาตตามคำขอเช่นนั้น เว้นแต่ศาลนั้นจะได้ยินยอมก่อน

มาตรา ๑๐๖ ในระหว่างที่ศาลสิ่งแวดล้อมในศาลยุติธรรมชั้นต้นยังมีได้เปิดทำการในท้องที่ใด ให้ศาลสิ่งแวดล้อมภาคมีเขตในท้องที่นั้นด้วย ในคดีแพ่งหรือคดีปกครองโจทก์จะยื่นคำฟ้องต่อศาลจังหวัดที่ จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลหรือต่อศาลจังหวัดที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาลก็ได้และในคดีอาญาโจทก์จะยื่นคำ ฟ้องต่อศาลจังหวัดแห่งท้องที่ที่ความผิดเกิดขึ้น อ้างหรือเชื่อว่าได้เกิดขึ้น หรือจำเลยมีที่อยู่หรือถูกจับได้หรือ ท้องที่ที่เจ้าพนักงานทำการสอบสวนจำเลยก็ได้ให้ศาลจังหวัดแจ้งไปยังศาลสิ่งแวดล้อมภาค เมื่อศาล สิ่งแวดล้อมภาครับคดีนั้นไว้แล้วจะออกไปทำการไต่สวนมูลฟ้อง นั่งพิจารณาและพิพากษาคดี ณ ศาลจังหวัด แห่งท้องที่นั้น หรือจะกำหนดให้ทำการไต่สวนมูลฟ้อง นั่งพิจารณาและพิพากษาคดี ณ ศาลสิ่งแวดล้อมภาคก็ได้ ตามที่ศาลสิ่งแวดล้อมภาคจะเห็นสมควร

ศาลสิ่งแวดล้อมภาคอาจขอให้ศาลจังหวัดแห่งท้องที่ที่โจทก์ยื่นคำฟ้องไว้หรือศาลจังหวัดอื่นใด ดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ อันมิใช่เป็นการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดีได้ตามความจำเป็น ในกรณีเช่นว่า นี้ให้ศาลจังหวัดนำวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมในหมวด ๒ มาใช้บังคับแก่การดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลนั้น ให้ศาลจังหวัดที่โจทก์ยื่นฟ้องไว้หรือศาลจังหวัดอื่นตามวรรคสองมีอำนาจออกหมายขังหรือปล่อย ชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยได้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

.....
นายกรัฐมนตรี